

Goizuetako azentu-hiztegia

An accent dictionary of Goizueta Basque

Oihana Lujanbio Begiristain

Abstract

The aim of this dictionary is to describe the accentual patterns of Goizueta Basque. This dictionary contains around 2,400 entries provided with accent marks. The selection of lexical items has been made on the basis of other dictionaries of northern Navarrese varieties.

In addition to the dictionary, this contribution includes an explanation of the rules and physical characteristics of the accent system of Goizueta Basque. For this purpose, we have summarized previous work on the word prosody of the Basque dialect of Goizueta and, in some cases, we have completed the description. In particular, we examine the prosodic properties of word groups, as well as variation found among age groups.

At the end, we sum up the most important contributions and conclusions of the work and offer an account of the main characteristics of the Goizueta accent system.

Keywords: *Dictionary, accent, accent rules, word groups, variation.*

Laburpena

Goizuetako azentuera deskribatu asmoz idatzi da azentu-hiztegi hau. 2.400 sarrera inguru dituen hiztegia da, Nafarroa iparraldean egindako beste hiztegi batzuk oinarri hartuta osatu dena.

Behin oinarri hori osatuta, Goizuetako azentu sistemari buruzko arau eta ezaugarri fisikoen azalpena egin da. Horretarako, orain arte Goizuetako azentuerari buruz egin diren deskribapenak laburtu dira eta horiei ekarpenen bat egin diegu ahal izan dugunean. Hitz taldeetan gertatzen dena aztertu da eta adinaren arabera ikusi diren aldaketa batzuen berri ere ematen du lan honek.

Bukaeran, laburpen modura lanaren ekarpen eta ondorio nagusiak biltzen dira eta Goizuetako azentu-sistemaren ezaugarri batzuk adierazi dira.

Hitz gakoak: *Hiztegia, azentua, azentu-arauak, hitz-taldeak, aldakortasuna.*

1. Sarrera*

Goizuetako hizkerak duen bereizgarri nagusietakoa da azentuera eta bertakoei asokotan esaten digute kantari hitz egiten dugula. Hain berezia izan arren, berari buruzko ikerketak gutxi dira.

Lan hau idaztea erabakitzean, Goizuetako gazte eta helduen arteko azentuzko diferentziarik ba ote zegoen aztertzea pentsatu nuen. Baina gaian sakontzen hastean, aurrena azentu sistema bera argitu behar zela konturatu nintzen. Alegia, aurrena azentu sistema bera ulertu behar nuela, bere aldaketa azertu ahal izateko. Beraz, lan honen helburu nagusia hori izan da: Goizuetako azentuera deskribatzea, hitz solteen azentueratik hasiz.

Horregatik ekin nion azentu-hiztegia osatzeari. 2. atalean dago, oso-osorik. 2.400 sarrera inguru dituen hiztegia, bestek beste, 2008an egindako 20 elkarrizketetako materialak eta galdetutakoek emandako erantzunek osatu dute. Nire eskerrik beroenak eman nahi dizkiet lagundu nauten guztiei. Hemen grabazio horien aukeraketa bat egin eta bi hiztunekin izandako elkarrizketen zati batzuk idatzi dira, 3. atalean ikusi ahal den bezala. Behin oinarri hori osatuta, Goizuetako azentu sistemari buruzko arau eta ezaugarri fisikoez hitz egin da 4. eta 5. ataletan. Ondoren, hitz talde batzuetan gertatzen dena aztertu dut 6. atalean, eta, bukatzeko, adinaren arabera narbitu ditudan aldaketa batzuen berri eman da 7.ean.

Azkenean beraz, Patxi Juaristiren sailkapenaren arabera, ikerketa esploratzailea da honakoa. Izan ere, bere hitzetan, «ikerketa esploratzaileetan, fenomenoen ezagutzara orokorra lortu nahi da. Helburua gehiago da balizko azalpenak aurkitzea, hipotesi zehatzak frogatzea baino» (2003: 34).

Ikerketa hauetan, gaia ezagutzen ez denez, normalean ez da aurretiaz hipotesirik egiten. Dena den, lana egiten hasterakoan, buruan hipotesi batzuk banituen:

1. Goizuetako hizkeran goranzko eta beheranzko azentuak daude eta «bereizleak» dira; azentuak bi hitz bereizteko balio du. Eta hiztunek ere azentu bategatik besterako aldea nabaritzen dute.
2. Aldakortasuna, gazte eta helduen artean, hitz eta esamolde zehatz batzuetan nabari da; hitz berriez gain, aditz (zahar) batzuetan ere. Bestalde, zaharrek beheko azentutik gorakora dagoen distantzia handiagoa eginez hitz egiten dute eta azentu «esageratuago» bat dute, orokorrean.

Lan hau ez da bi hipotesi hauek balidatzeko ikerketa izan, baina ditudan datuekin, biak baieztatuko nituzke. Hemengo lana Goizuetako azentuera deskribatzea izan da eta, orain arte egindakoa kontuan hartuz, proposamen berriak egitea. Atalez atal, egoera deskribatzearekin batera, arauak eta orokortasunak ematen saiatu naiz. Laburtuz, hau da ondorio nagusia:

Goizuetako hizkerako azentuera nagusia [+2] eta goranzkoa da. Hau da, ezkerretik hasi eta 2. silaban azentuatzen dira Goizuetako hitz gehienak. Horretaz gain, azentu horrek doinu diferenteak izan ditzake: goranzkoa eta beheranzkoa. Goranzkoa da ohikoena

---

* Artikulu hau EHuko Euskara eta Eleaniztasuneko Errektoreordetzako euskarazko tesia egiteko dirulaguntzari eta Espainiako Gobernuo Ekonomia eta Lehiakortasun Ministerioko dirulaguntzari (FFI2012-33190 proiektua) esker prestatu ahal izan dut.

eta beheranzkoa bereziena. Horregatik diogu beheranzko azentua azentu markatua dela. Hain zuzen ere, beheranzko azentu hori daramaten hitz gehienek badute berezitasunen bat: mailegu berriak, izen propioak, plurala, galdegaia, silaba galeraren bat izan duten hitzak, hitz elkartuak edo silababakarrak izan ohi dira beheranzko azentua daramatenak.

Gauza batzuk argitu dira, baina, argitzearekin batera, galdera berriak sortu ere bai. J. I. Hualdek Goizuetako azentu sistemak suedierarenarekin antzekotasuna duela esaten du, baita ezaugarri honetan ere: «suedieraren azentu sistema nahiko konplexua bada ere, datuak kontuz aztertuz gero, joerak eta azpierreregularitasunak aurkitzen ditugu» (Hualde 1997: 53).

Berez sistema konplexua da eta horri aldakortasunerako beste faktore bat gehitu behar zaio: komunikazio-egoera. Goizuetako azentuara arauetara ekarri arren, hizkera komunikatzeko tresna da. Eta komunikazio tresna orok komunikazio-egoerara egokitu behar du, tresna ona izango bada. Goizuetako azentuara ez da salbuespena.

Guztiok aintzat hartzen ditugun arau nagusi batzuk daude, baina goizuetar bakoitzak bere erritmo eta doinua dauka. Unean unean erabakitzen du zenbateko intentsitate eta doinu gorakada edo beherakada eman bere hizkera bizinari. Baina denak pentagrama berean, muga berberen artean eta antzeko gorabeherekin gabiltza, normalean. Lan honetan doinu horren berri ematen asmatu izanen al da! Horretan saiatu dira ikertzaile honen belarri, buru eta gainerako tresna guztiak.

2. Goizuetako azentu-hiztegia

2.1. Helburuak

Lan honen helburua Goizuetako azentua eta doinua ikertzea da. Azentua eta doinua esatean zer adierazi nahi dugun zehazteko definizio batzuk erabili ditugu. Orokorretik hasiz, Lur hiztegi-entziklopedikoak definizio hauek ematen ditu:

Azentua: hitz egitean hots jakin bati ingurukoei buruz ezartzen zaion ahoskatze gehiagotasun, pisu indar... handiagoa.

Doinua: ahotsaren tonu aldaketan segida, hizkera bakoitzaren ezaugarri gertatzen dena.

Euskararen azentuerak liburuan (Hualde 1997: 5), honela definitzen da azentua:

Azentua eremu edo unitate bateko silaba bati ematen zaion prominentzia edo nagusitasun fonologikoa dela esan dezakegu. Azentua ez da zerbait absolutua, erlatiboa baizik. Edo beste hitz batzuekin esateko, ez dago silaba azentudunik azentugaberi gabe. Silaba bat azentuduna den jakiteko, eremu bereko beste silabekin konparatu behar dugu.

Beste modu batera esanda, azentuak silaba bat besteen gainetik nabarmentzen du, hitzen silaba nagusia markatzen du. Doinua berriz, silaben musikalitatea da, ahots korden dardarak eragindako tonu diferenteei sortua. Biak batera aztertu dira, Goizuetako hizkeran biak direlako ezaugarri bereizgarri. Silaba nagusia hitzaren silaba diferentetan egon daiteke. Adibidez, *até* ('ate') eta *áte* ('ahate'). Aldi berean, silaba bakoitzean bi doinu diferente egon daitezke. Adibidez, *bóta* ('oinetakoa') eta *bòta* ('jaurti'). Bi diferentzia hauek bereizten dituzten hitz pareak ere baditugu. Esaterako, *basó* ('baso') eta *bàsò* ('edalontzi'). Horrelako kontrasteak dituzten bikote eta taldeak hiztegian zehar markatuak daude, laukietan bilduta.

Fenomeno horri buruzko informazio zehatzagoa Hualde, Lujanbio eta Torreira-ren artikuluan dago (2008: 1). Era berean, artikulua honetan Goizuetako azentuerari buruzko zehaztasun gehiago ematen dira. Zehaztasun horien artean, Goizuetan azentua Bizkaia eta Gipuzkoako hizkeretan baino iraupen eta intentsitate handiagoren bidez gauzatzen dela zehazten da (2008: 1).

Azentua eta doinua definituta, errazagoa da *azentuera* zeri deitzen diogun azaltzea: azentuera, azentua eta doinua biltzen dituen hitza da. Bide batez, azentua ´ eta ` ikur-rrak adierazteko ere erabili dira.

Hitzetara mugatu da, nagusiki, gure azterketa, hitzek bakarrik daudenean erakusten duten sistemaren azterketara. Hortik abiatu nahi izan dugu konplexua iruditzen zitzaigun sistema argitzeko ibilbidea. Horretarako osatu da hiztegi hau, azentua eta doinua aztertzeke oinarria edukitzeko. Dena den, lanean zehar, oso presente izan dugu esaldi mailako prosodia, hau da, hitzek kontestuan dituzten aldaketak. Ohartu gara, batzuetan, esaldi mailako prosodiaren arabera, doinu ezberdina hartzen dutela hitzek. Horregatik, singularrean eta modu neutroan esaten ditugunean duten azentuera adierazten dute hiztegian zerrendatutako hitzek. Prosodiaren arabera doinu aldakorra erakusten dutenak * ikurrarekin markatu ditugu. Aldakorra diogunean zera esan nahi dugu: hitzak esaldian duenaren arabera, azentuaren doinua aldatzen dela. Honen azalpen zehatzagoa 2.2.2 *Hitzen aurkezpena* atalean eman da.

Hiztegiaren helburua, Goizuetako azentua eta doinua ikertzeko oinarri bat edukitzea da, corpusa bildu eta zehaztea. Lanaren lehen zatian hiztegia egiten aritu gara, Goizuetako azentua eta doinua ikertzeko oinarria izango zen hiztegia. Beraz, hiztegi hau azentuera ikertzeko hiztegia da eta, ondorioz, ez ditu semantika hiztegietakoa ezaugarri berberak. Hurrengo atalean azaltzen dira hiztegi honen ezaugarriak.

Hiztegiak gaur egun Goizuetan erabiltzen den hizkeraren berri eman nahi du. Bukatzeko, hiztegi arruntetan sartzen diren baino mailegu gehiago zergatik sartu diren adierazi nahi dugu. Hiztegi honetan, gaur egun erabiltzen diren hitzen azentu eta doinua bildu nahi izan da. Hori aztertzeke dugun modu bakarra da, testuetatik gauza frogagarri gutxi atera baitezakegu. Aztergaia mugatua izanik, normalean Goizuetako hitzuneke erabiltzen dituzten hitzak bildu nahi izan dira, horiek euskal jatorrikoak, aspaldi mailegatutakoak edo mailegatu berriak izan. Horregatik, *benèno*, *dezisio*, *lāmīna* edo *lejīa* bezalako hitzak aurki daitezke osatutako hitz zerrendan. Gainera, hitz berri horiek jasoz eta gaur egungo mailegatzeak dituen ezaugarriek erreparatu, gure hizkeran gertatzen ari diren aldaketak azter ditzakegu.

2.2. Ezaugarriak

2.2.1. *Hitzen aukeraketa*

Pello Salabururen *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia* (2005) liburuko hiztegia dago lan honen oinarrian. Hiztegi honen hitz zerrendatik Goizuetan erabiltzen direnak hartu dira eta Goizuetako hizketan duten azentuera markatu zaie. Azentuera markatzerako orduan, ´ eta ` ikurrak erabili dira. Geroago sakonago aztertuko badugu ere, ´ ikurrak goranzko doinua adierazten du eta ` ikurrak berriz, beheanzkoa. ´ azentua, *akutu* deitzen da eta ` *grabea*.

Corpus hau osatzeko, iturri hauek erabili dira:

Mikel Olanoren hiztegia. Liburuaren izenburu osoa hau da: *Aio, Leitze! Leitzako euskararen hiztegia. Etnografia, corpora, dialektologia* (2005).

2008ko martxo eta apirilean egindako grabaketetatik ateratako hitzak: 10 emakume eta 10 gizonen hizketa grabatu da (15 minutu inguru). Testu horretatik ateratako hiztegia oinarrian zegoenari gehitu zaio.

Ikertzaileek faltan sumatutako hitzak. Arrunt oinarritzkoak zirelako-edo, ikertzaileek faltan zirela nabaritu dituzten hitzak ere sartzen joan gara. Tartean, izen propio batzuk daude: inguruko herri-izenena (izen propioak nola ahoskatzen diren jakiteko) eta izen propio batzuk (doinuagatik bereizten diren hitz pareak osatzeko).

Goizuetako inguruko hitz bereziak. Lan honetan, hitz horiek ere bildu beharra ikusi da. Bilaketa sakon eta zehatza egin ez den arren, otutakoak eta inguruan galdetu eta bildutakoak sartu dira. Zerrenda txikia da, ordea, eta hiztegian barrena ez galtzeko, aparteko zerrenda batean daude, bukaeran.

Koldo Zuazoren *Mailopeko euskara* liburuko hiztegia. Azkenik, lan honetako hitzen zerrenda ere erabili da gure hiztegia osatzeko.

Iturri hauetako hitz asko ez dira sartu, ordea. Goizuetako hizkeran erabiltzen direnak sartu dira, baina filtro nagusi hau erabili: Goizuetako hiztegiaren egilea gaztea eta herritarra izanik, aipatutako bi hiztegiak hitz asko ez ditu ezagutzen, eta ondorioz, hitz horien azentuera ezta ere. Horregatik, ezagutzen ez dituen hitzak ez ditu sartu. Hala ere, zalantza sortarazten zuten hitzen zerrenda osatu du (200 hitz ingurukoa) eta elkarrizketatuei galdetu dizkie. Beraz, gaur den egunean Goizuetako gazte batek egunerokoan entzuten dituen hitzek osatzen dute corpusaren zatia.

2.2.2. *Hitzen aurkezpena*

Aurren-aurrena, kontuan hartu behar da azentuera aztertzeko hiztegia dela hau. Horregatik, hiztegiaren dauden sarrerak eta beren azalpenak horretara bideratuak daude. Azentueraren ikerketarako baliagarri iruditu ez zaizkigun ohar eta azalpenak lan honetatik kanpo gelditu dira. Hitzen aurkezpena ematerakoan, egitura hau erabili dugu:

hítza azèntuarekin (euskara batuko forma) kategoria. gaztelaniarako itzulpena. Adibidez: **belás**o (belar-soro) iz. pradera.

Segidan, hitz sarrerako elementu bakoitzaren azalpena emanen dugu.

Hítza azèntuárekin. Azentu nagusia daraman silabari azentu ikurra paratu zaio. Ikur hau bi modutakoa izan daiteke, duen doinuaren arabera:

- ´: goranzko doinua duenean. Honek, hitzaren azentu nagusiak hitzaren doinu altuena daramala adierazten du, akutuena (agudoena).
- `: beheranzko doinua duenean. Honek, hitzaren azentu nagusiak hitzaren doinu baxuena daramala adierazten du, grabeena. Hitz egiterakoan, beti ez da beherakada nabaria entzuten, batzuetan tonu laua mantentzen dela nabaritu dugu.

Normalean, azentu bakarra markatu dugu. Hitz luze eta konposatueta, ordea, bi azentu nagusi nabaritzen ditugu. Horrelakoetan biak adierazi dira.

Euskara batuko forma. Hitza euskara batuan erabiltzen den forman eman da, parentesian. Euskara batuan, baina Goizuetan erabiltzen den forma horretatik hurbilen dagoena. Antzeko formarik ez dagoenetan eta euskara batuan ordain egokirik aurkitu ez den kasuetan, euskara batuan onartua ez dagoen forma idatzi da. Forma onartugabea dela adierazteko, *kurtsibaz* eman da. Ordain egokia aurkitu denetan, euskara batuko aldaera eman da, Goizuetako formatik asko urrutiratzen bada ere. Honela, euskara batuan Goizuetako sarrerarentzat ordain antzekorik ez dauden kasuak erraz identifikatuko ditugu eta, alderantziz, Goizuetako hitza euskara batuan zein kasutan (askotan) dagoen onartua ikusiko dugu.

Kategoria. Kategoria hauetako hitzak sartu ditugu: izenak, adjektiboak, aditzak, adberbioak, zenbatzaileak, juntagailuak, interjekzioak eta izenordainak. Honakoak dira kategoria horiek adierazteko erabilitako laburdurak:

Kategoria	Laburdurak
Izena	iz.
Adjektiboa	adj.
Aditza	ad.
Adberbioa	adb.
Izenordaina	izord.
Erakuslea	erak.
Zenbatzailea	zenb.
Juntagailua	junt.
Interjekzioa	interj.

— Aditzen sarrerak (ad.)

Aditz guztiekin hiru forma eman dira: partizipioa (*emán*), aditz-oina (*emà*) eta aditz-izena (*emàtte*). Bi arrazoirengatik: batetik, hala egiten da hiztegi gehienetan eta, bestetik, azentuera aldakorra duten aditzen izaera adierazteko modu bat da, askotan aldatzen baita azentuera forma batetik bestera.

Azentuera aldakorra duten aditz sarreretan * ikurra jarri dugu. Aldakortasun hau aditzak azentua azken silaban duenean ageri da eta aldakortasuna honetan datza: azentua azken silaban eta goranzkoa duen aditz-partizipioak, aditz-oina eta aditz-izena beheranzko azentuarekin ditu.

Gaztelaniarako itzulpena. Itzulpen hau sartzeko, euskaraz adierazitako hitza hobe biekien adierazten duen aldaera aukeratzea izan da irizpidea. Nagusiki, Elhuyar hiztegi elektronikoaz baliatu gara.

Azkenik, hitz sarreretan batzuetan agertzen diren elementuak azalduko ditugu:

Izartxoaren bidez, azentuera aldakorra duten sarrerak markatu ditugu. Azentua markatzea zail egiten diren hitzak dira, goranzko nahiz beheranzko azentuarekin esaten direlako, testuinguruaren arabera. Esaldian duten prosodiaren arabera (intonazioa) aldatzen dira. Ondoren *-a* artikulua gehituta edo *izan* aditza jarrita duen azentua adierazi da honelakoetan, neutroena delakoan. Horrela eginda, normalean, goranzko azentua darama, akutua.

Azentuera aldakorra duten hitzak, bi hitz multzotan bana daitezke: silaba bakarreko hitzak¹ eta azentua azken silaban daramaten aditz eta adberbioak.

Izen eta adjektiboen kasuan orokortasun hau gertatzen da: oinarrizko forman adierazten dugun azentua, singularrean erabiltzen dena da. Adibidez, *adár*, *adárria*, *adárriari*, *adárren* ‘adarrean’. Aldiz, singularrean eta mugagabeen goranzko azentua duten hitz askok beheranzkoa dute pluralean (lau silaba baino gutxiagoko hitz guztiek), adib. *adárrek*, *adárriari* ‘adarrei’, *adárratan*, etab. Honetaz dihardu Hualde, Lujanbio, Torreiraren artikulua ere (aurrerantzean HL&T 2008).

- * aditzetan. Aditzen kasuan, batzuetan aldakortasuna dago aditz-partizipio, aditz-oin eta aditz-izenaren artean. Aldakortasun hau adierazteko ere * erabili da.

*artú, *àr*, *artzèn* (hartu)

Bóltsa artú dut; àr tzo bóltsa; bóltsa artzèn ái naiz.

*así, *às/así*, *astèn* (hasi)

Lánen así naiz; às zittez lánen/lasí zittez lánen; astèn al tza áuro lánen.

- * adberbioetan. Adberbioen kasuan, *izan* aditzarekin esanez gero, azentu akutua dute. Bakarrik esanez gero, azentu grabea dute. *Izan* aditzarekin azentu neutroagoa dutelakoan, hori adierazi da hiztegian.

*án (han)

Án da itxéa. Non? Án.

*atzó (atzo)

Atzó zen bazkaria. Noiz? Atzò.

Puntu hauek sakonago aztertu dira 4.2.1. *Silababakarren azentua* eta 4.2.2. *Aditz jokatuaren azentua* eta 4.2.3. *Adberbioen azentua* ataletan.

gzt eta *zhr*. Ikur hauek daramatzaten hitzak erabilera zabala ez dutenak dira. Sarrera-hitzaren ondotik, kurtsiban agertzen diren laburdura hauen esanahia honakoa da: *gzt*: batez ere gazteek erabiltzen duten aldaera, *zhr*: batez ere helduek erabiltzen duten aldaera.

Adibidez, *arbáso* sarreran *gzt* ipini dugu eta *árdi* (*ahardi*) sarreran, aldiz, *zhr*. Bestalde, hitz batzuetarako, bi aldaera emango ditugu, adib.: *abéts zhr*, *abérats gzt*. Beste batzuetan, hau ager daiteke: *abíon*, *abíoi gzt*. Honek, *abíoi* batez ere gazteek erabiltzen dutela adierazten du. Beraz, laburdura hauetako bakoitzak aurretik duen hitzari bakarrik egiten dio erreferentzia.

¹ Bidenabar, bi silabatan edo bakarrean ahoskatzen den jakiteko egon daitezkeen zalantzak argitzen ditu * ikurrak.

Laukiak. Azkenik, lauki batean sartu ditugu, hizki berberak izan arren, azentu diferentea duten hitzak.

2.2.3. Beste azalpen batzuk

Ortografia. Euskararen ohiko ortografia erabili dugu, baina Goizuetako sistema fonologikoari egokituta. Horri buruz bi ohar egin behar ditugu. Alde batetik, hiztegiaren ez da *h*-rik erabili eta, bestetik, *j* hizkia erabili dugu beloko frikari ahoskabea, /x/, adierazteko eta *y* hizkia hurbilkari sabaikari ahostuna, /j/, idazteko.

Hitzak kategoria lexikal bat baino gehiago dituzte. Sarrera ezberdinak eman dira, hurrenkera honetan: izena, adjektibo, aditza, adberbioa, zenbatzailea, juntagai-lua, interjekzioa, izenordaina, erakuslea (goiko taularen hurrenkera bera). Kategoria lexikal berean adiera ezberdinak daudenean, sarrera berean eman dira, zenbakiz bereziak. Adibidez:

kóntu (kontu) iz. 1 conocimiento 2 cuento 3 excusa
kóntu, kòn, kòntzen (kontu) ad. sostener

Hiztegi hau semantikoa ez denez, adiera nagusiak bereizi arren, hiru adiera baino gehiago ez dira eman. Azpisarrerak hitz konposatu eta esamoldeetan erabili dira. Adibidez:

eó (hego) iz. sur
 — **eò-aizé** (hego haize) iz. viento del sur

Hitz beraren aldaera fonetiko bat baino gehiago erabiltzen direnean. Sarrera berean eman dira, bata bestearen jarraian; aurrena, nire ustez, Goizuetan gaur egun erabiltzen dena, ondoren gutxiago erabiltzen dena. Adibidez: **bárna, bárrena**.

Aldaera fonetikoak hitzaren hasierari eragiten dionetan (*pránko, fránko*), aldaera bakoitza dagokion hizkian sarrera emanez adierazi dira. Aldaeraren azalpen eta itzulpenak bietako batean bakarrik eman dira, ordea, honen arabera: nire ustez, Goizuetan gehien erabiltzen den aldaeraren sarreran. Beraz, hemen ere, lehentasuna gure uste gehien erabiltzen denari eman zaio. Adibidez:

pránko. ikus *fránko*
fránko, pránko (franko) adb. 1 mucho, -a 2 muchas veces

2.3. Hiztegia

A

abàlla (habaila) iz. velocidad
abár *zhr* (*abar*) adj. desprendido (despectivo)
abádonatu, **abándona**, **abádonatzen** (abandonatu) ad. abandonar
abániko (abaniko) iz. abanico
abére (azienda handia, aberé) iz. ganado
abàrka (abarka) iz. abarca
abérats *gzt*, **abéts** *zhr* (aberats) iz. / adj. rico, -a
abiadura *gzt* (abiadura) iz. velocidad
abitu, **abi**, **abitzen** (abiatu) ad. partir (de, a)
àbill, **abíll** *gzt* (abil) adj. hábil
abílidadea (abilidada) iz. habilidad
abílki (abilki) adb. hábilmente
abíon, **abíoi** *gzt* (abioi) iz. avión
abíxtu, **abíx**, **abíxten** (abisatu) ad. avisar
adár (adar) iz. rama
adáxka (adaxka) iz. ramita
adín *gzt* (adin) iz. edad
adíntsukoa izan (adin bertsukoa izan)
adískidantza *zhr* (adiskidantza) iz. amistad
adískide *zhr*, **adískide** *zhr*, **aixkide** *zhr* (adiskide) iz. amigo, -a
aèri izan (ageri izan) ad. verse, aparecer
afalaurré (afalaurre) adb. tiempo antes de cenar
*afáldu, **afàl**, **afàltzen** (afaldu) ad. cenar
afalondó (afalondo) adb. tiempo después de cenar, sobremesa
afári (afari) iz. cena
 — **afári-berèndu** (afari-merienda) iz. merienda-cena
agá *zhr* (haga) iz. vara
*ái (ahi) iz. papilla (hecha con harina y leche)
*aìk (haiek) erak. aquellos, -as
*aìk (haiek) izord. aquéllos, -as
aieka (aieka) iz. lado
aiétu, **aié**, **aiétzen** / **allé́tu** (ailegatu) ad. llegar

aiéntu, **aién**, **aiéntzen** (aienatu) ad. desaparecer
aièrrak eón (aiherrak egon) ad. tener ganas
áinbeste (hainbeste) adb. tanto
*áindu, **àin**, **àintzen** / **áinddu** (agindu) ad. mandar
aingèru (aingeru) iz. ángel
aingira (aingira) iz. anguila
aíntari (agintari) iz. autoridad, jefe
aínte (aginte) iz. poder
aió (adio) interj. adiós
*aipátu, **aipà**, **aipàtzen** (aipatu) ad. mencionar
airàtu, **airà**, **airàtzen** (airatu) ad. 1 volar
 2 ponerse chulo (harrotu)
áire (aire) iz. 1 parecido 2 aire
*áittu, **ài**, **àitzen** (aditu) ad. oír
*àitz (hagitz) adb. muy
*áitz (haitz) iz. roca
aitzáki (aitzaki) iz. escusa
aitzúr (aitzur) iz. azada
àixa (aise) adb. fácilmente
àixtin (arestian) adb. recientemente
aizàtu, **aizà**, **aizàtzen** (haizatu) ad. inflar
aizé (haize) iz. viento
aizkòra (aizkora) iz. hacha
aizkólari (aizkolari) iz. cortador de troncos
áizpa (ahizpa) iz. hermana
àje (aje) iz. resaca
ajé́tu (ajetu) adj. trastornado, -a
akàña (akain) iz. garrapata
akàso (akaso) adb. acaso
akátu, **aká**, **akátzen** (akabatu) ad. matar
alkàzi, **akàzi** (akazia) iz. acacia
akér (aker) iz. cabrón
akéztz (aketz) iz. verraco
ála (hala) adb. así
alába (alaba) iz. hija
alái (alai) adj. alegre
álajáinkoa (alajainkoa) interj. ¡por Dios!

albàiteró *zhr.* (albaitari) iz. veterinario, -a
aldápa (aldapa) iz. cuesta
aldáre (aldare) iz. altar
aldátu, aldá, aldátzen (aldatu) ad. cambiar
aldé (alde) iz. 1 lado 2 zona
aldéin (alde egin) ad. irse
aldérdi (alderdi) iz. 1 zona 2 partido (político)
aldí (aldi) iz. vez
aldíro (aldi oro) adb. cada vez, siempre

alé (ale) iz. grano
ále (hala ere) junt. a pesar de todo

aléia (alegia) junt. es decir
aléin. ikus *inalak*
algára (algara) iz. carcajada
alkándora (alkandora) iz. camisa
alkáte (alkate) iz. alcalde
almúada (burko) iz. almohada
alór (alor) iz. campo cultivado
alpér (alfer) adj. vago, -a
alpérkeri (alferkeria) iz. vagancia
alpérrik (alferrik) adb. inútilmente
áltu (altu) adj. alto, -a
altxàtu, altxà, altxàtzen (altxatu) ad. 1 subir
 2 recoger, guardar
altza (haltz) iz. aliso
alú (alu) adj. canalla
alúita (alubita) adj. canalla
alúkeria (alukeria) iz. putada
áma (ama) iz. madre
amàiarra *zhr* (amaginarreba) iz. suegra

amáika (hamaika) zenb. once
amàikatako (hamaiketako) iz. almuerzo

amàr (hamar) zenb. diez
amà(r)jin bat (*amabirjin bat*) zenb. muchos, -as
Amá(bi)rjinák, Amà(bi)rjinák (Amabirjinak) iz. Fiestas de la Virgen
amàutxi (amabitxi) iz. madrina
amázulo (amazulo) adj. enmadrado
amíldei (amildegi) iz. precipicio
*amíldu, amíl, amíltzen (amildu) ad. precipitarse
amón (amona) iz. abuela
*amóndu, amòn, amòntzen (amondu) ad. convertir(se) en abuela

amórrazio (amorratio) iz. rábia
amòrri (amuarrain) iz. trucha
*án (han) adb. allí
anáí (anaia) iz. hermano
andré (andre) iz. 1 señora 2 mujer 3 esposa
andrègai (andregai) iz. novia
ànima. ikus *àrima*
anímalí (animalia) iz. animal

ánka (hanka) iz. pierna
ankàzpi (hankazpi) iz. planta [del pie]

ántsi (antsi) iz. ansia
ántxe (hantxe) adb. allí mismo
antxòa (antxoa) iz. anchoa
antxúme (antxume) iz. cabrito, -a
ántza (antz) iz. parecido
antzára (antzara) iz. ganso
antzóso (antzetsu) adj. hábil, eskulanetan trebe
antzú (antzu) adj. estéril
*antzútu, antzù, antzùtzen (antzutu) ad. volverse estéril

*án (hagin) iz. muela
aña (adina) adb. tanto como

añár (ainar) iz. brezo
áo (aho) iz. boca
 — **áo-aundi, aó-aundi** (aho handi) adj. bocazas
 — **aó-zabàl** (aho zabal) adj. bocazas
 — **aó zabàlka** (aho zabalka) adb. bostezando
 — **aó-zabàlka** (aho-zabalka) iz. bostezo
aòntu, aòn, aòntzen (agoantatu) ad. aguantar
apál (apal) iz. estante
apál (apal) adj. humilde
apár (apar) iz. espuma
apàrte (aparte) adb. 1 lejos 2 aparte
*apátx (apatx) adb. modo de sentarse, con los pies cruzados
apèz (apez) iz. cura, sacerdote
ápo *zhr.* ikus *zápo*
apópillo (apopilo) iz. huésped, -a
apòstolú (apostolu) iz. apóstol
apóstu (apustu) iz. apuesta
aprópos (apropos) adj. adecuado, -a
aprópos. ikus *pròpio*

apróxtu, apróx, apróxten (aprobetxatu) ad. aprovechar
apúntu, apún, apúntzen (apuntatu) ad. apuntar

***ár** (har) iz. gusano

***ar** (ar) adj. macho

arági (haragi) iz. carne

Aráno (Arano) iz. Arano

aràbera (arabera) adb. según

arákindei gzt (harakindegi) iz. carnicería

arán gzt (haran) iz. valle

arán (aran) iz. ciruela

arántza (arantza) iz. espina

árba (arba) iz. 1 ramiza 2 tutor

arbáso gzt (arbaso) iz. antepasado

arbázta (arbazta) iz. palo largo y fino

arbí (arbi) iz. nabo

àrbol (arbola) iz. árbol

ardí (ardi) iz. oveja

ardó (ardo) iz. vino

arétxe (aratxe) iz. ternero, -a

argí (argi) iz. luz

argí (argi) adj. listo, -a

argí (argi) adb. claro, -a

argíziri (argizari) iz. 1 cera 2 vela

arí (hari) iz. hilo

ári (ahari) iz. carnero

àrima (arima) iz. alma

arín (arin) adj. ligero, -a*

aríndu, arìn, aríntzen (arindu) ad. aligerar(se)

arítz (haritz) iz. roble

arkáitz (arkaitz) iz. peña

***arkáldu, arkal, arkáltzen** (arkaratu) ad. ponerse en celo (las ovejas)

arkára (arkara) adb. en celo (las ovejas)

arkúme (arkume) iz. cordero

arkùpe (arkupe) iz. soportal

árma (arma) iz. arma

armàrio (armario) iz. armario

armíarma (armiarma) iz. araña

amòrri (amuarrain) iz. trucha

arnás. ikus *esnási*

arnásestuka (arnasestuka) adb. jadeando

arótz zbr (arotz) iz. 1 herrero, -a 2 trabajador, -ora en construcción *zbr*

arpéi, aurpéi, áрпи zbr (aurpegi) iz. cara

arrái (arrain) iz. pez

arráillatu zbr (arraildu) iz. rajarse (la pared)

arrákasta gzt (arrakasta) iz. éxito

arráindei, arránde (arrandegi) iz. pescadería

arrámazka (harramazka) iz. araña

arráno (arrano) iz. águila

arràntza (arrantza) iz. pesca

arràntza in (arrantza egin) ad. pescar

arrántza (arrantza) iz. rebuzno

arrántza in (arrantza egin) ad. rebuznar

arràntzale (arrantzale) iz. pescador

arràntzará yon (arrantzara joan) ad. ir a pescar

arrápату, arrápa, arrápatzen (harrapatu) ad. encontrar, pillar

arrástan (arrastaka) adb. arrastrando

arrástaka (arrastaka) adb. arrastrando

arrátoi (arratoi) iz. rata

arráts (arrats) iz. noche

arrátsaldé, arràseldé, arrásaldé (arratsalde) iz. tarde

arràutza (arrautz) iz. huevo

— **arráutza-azàla**

arrázo (arrazoi) iz. razón

arréba (arriba) iz. hermana de un hombre

arrí (harri) iz. piedra

***arrí ín, arrí in** (harri egin) ad. emborracharse

arríka (harrika) iz. a pedradas

arrímatu (arrimatu) iz. arrimarse

arró (harro) adj. arrogante, orgulloso

arrópa (arropa) iz. ropa

***arrótu, arrò, arròtzen** (harrotu) ad. 1 volverse arrogante 2 enorgullecerse 3 ahuecarse

arrùbia (arrabio) iz. salamandra

***arrùnt** (arrunt) adb. muy

arrúnt gzt (arrunt) adj. normal

artáburu (artaburu) iz. mazorca de maíz

artálde (artalde) iz. rebaño de ovejas

árte (arte) iz. 1 encina (ez omen da Goizuetan) 2 arte

arté (arte) adb. hasta

artési (artesi) iz. raja

artésittu, artési, artésitzen (artesitu) ad. rajarse

artó (arto) iz. maíz

***artú, àr, artzèn** (hartu) ad. tomar

artzái (artzain) iz. pastor
artzài ibíl(l)i (artzain) adb. pastor

artzàntza (artzaintza) iz. oficio de pastor

asérre (haserre) iz. enfado

asérre (haserre) adj. enfadado

***asértu, asèr, asèrtzen** (haserretu) ad. enfadar

***así, às / así, astèn** (hasi) ad. empezar
asiera (hasiera) iz. principio

áska (aska) iz. abrevadero

askí (aski) adb. suficiente

askó (asko) zenb. mucho, -s

***asmátu, asmà, asmàtzen** (asmatu) ad. adivinar

asmó, ásmo (asmo) iz. intención

aspáldi (aspaldi) adb. hace tiempo

aspégarri (aspergarri) adj. aburrido, -a

***aspértu, aspèr, aspèrtzen** (aspartu) ad. aburrir(se)

astákeri (astakeria) iz. burrada
astàpitó, astòpitó (astapito) adj. tonto, -a
astàr (astar) iz. burro (macho)

asté (aste) iz. semana

astéburu (asteburu) iz. fin de semana

astéko (asteko) adj. de semana
astéko (hasteko) adb. para empezar

astéarte (astearte) iz. martes

astelén, astélen (astelehen) iz. lunes

aste(a)zkén, astéazken (asteazken) iz. miércoles

astéun (astegun) iz. día laborable

astíar (astigar) iz. arce

astíñaldi (astinaldi) iz. sacudida

astó (asto) iz. burro

aspáldi (aspaldi) adb. hace tiempo

atáka (ataka) iz. portezuela
atàke (atake) iz. ataque

atári (atari) iz. entrada de la casa (por fuera)

atárramentu (atarramentu) iz. provecho, rendimiento

atàutxi (aitabitxi) iz. padrino

áte (ahate) iz. pato
até (ate) iz. puerta

atèrre, atè, atètzen (atera) ad. salir

atéri (ateri) adj. tiempo escampado

atéri eon (ateri egon) ad. estar escampado

atèrpe (aterpe) iz. refugio

atértu, atèr, atètzen (atertu) ad. escampar

atséin (atsegin) adj. agradable

atsó (atso) iz. 1 vieja 2 tía buena

átta (aita) iz. padre

attàiarra *zhr* (aitaginarreba) iz. suegro

attóna (aitona) iz. abuelo

áttu, áttu, áttutzen (ahitu) ad. acabar

atzápar (atzapar) iz. zarpa, manaza

àtze (atze) iz. detrás

***atzéndu, atzèn, atzèntzen** *zhr* (atzendu) ad. olvidar

àtzetu, àtze, àtzetzen (atzeratu) ad. atrasar

***atzó** (atzo) adb. ayer

***áu** (hau) erak. este, esta

***áu** (hau) izord. éste, ésta, esto

ájjeta(k) (gihar-min) iz. agujeta

aukéra (aukera) iz. oportunidad

aukératu, aukéra, aukératzen (aukeratu) ad. elegir

ául, aúl (ahul) adj. débil

***áuldu, àul, aultzén** (ahuldu) ad. debilitar(se)

aulkí (aulki) iz. silla

aundí (handi, haundi) adj. grande

áuntz (ahuntz) iz. 1 cabra 2 borrachera

áuro, áudo, abúdo (aguro) adb. rápido

àurre (aurre) iz. delante

aurtén (aurten) iz. este año

àurretú, àurre, àurretzén (aurreratu) ad. adelantar

àuskalo (auskalo) interj. a saber

auspèz, auspèzka *zhr* (ahuspezka) adb. boca abajo

auspó (hauspo) iz. fuelle

áuts (hauts) iz. polvo

***autsí, àus, austèn / autsítzen** (hautsi) ad. romper

auzó (auzo) iz. barrio

auzòtar (auzotar) iz. vecino, -a

auzólan (auzolan) iz. trabajo vecinal, trabajo comunal

áxio (azio) iz. trastada

axpíxun (azpizun) iz. solomillo

azá (aza) iz. col

azál (azal) iz. piel

***azáldu, azàl, azàltzen** (azaldu) ad. 1 aparecer 2 *gzt* explicar

azèri (azeri) iz. zorro
azí (hazi) iz. semilla
*azí, àz, azìtzen (hazi) ad. 1 crecer 2 criar
 3 inflar
azìnda (azienda) iz. ganado
ázio, áxio (azio) iz. trastada
azkànarró (azkonar) iz. tejón
azkúre (azkura) iz. picor

azmár, auzmár (hausnar) iz. rumia
*azmártu, azmàr, azmàrtzen / auzmártu
 (hausnartu) ad. rumiar
azpí (azpi) adb. abajo
*áztu, àz, àzten / áztutzen (ahaztu) ad. ol-
 vidar(se)
azùkre (azukre) iz. azúcar

B

babá (baba) iz. 1 haba 2 ampolla
babèrna (babarruna) iz. alubia
baé, bài zhr (bahe) iz. criba
*bài (bai) adb. sí
baiétz (baietz) iz. consentimiento
baiétz (baietz) adb. que sí
baiézko (baiezko) iz. afirmación
bai tó! (bai zera!) interj. ¡anda ya!
bàizikan (baizik) junt. sino
bátten (baitan) adb. dentro de
bádaezpádako (badaezpadako) adb. incierto
bakárdade (bakardade) iz. soledad

bakárra (bakarra) adj. único, -a
bakárra (bakarra) adb. solamente, sólo
 que
bakárrik(an) (bakarrik) adj. solo, -a
bakàrti (bakarti) adj. solitario, -a

bakótxa, bakóitza (bakoitza) adj. cada uno, -a
bála (bala) iz. bala
balántza (balantza) iz. tambaleo
baldár (baldar) adj. torpe
*baldártu, baldàr, baldàrtzen (baldartu) ad.
 volver(se) torpe
balfo izan (balio izan) ad. valer
báju (baxu) adj. bajo, -a
balkói (balkoi) iz. balcón
balói (baloi) iz. balón
 — **balói-arràka zhr** (baloi-arraka) iz. fútbol

banáka [batzuk] (banaka) adj. [unos, -as]
 pocos, -as
banàka (banaka) adb. de uno en uno

banàna gzt (banana) iz. banana

bápo (bapo) adb. muy bien
baránda (baranda) iz. barandilla
barátza (baratza) iz. huerta
barátzuri (baratxuri) iz. ajo
barbéri (bizartegi) iz. barbería
barbéro (bizargin) iz. barbero
baré (bare) iz. 1 limaco 2 flato
baré (bare) adb. tranquilo, -a
*barétu, barè, barètzen (baretu) ad. calmar(se)
*barkátu, barkà, barkàtzen (barkatu) ad.
 perdonar
barkázio (barkazio) iz. perdón

bárna, bárrena (barrena) adb. a través
 de, por
barrén (barru) iz. interior
Barrèna (Barrena) iz. Barrena

barnétegi gzt (barnetegi) iz. internado
bárra-bárra (barra-barra) adb. en abundan-
 cia
barrábill (barrabil) iz. 1 testículo 2 cojón
*bárt (bart) adb. anoche
bart arrátsen (bart arratsean) adb. anoche
barú (barau) iz. ayuno (bijili ta barú)

basákatu (basakatu) iz. gato montés
basáti (basati) adj. salvaje
basàuntz (basahuntz) iz. cabra montesa
basèrri (baserri) iz. caserío
basó (baso) iz. bosque
bàso (baso) iz. vaso

basérritar (baserritar) iz. campesino, -a
basómutil (basomutil) iz. hombre que tra-
 baja en el monte

basúra (zabor) iz. basura
 basúrde (basurde) iz. jabalí
 *bát (bat) zenb. uno, -a
 bataío, patáio *zhr* (bataio) iz. bautizo
 bataiarri (bataiarri) iz. baptisterio
 batázbesteko *gzt*, bátezbèsteko *zhr* (bataz-
 besteko) iz. promedio
 batzár *gzt* (batzar) iz. junta
 bàtzuk (batzuk) zenb. unos, -as
 baxàkarán, basàkarán (basaran) iz. endrina
 bazkàlaurré (bazkალაurre) iz. tiempo ante-
 rior a la comida (del mediodía)
 bazkàldu, bazkál, bazkáltzen / bàzkaldu *zhr*
 (bazkaldu) ad. comer
 bazkàlondo (bazkalondo) iz. sobremesa (del
 mediodía)
 bazkàri, bázkari *zhr* (bazkari) iz. comida
 bazpàre, bádaezpàdare (badaezpada) adb.
 por si acaso
 baztér (bazter) iz. lado, rincón, borde, orilla
 *bartzértu, baztèr, baztèrtzen (bartzertu) ad.
 apartar(se)
 bé (behe) iz. abajo
 beár (behar) iz. necesidad, deber
 beàr, bar, biàr (behar) ad. hay que
 beàrko!, biàrko! (beharko!) interj. ¿qué re-
 medio!
 *beàrtu, beàr, beàrtzen (behartu) ad. 1 obli-
 gar 2 necesitar
 beàrtsu (behartsu) iz. / adj. pobre
 beátz. ikus *biátz*
 —beatz potzólo, behatz lodí (behatz po-
 tzolo, behatz lodí) iz. dedo gordo
 —beátz pùntta (behatz punta) iz. punta
 del pie
 beázuma (behazun) iz. bilis
 bède (bederen) junt. al menos
 bedéinkatu, bedéinka, bedéinkatzen (be-
 deinkatu) ad. bendecir
 bèdik *zhr* (bederik) junt. al menos

beí (begi) iz. ojo

*béi (behi) iz. vaca

—befluzé (begífluzé) adj. mirón, -a

*bèin, beín (behin) adb. una vez

—beín o beín (behin edo behin) adb. al-
 guna que otra vez

—beín o beste (behin edo beste) adb. al-
 guna que otra vez

béingoz (behingoz) adb. 1 de una vez para
 siempre 2 por una vez

béintzat (behintzat) junt. al menos. ikus
bède eta *bénpe(n)*, *bénpeñen*

béitei (behitegi) iz. vaquería

*béitu, bèi, beitzen (begiratu) iz. mirar

béla (berehala) adb. enseguida

belár (belar) iz. hierba

belàrri (belarri) iz. oreja

—belàrrimotz (belarrimotz) iz. tér-
 mino despectivo a veces utilizado
 para referirse a las personas no ori-
 ginarias del País Vasco o que no
 conocen el euskara

—belàrrondoko (belarrondoko) iz.
 bofetada

—belàrritako (belarritako) iz. pendiente

berríro (berriro) adb. hace poco tiempo

béira (begira) adb. mirando

*béitu, bèi, beitzen (begiratu) ad. mirar

bekáñ (bekain) iz. ceja

bekéts (bekaitz) adj. avaricioso, -a, glotón, -a

bekéskeri (bekáizkeria) iz. avaricia, glotonería

belàrri (belarri) iz. oreja

belàrrondoko (belarrondoko) iz. bofetada

beláso (belar-soro) iz. pradera

beláun (belaun) iz. rodilla

beláuniko (belauniko) adb. de rodillas

beldúr (beldur) iz. miedo

beldùrti (beldurti) iz. miedoso

belé (bele) iz. pájaros del género *Corvus*

belárrro (birigarro) iz. zorzal (*Turdus philo-
 melos*)

béltz (beltz) adj. negro, -a.

benèno (beneno) iz. veneno

bénpe(n), bénpeñen *zhr* (behinik behin)
 junt. al menos. ikus *bède*

bénta (benta) iz. venta (Bentá Berri)

béra (hura, bera) izord. 1 el, élla, éllo

2 el, lo mismo, la misma

berá (bera) adj. blando

Berá *zhr*, Bèra *gzt* (Bera) iz. Vera de Bi-
 dasoa

berándu (berandu) adb. tarde

—**beránduxio** (beranduxeago) adb.
un poco más tarde
—**b.** (un poco) demasiado tarde

berántsi (berantetsi) adj. impacientado, -a
por la tardanza

***berátu, berà, beràtzen / beráztu, berà,**
beràtzen (beratu) ad. ablandar(se)

***berdátu, berdà, berdàtzen** (berdatu) ad.
ponerse verde

berde (berde) adj. verde

berdín (berdin) adj. igual

—**berdín-berdín**

berdindu, berdín, berdintzen (berdindu)
ad. igualar(se)

berdúra (berdura, barazki) iz. verdura

beré (bere) **izord.** su, sus
—**beré** (**g**)**isá** (bere gisa, bakarrik)
adb. sólo
—**beré** (**g**)**isá** (bere gisa, indarrik egin
gabe) adb. sin hacer fuerza, fácilmente

beré artan (bere hartan) adb. sin cambios, igual

berèkoi *gzt* (berekoi) adj. egoísta

beréntu, berén, beréntzen (merendatu) ad.
merendar

beréndu (merienda) iz. merienda

***beréx** (bereiz) adb. aparte

beréxi (berezi) adj. especial, peculiar
***beréxi, berèx, berèxten / beréxtu** (be-
rezi) ad. separar

berèz (berez) adb. de por sí

beró (bero) iz. calor

beró (bero) adj. caliente

***berótu, berò, beròtzen** (berotu) ad. calentar(se)

berrí (berri) adj. nuevo, -a
berrí (berri) iz. noticia
berriketa (berriketa) iz. charla
berrítsu (berritsu) adj. charlatán, -ana
berriz (berriz) adb. de nuevo

bértan (bertan) adb. allí, aquí mismo

bèrtso, bèrso (bertso) iz. verso
bertsólari, bersólari (bertsolari) iz. versos-
lari, poeta oral
besàpe (besape) iz. axila
besó (beso) iz. brazo
—**besàmotz** (besamotz) adj. manco, -a
besòtako (besoetako) iz. ahijado, -a

bèste (beste) adj. otro, -a

besté, bèste (beste) **izord.** otro, -a

bestéla (bestela) adb. de otro modo

béta (beta) iz. tiempo

***beté, betè, betètzen** (bete) ad. llenar

beté (bete) adj. lleno, -a

betè-betén (bete-betean) adb. en medio de,
totalmente

betéka (betekada) iz. hartazgo

betí (beti) adb. siempre

betíko (betiko) adj. de siempre

betíko (betiko) adb. para siempre

betítik (betitik) adb. desde siempre

betízu (betizu) iz. vaca salvaje

bétti (beheiti) adb. abajo

—**béttiko** (beheitiko) iz. diarrea

—**béttio** (*beheitiago*) adb. más abajo

—**béttixio** (*beheitixeago*) adb. un poco
más abajo

—**béttixko** (*beheitixko*) adb. (un poco)
demasiado abajo

—**béttigi** (*beheitiagi*) adb. demasiabo
abajo

bezèla (bezala) adb. como

beziñ (bezain) tan... como

bezpèra, pezpèra *zhr* (bezpera) iz. víspera

***bí** (bi) zenb. dos

—**bítik báten, bíti páten** (bien arteko
aukeran)

biàje (bidaia) iz. viaje

biàli, biàl, biàltzen (bidali) ad. enviar

***biár** (bihar) adb. mañana

—**biárko** (biharko) adb. para mañana

biámen (biharamun) iz. día siguiente

biátz, beátz (behatz) iz. dedo

bibíroi (biberoi) iz. biberón

bidé (bide) iz. camino

bidénabar (bidenabar) adb. de paso

bidéxka (bidexka) iz. sendero

bidéxior (bidezidor) iz. sendero

bidói (bidoi) iz. bidón

bikóte *gzt* (bikote) iz. pareja

***billátu, billà, billàtzen** (bilatu) ad. buscar

bildóts (bildots) iz. cordero

***bildú, bil, biltzèn** (bildu) ad. 1 recoger
2 agrupar

billéra *gzt* (bilera) iz. reunión
*biño, miño (baina) junt. pero
bióka (behoka) iz. potra
biònbo (bionbo) iz. biombo
biór (behor) iz. yegua
biótz (bihotz) iz. corazón
 — **biótzauñdi** (bihotz-handi) adj. gene-
 roso, -a
biótzeko (bihotzeko) iz. infarto
biótzar (bihotzerre) iz. acidez de estómago
biríka (birika) iz. pulmón
bísta (bista) iz. 1 paisaje 2 vista
bisúts (bisuts) iz.
*bí (bi) zenb. dos
bitán (bitan) adb. 1 dos veces 2 en dos
bitàrte (bitarte) adb. mientras
biùdo iz. viudo
biúrri (bihurri) adj. 1 travieso, -a 2 torcido, -a
 — **biúrrikeri** (bihurrikeria) iz. travesura
biúrrittu, **biúrri**, **biúrritzen** (bihurritu) ad.
 retorcer(se)
*biúrto, **biùr**, **biúrten** (bihurtu) ad. vol-
 ver(se)
bixí, **bixì-bixí** (bizi) adj. salado, -a, caro, -a
bixí, **bixì-bixí** (bizi) adb. rápido, caro
bixíta (bisita) iz. visita
bixkí (bizki) iz. gemelo, -a
bizkár (bizkar) iz. 1 espalda 2 cima
 — **-en bizkàr** (bizkar) adb. a cargo de
bizkárrezur (bizkarrezur) iz. columna ver-
 tebral
bizkòr, **pizkòr**, **bixkòr**, **pixkòr** (bizkor) adj.
 1 fuerte 2 vivaz
bizí (bizi) iz. vida
bizí, **bixí** (bizi) adj. vivaz
bizi-bizí (bizi-bizi) adb. rápido
*bizí(tt), **bizi**, **bizitzen** (bizi) ad. vivir
bizítza (bizitza) iz. vivienda
blùsa, **brùsa** (blusa) iz. blusa
bodèga (bodega) iz. bodega
boláda (bolada) iz. temporada
boládaka (boladaka) adb. a temporadas
bólsa (poltsa) iz. bolsa
bònba (bonba) iz. bomba
bònbo (bonbo) iz. bombo
bórda (borda) iz. borda

boróbill (biribil) iz. círculo, redondo
borónte (borondate) iz. voluntad

borròka (borroka) iz. lucha
 — **borrókalari** (borrokalari) iz. luchador

*bóst (bost) zenb. cinco

bòta, **bò**, **bòtzen** (bota) ad. echar
bóta (bota) iz. bota
*botátu, **botà**, **botàtzen** (botatu) ad. votar

botíka (botika) iz. botika

botilla (botila) iz. botella

botói (botoi) iz. botón

*bóz (boz) iz. voz

brùsa (brusa) iz. blusón negro

buélta (buelta) iz. vuelta
bueltáxka (bueltaxka) iz. vueltila

buéltu, **buél**, **buéltzen** (buelatu) ad. volver

*bukátu, **bukà**, **bukàtzen** (bukatu) ad. acabar

bulégo *gzt* (bulego) iz. despacho

búlken, **búllkan** (bultzaka) adb. empujando

bùllkatu, **bùllka**, **bùllkatzen** (bulkatu) ad. em-
 pujar

bùlla (zarata) iz. bulla

bullóso (zaratatsu) adj. bullicioso, -a

burbùja (burbuja) iz. burbuja

burlóso (isekari) adj. burlón, -a

burní (burdin) iz. hierro

burnióla (burdinola) iz. fábrica de hierro

burrúntzili (burruntzali) iz. cazo

burrúntzi (burruntzi) iz. asador

burú (buru) iz. cabeza

— **burúndi** (buru-handi) adj. cabezón,
 -a

— **burútik yòna** (burutik joana) adj.
 loco, -a

— **burútik béttikoa** (burutik behe-
 rako) iz. constipado

burúarin (buruarin) adj. de poco juicio

burùkoa (burukoa) iz. almohada

burùmakur (burumakur) adj. cabizbajo, -a

*burúz (buruz) adb. de memoria, de cabeza
 — **burúz bettí** (buruz beheiti) adb. ca-
 beza abajo

bustí (busti) adj. mojado, -a

*bustí, **bustì**, **bustitzen** (busti) ad. mojar(se)

buztán (buztan) iz. 1 cola 2 pene

buztín (buztin) iz. arcilla

D

damú, dámu (damu) iz. arrepentimiento
 ***damútu, damù, damùtzen** (damutu) ad.
 arrepentirse

dántza, yántza *zhr* (dantza) iz. baile
 — **dantzá-saio** (dantza-saio) iz. baile
dantzálđi (dantzaldi) iz. baile
dantzári (dantzari) iz. balarín, -ina

***dantzátu, dantzà, dantzàtzen** (dantzatu)
 ad. bailar

dànekó, dàunekó *zhr* (dagoeneko) adb. ya
daldári, dardári (dardar) iz. tembleque
 — **daldári baten** (dardar batean) adb.
 temblando

— **dardárika** (dardarika) adb. temblando

debàlde (debalde) adb. de balde

demónio, demóno (deabru) iz. demonio

dènbo (denbora) iz. tiempo

denbó-pasá (denbora pasa) iz. pasatiempo

denbó-pasá (denbora pasa) adb. pasando el
 tiempo

dénda (denda) iz. tienda

dendári (dendari) iz. tendero, -a

dèrmio (eremu) iz. terreno

derrépte (derrepente) adb. de repente

desáertu, desáer, desáertzen *gzt* (desagertu)
 ad. desaparecer

desbérđin *gzt* (desberdin) adj. diferente

deséin, deséin, deséitten (desegin) ad. deshacer

deskúido (deskuidu) iz. descuido

desténore *zhr* (berandu, goiz aldera) iz.
 deshora

***dèus** (deus) adb. algo

dèuséz (deus ez) adb. nada

dexènte (decente) adb. bastante

dezísio (erabaki) iz. decisión

diféntzia (diferentzia) iz. diferencia

difènte (diferente) iz. diferente

díru (diru) iz. dinero

— **dirú-gose** (diru-gose) iz. avaricia

dísko (disco) iz. disco

diskúsio (diskusio) iz. discusión

doblátu, doblà, doblàtzen (doblatu) iz. do-
 blar

dólu *gzt* (dolu) iz. luto

dolúmiñ (dolumin) iz. pésame

dominixtíku, dómínixtiku (doministiku)
 iz. estornudo

domíno (domino) iz. dominó

Dómu Sàntu eúna, Domísiñùru *zhr*
 (Domu Santu eguna) iz. día de todos los
 santos

dóñu (doinu) iz. melodía

dozèna (dozena) iz. docena

dró(g)a (droga) iz. droga

dúda (duda) iz. duda

— **dúdikan gábe** (dudarik gabe) adb. sin
 lugar a dudas

dúdako (dudako) adj. dudoso, -a

E

eál (hegal) iz. ala

eárrı (egarri) iz. sed

eárrıttu, eárrı, eárrıtzen (egarrıttu) ad. sed

eázti (hegazti) iz. ave

ebáki, ebáki, ebákitzen / ebàtten *zhr* (ebaki)
 ad. cortar

ebílli *zhr*, **ebíli** *zhr*. ikus *ibílli, ibíli*

edàrı (edari) iz. bebida

edé (hede) iz. correa

(ed)o (edo) junt. o

edózın (edozein) izord. cualquier, -a

egílle *gzt* (egile) iz. autor, -a

eí (hegi) iz. borde, cumbre
èia (egi) iz. verdad

èitazko (egiazko)

éiz(a) (ehiza) iz. caza

***eizátu, eizà, eizàtzen / eizàtu** (ehizatu) ad.
 cazar

éizera jon (ehizara joan) ad. ir de caza

eiztári (ehiztari) iz. cazador, -a

ekáitz gzt (ekaitz) iz. tormenta

***(e)kárri, (e)kàr, (e)kàrtzen** (ekarri) ad.
 traer

(e)kàrrizí, (e)kàrrizí, (e)kàrrizítzen (ekarrarazi) ad. hacer traer

ekúsi zhr. ikus (*i)kúsi*

elástiko (elástico) iz. / adj. elástico, -a

elbárrri, elbár (elbarri) iz. minusválido, -a

elbárrritu, elbárrri, elbárritzen (elbarritu) ad.
 quedar impedido, -a

eldú (heldu) iz. / adj. persona mayor
eldù (heldu) ad. venir

eléfante (elefante) iz. elefante

elémentu (elementu) iz. personaje

elémentuk (elementuak) iz. elementos (llu-
 via... fuerte)

elíz (eliza) iz. iglesia

***elkàr** (elkar) izord. mutuamente

elkárte (elkarte) iz. asociación

***elkárту, elkàr, elkàrtzen** (elkartu) ad. reu-
 nirse

eltxítxu (eltze-itsu) iz. hucha

eltxó (eltxo) iz. mosquito

eltzàri zhr (eltzekari) iz. potaje

eltzé (eltze) iz. puchero

elúr (elur) iz. nieve

elúrbusti (elurbusti) iz. agua-nieve

elúrte (elurte) iz. nevada

emáitz (emaitza) iz. resultado

emákume (emakume) iz. mujer

***(e)mán, (e)mà, (e)màt(t)en** (eman) ad. dar

emè (eme) iz. / adj. hembra

***emén** (hemen) ad. aquí

emen bértan (hemen bertan) ad. aquí mismo

enbárazatu (enbarazatu) adj. enbarazada

enbór (enbor) iz. tronco

enkárgu (enkargu) iz. encargo

énpo in (enpo egin) ad. saciar(se)

entérratu, entérra, entérratzen (lurperatu)
 ad. enterrar

entérrro (entierro) iz. entierro

entsálada (ensalada) iz. ensalada

eó (hego) iz. sur

— **eò-aizé** (hego haize) iz. viento del
 sur

eóki (egoki) ad. adecuadamente

eókitu, eóki, eókitzen (egokitu) ad. ade-
 cuar(se)

eòn(du), eòn, eòt(t)en (egon) ad. estar

eònazí, eònazí, eònaztén (egonarazi) ad. ha-
 cer estar

***eótu, eò, eòtzeiz.** ikus *ió(tu)*

***eósi, eòs, eòsten** (egosi) ad. cocer

epél (epel) adj. templado, -a

***epélду, epèl, epèltzen** (epeldu) ad. templar

epúrdi, ipúrdi (ipurdi) iz. culo

— **epúrdiaundi, ipúrdiaundi** (ipur-
 tandi) adj. culón, -a

epúrdiko, ipúrdiko (ipurdiko) iz. culada

epúrmasall zhr, ipúrmasai (ipur-masail)
 iz. nalga

epùrtargí (ipurtargi) iz. luciérnaga

epùrtzolo (ipurtzulo) iz. ano

ér, edér (eder) adj. 1 bello, -a 2 bueno, -a
 3 grande

èrabat (erabat) ad. del todo

erákutsi, erákus, erákusten (erakutsi) ad.
 enseñar

eràman, eràma, eràmat(t)en (eraman) ad.
 llevar

eràmanázi, eràmanázi, eràmanazten (era-
 manarazten) ad. hacer llevar

eráuntsi (erauntsi) iz. torrente de lluvia

***erán, erà, eràten** (edan) ad. beber

erànazí, erànazí, erànaztén (edanmarazi)
 ad. hacer beber

***erántzi, erántzi, erántzitzen / erántzi, eràz,**
eràzten (erantzi) ad. desvestir(se)

eráso (eraso) iz. torrente de lluvia

eràztun (eraztun) iz. anillo

erbí (erbi) iz. liebre

erbiñuré (erbinude) iz. comadreja

erdáldun (erdaldun) iz. castellanoparlante

erdé (lerde) iz. baba

erdèra, erdàra (erdara) iz. castellano
erdèzu (lerdetsu) adj. baboso, -a

erdí (erdi) iz. mitad

— **órdu erdì** (ordu erdi) iz. media hora

erdíbaná (erdibana) adb. a medias

***erdíkату, erdíka, erdíkatzen / erdíkatú, erdíka, erdíkatzen** (erdikatu) ad. partir por la mitad

***erdíftu, erdì, erdítzen gzt** (erditu) ad. dar a luz

erdízka (erdizka) adb. a medias

erdòi (herdoil) iz. roña

erdòittu, erdòi, erdòitzen (herdoildu) ad. oxidarse

***eréiñ, erèiñ, erèitten** (erein) ad. sembrar

eréki, eréki, erékítzen (ireki) ad. abrir

erén gzt (heren) iz. tercio

erènu (herenegun) adb. anteayer

ergél (ergel) adj. estúpido, -a

érki (ederki) adb. bien

— **érki aski** (ederki aski) adb. muy bien

erlé (erle) iz. abeja

erlámando, erlémando (erlamando) iz. zán-gano

ermítta (ermita) iz. ermita

***ernáldu, ernàl, ernáltzen** (ernaldu) ad. fe-cundar

ernári (ernari) adb. estar preñada

ernàtu, ernà, ernàtzen (ernatu, esnatu) ad. espabilarse

erné (erne) adj. despierto, -a, ingenioso, -a

eró (ero) adj. loco, -a

eròri, eròri, eròitzen (erori) ad. caerse

eròrtza (lur-jausi) iz. desprendimiento de tierras

eróstun (erostun) iz. comprador, -a

***erótu, erò, eròtzen** (erotu) ad. volver(se) loco, -a

eróxka (eroxka) adj. loquillo, -a

errábi (errabia) iz. rabia

errámu (erramu) iz. laurel

erràpe (errape) iz. mama

érra, edérra (ederra) adj. grande / bueno, -a

erráuts, áuts (errauts) iz. ceniza

erráx, erréx (erraz) adj. / adb. fácil

***erré, errè, errètzen** (erre) ad. quemar(se)

erré (erre) adj. quemado, -a

erréaldi (errealdi) iz. momento de quemazón

errége (erregge) iz. rey

erréiña (erregina) iz. reina

erréiñ zbr, erréiña zbr (errain) nuera

errèka (erreka) iz. río

errépetu, errépe, errépetzen (erreparatu) ad. fijarse

erréu (erregu) iz. ruego

erréstán (herrestan) adb. segidan

errèsto (arrasto) iz. señal, marca

errétiratu, errétira, errétiratzen (erretiratu) ad. retirar(se)

errétolika (erretolika) iz. retahíla

errétxiñ (erretxina) iz. resina

errétxiñ (erretxin) adj. irritable

errétxindu, errétxin, errétxintzen (erretxin) ad. irritar(se)

erréx. ikus *erráx*

***erréxtu, errèx, errèxten / erráxtu** (erraztu) ad. facilitar

errézelu zbr (errezelo) iz. recelo

errèzo (errezoz) iz. rezo

***erréztu, errèz, errèzten** (errezatu) ad. rezar

errí (herri) iz. pueblo

errítar (herritar) iz. del pueblo

erríxta (errieta) iz. bronca

errómes gzt (erromes) iz. peregrino, -a

erróskilla (erroskila) iz. rosquilla

erróta (errot) iz. molino

Erròta iz. pertsona izengoitia

errótari (errotari) iz. molinero, -a

errúa zbr (erregu) iz. robo (*medida de grano equivalente a media fanega*)

***(e)sán, (e)sà, (e)sàten** (esan) ad. decir

(e)sànazí, (e)sànazí, (e)sànazítzen / (e)sà-naztén (esanarazí) ad. hacer decir

esànerá (esaera) iz. 1 dicho 2 modo de hablar

esí (hesi) iz. vallado

eskàerá (eskaera) iz. petición

eskáillera (eskailera) iz. escalera

eskále (eskale) iz. mendigo, -a

eskápo (eskapada) iz. escapada, librada
eskármentu (eskarmentu) iz. 1 escarmiento
 2 experiencia
eskárpíñ (espartin) iz. alpargata
eskás (eskas) adj./adb. flojo, -a, escaso
eskási (eskasia) iz. escasez
 ***eskástu**, **eskàs**, **eskàsten** (eskastu) ad. acabarse, desmejorar
 ***eskátu**, **eskà**, **eskàtzen** (eskatu) ad. 1 pedir
 2 soltar
eské (eske) iz. limosna
 ***eskéñi**, **eskèin**, **eskèintzen** (eskaini) ad. ofrecer
eskér (esker) iz. agradecimiento
 — **eskérikaskó** (eskerrik asko) muchas gracias
eskíñoso, **eskíñuso** (eskinoso) iz. arrendajo
eskòba (eskoba) iz. escoba
eskòla (eskola) iz. escuela
eskribittu, **eskribi**, **eskribitzen** *zhr* (eskribitu) ad. escribir
eskú (esku) iz. mano
 — **eskúzikin** (eskuzikin) adj. el, la que tiene manos sucias
 — **eskùmotx**, **eskùmotz** (eskumotz) adj. manco, -a
eskuíñ, **eskuín** (eskuin) iz. derecha
eskúminak (eskuminak) iz. recuerdos
esnási, **arnás** (arnas) iz. respiración
esnàtu, **esnà**, **esnàtzen** (esnatu) ad. desesperarse
esnàzu *zhr* (esnetsu) iz. que da mucha leche
esné (esne) iz. leche
esnéketari (esneketari) iz. lechero, -a
ésपा (espa) iz. afán
espántu (espantu) iz. espaviento
espántuka (espantuka) iz. fanfarroneando
espántza (esperantza) iz. esperanza
espèrma *gzt* (esperma) iz. esperma
espéту, **espé**, **espétzen** (esperatu) ad. esperar
espézial (espezial) adb. muy bien
espillu (ispilu) iz. espejo
espóstu *zhr* (esposatu) ad. casarse
estálpe (estalpe) iz. cobertizo
estárta (*estarta*) iz. hueco entre dos casas

esté (heste) iz. intestino
estréinttu, **estréin**, **estréintzen** (estreinatu) ad. estrenar(se)
estrèlla *zhr* (ortzadar) iz. arco iris
estú (estu) adj. estrecho, -a
 ***estútu**, **estù**, **estùtzen** (estutu) ad. apretar
etórrri (etorri) iz. elocuencia
 *(e)**tórrri**, **tòr**, **tòrtzen** (etorri) ad. venir
 ***etsí**, **etsi**, **etsitzen** (etsi) ad. rendirse
etsì-etsín (etsi-etsian) adb. sin otro remedio
etsík artú (etsiak hartu) ad. rendirse
etzànta (etzanda) adj. tumbado, -a

***etzí** (etzi) adb. pasado mañana
etzímu (etzidamu) adb. el día siguiente a pasado mañana

éuki(ttu), **éuki**, **éukitzen** (eduki) ad. tener
eulí (euli) iz. mosca

eún (egun) iz. día
 ***eún** (ehun) zenb. cien

eúr (egur) iz. 1 madera 2 leña
éurdi (eguerdi) iz. mediodía
eurí (euri) iz. lluvia
Eúrrik (Eguberriak) iz. Navidades
euskaldun, **eskuàldun** *zhr* (euskaldun) iz. / adj. vasco, -a
euskèra, **euskàra**, **eskuàra** *zhr* (euskara) iz. euskera
 ***éutsi**, **èus**, **èusten** / **éutsi**, **éutsi**, **éutsitzen** (eutsi) ad. agarrar, sostener
eùterá (egutera) iz. solana
eùzki, **iùzki** *zhr* (eguzki) iz. sol
exéri, **exéri**, **exéritzen** (eseri) ad. sentar(se)
exkàx (eskas) adj. insuficiente
 ***exkàxtu**, **exkàx**, **exkàxten** (eskastu) ad. desmejorar
 ***èz** (ez) adb. no
ezári-**ezárin** (ezari-ezarian) adb. pixkanaka
ezáun, **ezáon** (ezagun) adj. conocido, -a
ezáutu, **ezáu**, **ezáutzen** / **ezáotu**, **izáutu**, **izáotu** (ezagutu) ad. conocer
ezáutza *gzt* (ezagutza) iz. conocimiento
ezézaun (ezezagun) adj. desconocido, -a
 ***ezí**(ttu), **ezì**, **ezitzen** (hezi) ad. educar
ezín, **ezíña** (ezin) iz. (lo) imposible
ezíndu *gzt* (ezindu) iz. minusválido, -a
ezkilla (ezkila) iz. campana

***ezkõndu, ezkòn, ezkõtzen** (ezkõndu)
ad. casarse
ezkõtza (ezkontza) iz. matrimonio
ezkúr (ezkur) iz. bellota
ezpál (ezpal) iz. astilla
ezpáta (ezpata) iz. espada

eztarri (eztarri) iz. garganta
eztén (ezten) iz. aguijón
eztí (ezti) iz. miel
eztúl (eztul) iz. tos
ezúr (hezur) iz. hueso

F

fabóre (fabore) iz. favor
fabriká (fabrika) iz. fábrica
faja (faja) iz. faja
falta (falta) iz. falta
falta izan (falta izan) ad. carecer de
fáltso, páltso *zhr* (faltso) adj. falso, -a
faltsókeri, paltsókeri *zhr* (faltsukeria) iz. falsedad
famátu (famatu) adj. famoso, -a
famili (familia) iz. familia
famóso *zhr* (famoso) adj. famoso, -a
fanfárroi (fanfarroi) adj. fanfarrón, -a
féde (fedede) iz. fe
fedédun (fededun) iz. / adj. creyente
fenómenó (fenomeno) iz. fenómeno
*fiátu, fià, fiàtzen (fidatu) ad. fiarse
fiésta, fiéstak (fiesta) iz. fiesta
— **festàurre** (*festaurre*) adb. tiempo antes de fiestas
— **festóndore** (*festondore*) adb. 1 tiempo después de fiestas 2 resaca

***fiñ** (fin) adj. fino, -a
*findú, fin, fintzen (findu) ad. refinar(se)
fisiko (fisiko) iz. / adj. físico
*flakátu, flakà, flakàtzen (flakatu) ad. adelgazar
fláko (*flako*) adj. flaco, -a
fòka (foka) iz. foca
fòko (foko) iz. foco
fòsil (fossil) iz. fósil
fráile (fraide) iz. fraile
fránko, pránko (franko) adb. 1 mucho, -a 2 muchas veces
fránko (franko) adb. muy
frantzés (frantses) iz. / adj. francés, -a
frésko (fresko) adj. fresco, -a
freskúra (freskura) iz. frescura
frontói (frontoi) iz. frontón
frúta (fruta) iz. fruta

frutéro (frutari) iz. frutero
frutèro (fruta-ontzi) iz. frutero
fundámentu (fundamentu) iz. fundamento

G

gábe (gabe) adb. sin
gabèteníkan (gabe) adb. sin
gabíroi (gabirai) iz. gavilán
gainbèra (gainbehera) iz. 1 cuesta descendente 2 decadencia

gainbèra (gain behera) adb. de arriba a abajo
gàinka (gainka) adb. uno, -a encima de otro, -a
gaitsets (gaitzets) iz. cria repudiada por su madre

***gaitsetsi**, **gaitsets**, **gaitses**ten (gaitzetsi) ad. repudiar
 ***gáitz** (gaitz) iz. enfermedad
gaixó (gaixo) adj. desgraciado
gaixó eon *zhr* (gaixo egon) ad. estar enfermo
ga(i)xtákeri (gaitzakeria) iz. maldad
 ***ga(i)xtátu**, **ga(i)xtà**, **ga(i)xtátzen** (gaiztotu) ad. infectar(se)
ga(i)xtó, **gextó** (gaizto) adj. malo, -a
 ***ga(i)xtótu**, **ga(i)xtò**, **ga(i)xtòtzen** (gaiztotu) ad. volver(se) malo, -a
gáizki (gaizki) adb. mal
gáizki eon (gaizki egon) ad. estar enfermo
gáizkittu, **gáizki**, **gáizkitzen** (gaizkitu) ad. enfermar
galánta (galant) adj. grande
galbài *zhr*. ikus *baé*
gàldera (galdera) iz. pregunta
 ***galdú**, **gàl**, **galtzèn** (galdu) ad. perder
gálezi, **gálezi**, **gálezten** / **gálazi**, **gálazi**, **gálazten** (galarazi) ad. no permitir
 ***galléndu**, **gallèn**, **galléntzen** *zhr* (gailendu) ad. dominar
gàltu, **gàl**, **gàltzen** (galdetu) ad. preguntar
gàltza (galtza) iz. pantalón
 — **galtzaundi** (*galtzaundi*) iz. calzonazos
galtzálle (galtzaile) iz. / adj. perdedor, -a
galtzérđi (galtzerđi) iz. calcetín
galtzórđin (galzorian) adb. en vías de desaparición
ganádu (ganadu) iz. ganado
ganbàra (ganbara) iz. desván
ganddeí *zhr* (gaindegi) iz. piso de debajo del tejado, encima del desván
gandú (gandu) iz. bruma
 ***gántz** *zhr* (gantz) iz. grasa
 ***gáñ** (gain) iz. 1 cima 2 nata
gãnekon (gainerakoan) adb. sino
gãnera (gainera) junt. además
gãnezka (gainezka) adb. desbordando(se)
garágar (garagar) iz. cebada
garái (garai) iz. época
garàikaldé (goialde) iz. parte superior
garàje (garaje) iz. garaje
garbí (garbi) adj. limpio, -a

garbítasun (garbitasun) iz. limpieza
 ***garbítu**, **garbì**, **garbitzen** (garbitu) ad. 1 limpiar 2 matar
garésti (garesti) iz. caro
garéstittu, **garésti**, **garéstitzen** (garestitu) ad. encarecer(se)
gargéro *zhr* (gaurgero) adb. para ahora
garí (gari) iz. trigo
garízuma (garizuma) iz. cuaresma
gástu (gastu) iz. gasto
gatázka *gzt* (gatazka) iz. problema. ikus *katàzka*
 ***gátz** (gatz) iz. sal
gatzári (gatzagi) iz. cuajo
 ***gáu**, **gába** (gau) iz. noche
gáur (gaur) adb. hoy
gáupasa (gaupasa) iz. pasar toda la noche divirtiéndose, de juerga o fuera de casa
gáuza(a) (gauza) iz. cosa
gazí (gazi) adj. 1 salado, -a 2 agrio, -a
gatzá (gazta) iz. queso
gatzáña (gatzaina) iz. castaña
gatzáneri (gatzainadi) iz. castañar
gatzándeí (gatzandegi) iz. quesería
gatzánbara, **gatzánbera** (gatzanbera) iz. cuajada
gatzé (gazte) iz. joven
gatzélu *gzt* (gatzelu) iz. castillo
gatzéri (gazteria) iz. jóvenes
 ***gatzétu**, **gatzé**, **gatzètzen** (gatzetu) ad. rejuvenecer(se)
gazúra (gazur) iz. suero (de la leche)
gèigi (gehiegi) adb. demasiado, -a
gèienbat (gehienbat) adb. sobre todo
gèio, **gèio** *zhr* (gehiago) adb. más
gèittu, **gèi**, **gèitzen** (gehitu) ad. sumar
géla *gzt* (gela) iz. habitación, cuarto. ikus *orma*
geldí (geldi) adb. quieto, -a
geldíttu, **geldi**, **gelditzen** (gelditu) ad. parar(se)
gerézi (gerezi) iz. cereza
geríza, **keríza** (geriza) iz. cobijo, sombra
géro (gero) adb. después
gérra (gerra) iz. guerra
gerrí (gerri) iz. cintura

gerríko (gerriko) iz. cinturón
gertátu, gertà, gertàtzen *gzt* (gertatu) ad. suceder
gértu (gertu) adb. cerca
gezúr (gezur) iz. mentira
*gezúrti, gezúrti (gezurti) iz. / adj. mentiroso, -a
gibél (gibel) iz. hígado
gibéla éuki (gibela eduki) ad. ser vago, sin preocupaciones
gibèlurdín (gibelurdin) iz. cierta seta de cura (*russula virescens*)
gidári *gzt* (gidari) iz. chófer
giltxúrdin (giltzurrun) iz. riñón
giltza (giltz) iz. llave
giro (giro) iz. tiempo atmosférico, ambiente (-en) **gísa** (bezala) adb. como
gitarra (guitarra) iz. guitarra
gizàjo, gixàjo (gizajo) adj. desgraciado
gizáseme (gizaseme) iz. hombre
gizén (gizen) adj. gordo, -a
*gizèndu, gizèn, gizèntzen (gizendu) ad. engordar
gizón (gizon) iz. hombre
*gizòndu, gizòn, gizòntzen (gizondu) ad. hacer(se) hombre
*gó (gogo) iz. ganas
 — **góa izan, góa éuki** (gogo izan, eduki) ad. tener ganas
 — **go báten eon** (gogo batean egon) ad. tener ganas
gói (goi) iz. 1 parte superior 2 arriba
goibél (goibel) adj. triste
*goibéldu, goibèl, goibèltzen (goibeldu) ad. entristecer

*góiz (goiz) iz. mañana *góiz (goiz) adb. temprano — goizálde (goizalde) adb. amanecer
---

Goizùta (Goizueta) iz. Goizueta
goldé (golde) iz. arado
gòma (goma) iz. goma
gón artú (gogoan hartu) ad. tener en cuenta
gòna (gona) iz. falda
*gór (gogor) adj. duro, -a
goràbera (gorabehera) iz. 1 altibajo 2 peripécia

gordé (gorde) adj. escondido, -a
*gordé, gordè, gordètzen (gorde) ad. esconder(se)
gorósti (gorosti) iz. acebo
gorótz (gorotz) iz. fiemo
gorpútz (gorputz) iz. cuerpo
gorrí (gorri) adj. rojo, -a
gorríngo (gorringo) iz. yema
*górtu, gòr, gòrtzen (gogortu) ad. endurecerse
gosàldu, gosàl, gosàltzen (gosaldu) ad. desayunar
gosàri (gosari) iz. desayuno
gosàlaurré (gosalaurre) adb. tiempo antes de desayunar
gosé (gose) iz. hambre
gosépasatu (*gosepasatu*) adj. hambriento, -a
*gosétu, gosè, gosètzen (gosetu) ad. tener hambre

gospél. ikus <i>ospél</i> gòspel (gospel) iz. gòspel
---

gótti (goiti) adb. arriba
 — **gótti-bètti** (goiti-beheiti) adb. altibajos
 — **góttixio** (goitixego) adb. un poco más arriba
 — **góttixkó** (goiti xamar) adb. demasiado arriba
góttikok (goitikoak) iz. vómito
 — **góttikok bóta** (goitikoak bota) ad. vomitar
 — **góttikoka** (goitika) adb. vomitando
gótu, gó, gótzen (gogoratu) ad. ocurrirse
goxó (goxo) adj. sabroso, -a

*goxóki, goxòki, gozòki zhr, goxó zhr (gozoki) iz. golosina
---

goxóki (goxoki) adb. dulcemente
gozó (gozo) adj. dulce
gozózale (gozozale) adj. goloso, -a
gríña (grina) iz. ansia
guárda (guarda) iz. guarda
guardásol zhr (aterki) iz. paraguas
guráso, guràsok (guraso) iz. padre o madre
gurdí (gurdi) iz. carro
gurdíbide (gurdibide) iz. camino de carre-tas

gurí (guri) adj. 1 blando 2 suave
gurútze (gurutze) iz. cruz
gurúztiltzatu, gurúztiltza, gurúztiltzaten
 (guruziltzatu) ad. crucificar
gùsto (gustu) iz. gusto

gùstora (gustura) adb. a gusto
gútxi (gutxi) adb. poco, -a
 — **gútxi goràberá** (gutxi gorabehera) adb.
 más o menos
guzí (guzi) zenb. todo, -a

I

íao (iaio) adj. hábil
íar (ihar) adj. 1 seco, -a 2 delgado, -a
*iártu, iàr, iàrtzen (ihartu) ad. 1 secarse 2
 adelgazar
*ibíli, ibíl, ibiltzen / ibílli, ebílli, ebíli (ibili)
 ad. andar, usar, funcionar
idí (idi) iz. buey
idór *zbr* (idor) adj. seco, -a
idòrte (idorte) iz. sequía
idúittu, idúí, idúitzen (iruditu) ad. parecer
iel (igel) iz. rana
iel (iel) adb. en celo [la yegua y la burra]
ieltsero (igeltsero) iz. albañil
ieltso (igeltsu) iz. yeso
iéri in, iérin ibílli (igeri egin) ad. nadar
iérri, iérri, iérritzen / *iéri, ièr, ièrtzen
 (igarri) ad. darse cuenta
iùzki. ikus *eùzki*
ijito, kito *zbr* (ijito) iz. gitano, -a
ika (hika) adb. tuteando, hablar o escribir
 utilizando las formas verbales correspon-
 dientes al pronombre personal *hi*
ikàri (ikara) iz. susto
*ikértu, ikèr, ikèrtzen *gzt* (ikertu) ad. in-
 vestigar
ikiárrri (ikaragarri) adb. 1 muy grande 2 es-
 tupendo
*(i)kási, (i)kàs, (i)kàsten (ikasi) ad. apren-
 der, estudiar
ikásle (ikasle) iz. estudiante
ikátz (ikatz) iz. carbón
ikázkin (ikazkin) iz. carbonero, -a
*(i)kúsi, (i)kùs, (i)kùsten / *ekúsi *zbr* (ikusi)
 ver

íl (hil) iz. muerto, -a
*íl, il, iltzen (hil) ad. morir(se)
ílla (hil) iz. mes
ilbélz (hiltz) iz. enero
ilbèra (ilbehera) iz. luna menguante
ilbérrri (ilberri) iz. luna nueva
ilgòra (ilgora) iz. luna creciente
illár (ilar) iz. guisante
illàrgi (ilargi) iz. luna
illé (ile) iz. pelo
illaje (ilaje) iz. pelaje
illékixkur (ilekizkur) iz. persona de pelo ri-
 zado
illóba (iloba) iz. sobrino, -a, nieto, -a
illún (ilun) adj. oscuro, -a
illunpe (ilunpe) iz. oscuridad
illunoár (ilunabar) iz. atardecer
*illundu, illùn, illùntzen (ilundu) ad. os-
 curecer(se)
iltzé (iltze) iz. clavo
iltze (hiltze) iz. muerte
*ín, ì(n), itten (egin) ad. hacer
ínbear, ínbar (eginbehar) iz. quehacer
indár (indar) iz. fuerza
indárren (indarrean) adb. fuerte
*indártu, indár, indártzen (indartu) ad. for-
 talecer(se)
infèrnu, inpèrnu (infernu) iz. infierno
ingúru (inguru) iz. alrededor
inpòrta, inpòrtik (inporta) ad. importar
intxàur (intxaur) iz. nuez
íntz (ihintz) iz. rocío
íñal (eginahal) iz. esfuerzo
ináusi adb. en celo [la cerda]

inàuteri *gzt*, **inàuteri** *zbr*, **inòte**, **inòte** *zbr*
(inauteri) iz. carnaval. ikus *karnábal*

***inazi**, **inazí**, **inazten** / **inazí** (eginarazi) ad.
hacer hacer

***inòiz** (inoiz) adb. nunca (en interrogantes
y negativas)

***inòn** (inon) adb. en ningún sitio (en inte-
rogantes y negativas)

inòne(z) (inon ere, inon ez) adb. en ningún
sitio (en interrogantes y negativas)

***inòr** (inor) adb. alguien (en interrogantes y
negativas)

inóxente (inozente) adj. ingenuo

***ió**, **iò**, **iòtzen** (igo) ad. subir

***ió**, **iò**, **iòtzen** *zbr* (eho) ad. moler

iól (igual) adb. igual

iórtzi, **iórtzi**, **iórtzitzen** / **idórtzi** (igurtzi)
ad. frotar

ipár (ipar) iz. norte

ipàr-aizé (ipar-haize) iz. viento del norte

ipúrdi. ikus *epúrdi*

ipúrdiko. ikus *epúrdiko*

ipúr-masài. ikus *epúr-masài*

irábazi, **irábaz**, **irábazten** / **iráozi** (irabazi)
ad. ganar

irábazle (irabazle) iz. ganador, -a

iràkin, **iràkin**, **iràkitten** (irakin) ad. hervir

iràlekú, **iràlikú** (iraleku) iz. lugar donde
hay helechos

iràtze (iratze) iz. helecho

irátze-mèta (iratze-meta) iz. montón de
helecho

iráo, **iráo**, **iráoitzen** (igaro) ad. pasar

iràtsi, **iràtsi**, **iràsten** / **itsàtsi** (itsatsi) ad. pe-
gar(se)

***iràuli**, **iràul**, **iràultzen** (irauli) ad. volcar

iràulka (iraulka) adb. revolcándose

iràzki (iragazki) iz. colador

iréki. ikus *eréki*

irètsi, **irès**, **irèsten** (irentsi) ad. tragar

irí *gzt* (hiri) iz. ciudad

irítar *gzt* (hiritar) iz. ciudadano

irín (irin) iz. harina

irrintzi (irrintzi) iz. irrintzi

irristalári, **erristalári** (irristagarri) adb. res-
baladizo, -a

irristalátu, **irristalá**, **irristalátzen** / **erris-
talátu** (irristatu) ad. resbalarse

irúginar (hirugihar) iz. tocineta

irúittu, **irúi**, **irúitzen**. ikus *idúittu*, *idúi*,
idúitzen

irúroei (hirurogei) zenb. sesenta

isáts (isats) iz. cola

ìtti (igitai) iz. hoz

***ittó**, **ittò**, **ittòtzen** (ito) ad. ahogar(se)

ittòtti (itogin) iz. gotera

ittúrri (iturri) iz. fuente

itsàtsi, **itsàs**, **itsàsten** (itsatsi) ad. pegar(se)

itsáso (itsaso) iz. mar

itsú (itsu) iz. / adj. ciego, -a

itsúmandoka *zbr* (itsumandoka) iz. a la ga-
llina ciega

itsúsi (itsusi) adj. feo, -a

***itsútu**, **itsù**, **itsùtzen** (itsutu) ad. volverse
ciego, -a

itxáfero (*etxafuego*, *suziri*) iz. cohete

itxé (etxe) iz. casa

***itxí**, **itxí**, **itxítzen** / **itxí**, **ix**, **ixtèn** (itxi) ad.
cerrar(se)

itxúra (itxura) iz. aspecto

***itz** (hitz) iz. palabra

itzál (itzal) iz. sombra

***itzáldu**, **itzál**, **itzáltzen** (*itzaldu*) ad. oscurecer

itzàli, **itzál**, **itzáltzen** (itzali) ad. apagar(se)

itzéin, **itzéi(n)**, **itzéitten** (hitz egin) ad. hablar

ixkànbilla, **iskànbilla** (iskanbilla) iz. jaleo.
ikus *ixtillu*

***ixáldu**, **ixál**, **ixáltzen** (ixildu) ad. callar(se)

ixáll (isil) adj. callado, -a

ixállik(an), **ixállik(an)** (isilik) adb. en silencio

ixállka (isilka) adb. a escondidas

ixkàñ (izkin) iz. esquina

ixtànte (une) adb. momento

— **ixtànten** (berehala) adb. en seguida

ixtillu (istilu) iz. jaleo

ixtú (listu) iz. saliva

ixtú (estu) adj. estrecho, -a

izàera (izaera) iz. carácter

***izán**, **izàn**, **izàten** (izan) ad. ser

izár (izar) iz. estrella

izáutu, **izáotu**. ikus *ezáutu*

izéba (izeba) iz. tía

izén (izen) iz. nombre
izerdi (izerdi) iz. sudor
izkèra, izkerá zhr (hizkera) iz. habla
izketa (hizketa) iz. habla
izlári (hizlari) iz. orador, -a
izórtu, izór, izórtzen (izorratu) ad. fasti-
 diarse, estropearse

izótz (izotz) iz. helada
iztér (izter) iz. muslo
iztún (hiztun) adj. hablador, -a

izú (izu) iz. miedo
izúti (izuti) adj. miedoso
*izútu, izù, izùtzen (izutu) ad. asustarse

J

jatór (jator) adj. majo, -a
jáinko. ikus *yáinko*
jalèo (iskanbila) iz. jaleo
jangóiko (jaungoiko) iz. dios
jauna (jauna) iz. señor
jauna artú (jauna hartu) ad. comulgar
 — **jàun ta jábe**. ikus *yàun ta yábe*
jaunártze (jaunartze) iz. comunión
jaurégi gzt. ikus *yaurégi*
jéla (jela) iz. hielo
jendàrme, yendàrme gzt (jendarme) iz. gen-
 darme
jenérazio (belaunaldi) iz. generación

jèrtse, jèrse, kèstre zhr (jertse) iz. jersey
jìtu, jì, jìtzen (arakatu) ad. rebuscar
jodé, joé (arraioa) interj. joder!
juérga (parranda) iz. juerga
juéz (juez) iz. juez

jùnta (junta) iz. junta
*juntátu, juntà, juntàtzen (juntatu) ad.
 juntarse

jurámentu (juramentu) iz. juramento
júxtu (justu) adb. 1 a duras penas 2 justo,
 exactamente 3 justo, -a
júxtu-júxtu (justu-justu) adb. justo-justo

K

kàbi (habi) iz. nido
kàfe (kafe) iz. café
kafésne, káfesné zhr (kafesne) iz. café con
 leche
kàiku (kaiku) iz. 1 cuexo, cuenco de madera
 para recoger la leche 2 tonto, -a
kaiòla (kaiola) iz. jaula
kajóii (tiradera) iz. cajón

káka (kaka) iz. excremento
kakàle, kakàie, kakàlle (kakagale) iz. ga-
 nas de cagar

kakàlek eón, kakàiek eón, kakàllek eón (*ka-
 kaileak egon*) ad. tener ganas de cagar
**kakàletú, kakàle, kakàletzen / kakàietú / kakà-
 lletú** (*kakàiletu*) ad. ponerse ganas de cagar
kakàlardó (kakalardo) iz. escarabajo
kakèri (kakeri) iz. diarrea
kakòntzi (kakontzi) adj. cagón, -ona
kalábaza (kalabaza) iz. calabaza
kále (kale) iz. calle
kalékume (kalekume) iz. persona de la ca-
 lle / ciudad (peyorativo)

kaléntura (sukar) iz. fiebre
kállu, káiu (kailu) iz. callo
kalté (kalte) iz. perjuicio
kamàmillú, kamámillu, kamàmiú, kamámiu (kamamila) iz. manzanilla
kamíó *zhr* (errepide) iz. camino
kamíon (kamioi) iz. camión
*kamústu, kamùs, kamùsten (kamustu) ad. desafilarse
kamúts (kamuts) adj. desafilado, -a
kankáiu, kankállu (kankailu) adj. grandullón, -ona
kànpò (kanpo) iz. fuera
kánposàntu (hilerri) iz. cementerio
kánta (kanta) iz. canto
kantári (kantari) adj. cantarín, -ina
*kantátu, kantà, kantàtzen (kantatu) ad. cantar
kantéra (harrobi) iz. cantera
kànto (kanto) iz. cantón
kantói, kanttói (kanto) iz. cantón pequeño
kàña (kanabera) iz. 1 caña 2 caña (de cerveza)
kapítalismo (kapitalismo) iz. capitalismo
karàitzarrí (kareharri) iz. (roca) caliza
karàkol (barraskilo) iz. caracol
karé (kare) iz. cal. ikus *kisu*
karétx (garatxo) iz. verruga
kárga (karga) iz. carga
karkàxa (karkaxa) iz. flema
karnábal (inauteri) iz. carnaval. ikus *ináu-teri, inòte*
karnízeria (harakindegia) iz. carnicería
karràittu, karrài, karràitzen (garraiatu) ad. llevar
karráka (karraka) iz. 1 parlanchín 2 suciedad incrustada (en la piel...) 3 carraca
karráxi (garrasi) iz. grito
karrérik atère (moldata) ad. arreglarse (con alguien)
kàrro (orga) iz. carro
karròtxa (aulkitxo) iz. silleta, carro para bebés
kaskáor (kaskagor) adj. cabezota
kaskàsoi(II), kaskàsoll (burusoil) adj. calvo, -a

kaskéta (kasketa) iz. rabieta
kásko (kasko) iz. 1 casco 2 cabeza 3 cima
kàso (kasu) iz. caso
kàso ín (kasu egin, kasu eman) ad. hacer caso
katàrro (katarro) iz. catarro
katàzka *zhr* (lan) iz. trabajo
katé (kate) iz. cadena
katìlu (katilu) iz. taza
kattàgorrí (katagorri) iz. ardilla
katú (katu) iz. gato
kaxkár (kaskar) adj. mediocre
kazkàorra (kazkabar) iz. granizo
kazùla (eltze) iz. cazuela
*ké (ke) iz. humo
kedár (kedar) iz. hollín
kéja (kexa) iz. queja
*kendú, kèn, kentzèn (kendu) ad. quitar
kéñu (keinu) iz. gesto, guiño
keríza. ikus *geríza*
kèstre. ikus *jèstre*
*ketátu, ketà, ketàtzen (ketu) ad. ahumar
kézka (kezka) iz. preocupación
*kezkátu, kezka, kezkatzen (kezkatu) ad. preocupar(se)
kidér (gider) iz. mango
kirkír, kirkíll (kilkir) iz. grillo
kìlo (kilo) iz. kilo
*kimá(tu), kimà, kimàtzen (kimatu) ad. poder
kímu (kimu) iz. brote. ikus *muxkíll*
kìnto (kinto) iz. quinto, de la misma edad
kísu (gisu) iz. cal
kisúlabe, kixúlabe (*gisu-labe*, karobi) iz. calera
kisúsquille (kisuskile) iz. calero, -a
kìto *zhr*. ikus *ijito*
kixkálu (ezkailu) iz. piscardo, chipa
*kizkáli, kizkál, kizkáltzen / kizkáli, kixkál, kixkáltzen (kiskali) ad. quemar(se)
kizkúr, kixkúr (kizkur) adj. rizado, -a
*kizkúrtu, kizkúr, kizkúrtzen (kizkurtu) ad. rizar(se)
klàse (klase) iz. 1 lección 2 categoría 3 especie
koipé *zhr* (koipe) iz. aceite

kòjo (*kojo*, herren) iz. / adj. cojo, -a
*kolátu, kolà, kolàtzen (sartu) ad. colarse
kolóka(n) (koloka) adb. inestable
koltxói (koltxoi) iz. colchón
kolùmpió, zàngulú zhr (zabu) iz. columpio
komèri (komeria) iz. enredo
komón (komun) iz. 1 retrete 2 cuarto de baño
konéju (untxi) iz. conejo
konfiantza (konfiantza) iz. confianza
konkór (konkor) iz. bulto, chepa
konpázio báteko zhr, konpáziora zhr (konparazio baterako) adb. por ejemplo
*kontátu, kontà, kontàtzen (kontatu) ad. contar
kontèntu (kontentu) adb. contento, -a (-en) **kòntra** (kontra) adb. contra
kòntrako eztàrri (kontrako eztarri) iz. tráquea
kontràrio (kontrario) iz. / adj. contrario, -a
kóntu, konòrte gzt (konorte) iz. conocimiento
kóntua galdú (konortea galdu) ad. perder el conocimiento
kóntu (kontu) iz. 1 cuento, asunto 2 excusa
*kóntu, kòn, kòntzen (eutsi, atxiki) ad. sostener (kóntu dó, kòn déila, kóntzen díó)
kónturatu, kóntura, kónturatzén (konturatu) ad. darse cuenta
kóntuz (kontuz) interj. ¡cuidado!
kópa (kopa) iz. copa
kopéta (kopeta) iz. frente
kopéteko (kopetako) iz. golpe dado o recibido en la frente

korápiu, korápillu (korapilo) iz. nudo
kordíon (akordeoi) iz. acordeón
Kòrpus eún (Corpus egun) iz. día del Corpus

kóska (koska) iz. saliente

kósta (kosta) iz. costa
*kosté, kostè, kostètzen / *kostá(tu) (kosta) ad. costar

kostilla (saihets) iz. costilla

kòtxe (kotxe) iz. coche
kotxé-kapòta (aulkitxo) iz. silleta cubierta, carro para bebés cubierta

kozkór (lokots) iz. mazorca desgranada de maíz

kòzka (hozka) iz. mordedura

kozkór, kozkór (koskor) adj. no grande — mutíl-kozkòr

*kozkórtu, kozkòr, kozkòrtzen / *kozkórtu (koskortu) ad. crecer

kréma (krema) iz. crema

kriston (kristoren) adj. impresionante

kuàdro (kuadro) iz. cuadro

kùku (kuku) iz. 1 cuco, cucú 2 visita *gzt*
kùkuka (kukuka) adb. al escondite
kukúrruku (kukurruku) iz. quiquiriquí

kukúso (arkakuso) iz. pulga

kulúska, kulúxka (kuluxka) iz. cabezada, siesta

kùrrilló (kurrilo) iz. grulla

kurrínka (kurrinka) iz. gruñido (del cerdo)

kuxíde (kuxidade) iz. desorden

kuxkúxero (kuxkuxero) adj. husmeador, -a

kutixi (gutizia) iz. antojo, capricho

L

Labàin (Labaien) iz. Labaien

labàn (laban) iz. cuchillo

labé (labe) iz. horno

lakátz (lakatz) adj. áspero, -a

*lakáztu, lakàz, lakàtzen (*lakaztu*) ad.

láku gzt (laku) iz. lago

lamí, lámí zhr (lami) iz. sirena

làminá (xafla) iz. lámina

lámot. ikus *lámbat*

*lán (lan) iz. trabajo

lanbró (lanbro) iz. bruma

***lanbrótu**, **lanbrò**, **lanbròtzen** (lanbrotu) ad. enturbiar(se) (el cristal o el cielo)

lánda (landa) iz. campo

landáre (landare) iz. planta

langílle (langile) iz. / adj. trabajador, -a

lañó (laino) iz. nube

lapúr (lapur) iz. landrón, -ona

***lapúrthu**, **lapùr**, **lapùrtzen** (lapurtu) ad. robar

lár (lahar) iz. zarza

larátz *zbr* (laratz) iz. llar

laróei (laurogei) zenb. ochenta

larrí (larri) adb. con apuros

***larríttu**, **larrí**, **larrítzen** (larritu) ad. apurar(se)

larrú (larru) iz. cuero

larrú(a) yo (larrua jo) ad. follar

larrútu (larrutu) ad. despellejar

***lasá** (lasai) adj. flojo, -a

lasái (lasai) adj. tranquilo, -a

lasáitahun (lasaitahun) iz. tranquilidad

***lasáittu**, **lasài**, **lasàitzen** (lasaitu) ad. tranquilizar(se)

***lasátu**, **lasà**, **lasàtzen** (lasatu) ad. aflojar

lastèrka (lasterka) adb. corriendo

lastèrka ín (lasterka egin) ad. correr

lastèrra ín (laster egin) ad. correr

lastó (lasto) iz. paja

láta (lata) iz. lata

***látz** (latz) adj. 1 áspero, -a 2 duro, -a

***láu** (lau) zenb. cuatro

***láun** (lagun) iz. 1 amigo, -a 2 persona

láunbat, **láunbet**, **lámot**, **lámet** (larunbat) iz. sábado

***láundu**, **làun**, **làuntzen** (lagundu) ad. ayudar

làuntza (laguntza) iz. ayuda

làurden (laurden) iz. cuarta parte

***laxtér** (laster) adb. pronto

leátz (legatz) iz. merluza

lége (lege) iz. ley

leió, **leó** (leiho) iz. ventana

***leíttu**, **lèi**, **lèitzen** (leitu) ad. leer

Léitza (Leitza) iz. Leiza

lejía (lixiba) iz. lejía

lekú (leku) iz. lugar

lèn (lehen) adb. antes

léno (lehenago) adb. antes

***lénbailen**, **lenbáilen** (lehenbailehen) adb. cuanto antes

lènbizí, **lèmizí** (lehenbizi) adb. primero, -a
— **lènbizíko**, **lèmizíko** (lehenbiziko) adb. primero, -a

lèngusú (lehengusu) iz. primo, -a
— **lèngusu própío** (lehengusu propio) iz. primo, -a

— **lèngusu ttíki** (lehengusu txiki) iz. primo segundo, prima segunda

leór (lehor) adj. seco, -a

leòrte (lehortte) iz. sequía

***leórtu**, **leòr**, **leòrtzen** (lehortu) iz. secar(se)

lepó (lepo) iz. cuello

— **lepàzur**, **lepèzur** (lepo hezur) iz. nuca

ler ín, **ler íña** (leher egin) ad. extenuarse

***lértu**, **lèr**, **lèrtzen** (lehertu) ad. reventar(se)

letáin (letagin) iz. colmillo

letxú, **létxu *zbr*** (letxuga) iz. lechuga

leún (leun) adj. suave

***leúndu**, **leùn**, **leùntzen** (leundu) ad. suavizar(se)

libru, **libúru *gzt*** (liburu) iz. libro

limói (limoi) iz. limón

liráin (lirain) adj. esbelto, -a

lirdínga (lirdinga) iz. viscosidad

lizár (lizar) iz. fresno

lízta (listari) iz. hilo de bala

liztór (liztor) iz. avispa

lizún (lizun) iz. mohó

***ló** (lo) iz. sueño

***ló** (lo) adb. dormido, -a

— **ló-kulùxka** (lo-kuluxka) iz. sueño ligero

— **lo-zórro** (lozorro) iz. sueño profundo

***ló in**, **lo ín** (lo egin) ad. dormir

loále (logale) iz. sueño

loálek eón (logaleak egon) ad. estar soñoliento

loáletu, **loále**, **loáletzen** (logaletu) ad. adormilarse

lodí (lodi) adj. gordo, -a

***lodítu, lodí, lodítzen** (loditu) ad. engordar(se)

***lói** (lohi) iz. barro

lóre (lore) iz. flor

lótsa (lotsa) iz. vergüenza

lotsàti (lotsati) adj. vergonzoso, -a

***lotsátu, lotsà, lotsàtzen** (lotsatu) ad. avergonzarse

***lotú, lotù, lotùtzen / lotzèn** (lotu) ad. atar

lotúra (lotura) iz. unión

losíntxa (losintxa) iz. caricia

loxórron (lozorro) adb. dormido, -a

lúma (luma) iz. pluma

***lumátu, lumà, lumàtzen** (lumatu) ad. desplumar

***lúr** (lur) iz. tierra

lúrpe (lurpe) iz. bajo tierra

lúrpetu, lúrpe, lúrpetzen (lurperatu) ad. enterrar

luzé (luze) adj. largo, -a

luzèra (luzera) iz. longitud

M

madárikatu (madarikatu) adj. maldito, -a

madárikatu, madárika, madárikatzen (madarikatu) ad. maldecir

madárikazio (madarikazio) iz. maldición

makéstu, makès, makèsten (makestu) ad. desafilarse

makéts (makets) adj. desafilado, -a

makilla (makila) iz. bastón

màkiná (makina) iz. máquina

màkulú (makulu) iz. muleta, báculo

***mài(a)** (mahai) iz. mesa

màia gzt, màlla zbr (maila) iz. nivel

maiákatu, maiáka, maiákatzen / mallákatu zbr (mailakatu) ad. clasificar

maiátz (maiatz) iz. mayo

maibúru (mahaiburu) iz. presidencia (de la mesa)

maindire, mandire (maindire) iz. sábana

màistra zbr (maistra) iz. maestra

màisu (maisu) iz. maestro

màiu gzt, màllu zbr (mailu) iz. martillo

Máio iz. etxe izena

Màio iz. pertsona izengoitia

***máiz** (maiz) adb. frecuentemente

maiztér, maxtér (maizter) iz. inquilino, -a

makál (makal) adj. débil

***makáldu, makàl, makàltzen** (makaldu) ad. debilitar

makár (makar) iz. legaña

makéts (makets) adj. desafilado, -a

makill (makil) iz. palo

***makúrtu, makùr, makùrtzen** (makurtu) ad. agacharse

mál (magal) iz. regazo

málda (malda) iz. cuesta

maldízio (maldizio) iz. maldición

malèta (maleta) iz. maleta

malkér (malkar) iz. cuesta

malkértsu (malkartsu) adj. terreno abrupto

màlko (malko) iz. lágrima

mamí (mami) iz. miga

***mán.** ikus (*e*)mán

mandàuli (mandeuli) iz. mosca borriquera

mandó (mando) iz. 1 mula 2 borriquera

màndo (mando) iz. mando

mandóa bóta (mandoa bota) ad. vomitar

manétu, mané, manétzen (maneatu) ad. condimentar (la ensalada)

mantál (mantal) iz. delantal

mantàngorri, amóna mantàngorri (amona mantangorri) iz. mariquita

***mantédu, mantèn, mantèntzen** (mantendu) ad. mantener(se)

manténu (mantenu) iz. manutención
mantso (mantso) adj. domesticado, -a

mántso (mantso) adb. despacio
 ***mantsótu, mantsò, mantsòtzen** (mantsotu) ad. 1 ralentizar 2 domesticar

mañontzi (mainontzi) adj. llorón, -ona

màpa (mapa) iz. mapa

marèò (mareo) iz. mareo

marímotiko (mari-mutil) iz. marimacho

marízikin (mari-zikin) iz. mujer desaseada

marmár (marmar) iz. 1 murmullo 2 refunfuño
 — **marmàrka** (marmarka) adb. 1 murmurando 2 refunfuñando

— **marmárren** (marmarrean) adb. 1 murmurando 2 refunfuñando

màrra *gzt* (marra) iz. raya

marráka (marraka) iz. grito, lloro

marránta (marranta) iz. ronquera

marrántatu, marránta, marrántatzen (marrantatu) ad. ponerse ronco, -a

marrói (marroi) adj. marrón

marrúskatu, marrúska, marrúskatzen *zbr* (marruskatu) ad. frotar (la ropa)

màrtxa (martxa) iz. marcha, velocidad

marúri (marrubi) iz. fresa

masái, masáll *zbr* (masail) iz. mejilla

masústa (masusta) iz. zarzamora

matálezur (matrailezur) iz. mandíbula

matálezurreko (matrailezurreko) iz. bofetada

matéri (materia) iz. pus

***máts** (mahats) iz. uva

mátsondo (mahatsondo) iz. vid

mátte (maite) adj. amado, -a

mátte izan (maite izan) ad. querer

***mattátu, mattà, mattàtzen** (maitatu) ad. querer

maxkúri (maskuri) iz. vejiga

***mé** (mehe) adj. delgado, -a

meár (mehar) adj. 1 estrecho, -a 2 delgado, -a

***meártu, meàr, meàrtzen** (mehartu) ad.

1 estrechar(se) 2 adelgazar

mèdikú (mediku) iz. médico

menbrillu (irasagarra) iz. membrillo

mendí (mendi) iz. montaña

mènpe (menpe) iz. control, dominio

mènta (menta) iz. menta

merézi izan (mereziz) ad. merecer

mérke (merke) adj. barato, -a

***merkétu, merkè, merkètzen** (merkatu) ad. abaratar(se)

mermélada (marmelada) iz. mermelada

meséde (mesede) iz. favor

méta (meta) iz. montón (de hierba...)

metáziri (metaren erdiko makila) iz. palo en el centro del montón (de hierba...)

***métu, mè, mètzen** (mehetu) ad. adelgazar

méza (meza) iz. misa

mézu (mezu) iz. mensaje

***mía, miàtxo** (biga) iz. ternera

mikátz (mikatz) adj. amargo, -a

mìko, míko *gzt* (moko) iz. pico

milàgro (mirari) iz. milagro

míllesker (milesker) iz. muchas gracias

mína (meatze) iz. mina

mín (min) iz. dolor

mín (min) adj. amargo, -a

minbéra (minbera) adj. dolorido, -a

minbétu, minbé, minbétzen / binbétu (minberatu) ad. dejar dolorido, -a

minbízí, minbízi (minbizi) iz. cáncer

mingáñ (mingain) iz. lengua

mintzátu, mintzà, mintzàtzen *zbr* (mintzatu) ad. hablar

míru (miru) iz. milano

miúra (mihura) iz. muérdago

mízka (itsaskorra dena) iz. algo pegajoso

***mizkátu, mizkà, mizkàtzen** (mizkatu) ad. ponerse pegajoso

mizpíra (mizpíra) iz. nispero

mízto (mizto) iz. 1 lengua viperina 2 aguijón

mobida *gzt* (mugida) iz. movida

módu (modu) iz. modo

moldàketá *gzt* (moldaketa) iz. arreglo

***moldátu, moldà, moldàtzen** (moldatu) ad. arreglarse

momèntu (momentu) iz. momento

momórro (logale) iz. modorra

monóno, moñoño (monono) adj. encanto

montéro (basozain) iz. guarda forestal
montói (*montoi*) iz. montón
mòrdo (mordo) iz. montón
mordóllo (mordoiilo) iz. embrollo
mordóska, mordókka (mordoxka) iz. bastante
morkóts (morkots) iz. erizo (de las castañas)
morrói (morroi) iz. ayudante
mòro (mairu) iz. moro
moté (*mete*) interj. chaval
motél (motel) adj. 1 lento, -a 2 húmedo, -a (ropa) *zhr*
motél (motel) adb. despacio
*motéldu, motèl, motèltzen (moteldu) ad. aminorar (la velocidad)
motiko (mutiko) iz. niño
mòto (moto) iz. moto
motóts (motots) iz. moño
*mótz (motz) adj. corto, -a
mozkór (mozkor) iz. borracho, -a
*mozkórtu, mozkòr, mozkòrtzen (mozkórtu) ad. emborrachar(se)
mozkóte (mozkote) iz. rechoncho, -a
mozórro, zomórro *zhr* (mozorro) iz. 1 jóvenes que bailan de caserío en caserío y de casa en casa en carnavales 2 disfraz *gzt*
*moztú, moztù, moztèn (moztu) ad. cortar

múa (muga) iz. límite
muànte *zhr* (mugakide) iz. limítrofe
muárri (mugarri) iz. mojón, piedra divisoria

*múittu, mùi, mùitzen (mugitu) ad. mover(se)

mùki (muki) iz. moco
mukízu (mukizu) adj. mocososo, -a

múndu (mundo) iz. mundo
mùsiká (musika) iz. música
muskér, moskér *zhr* (musker) iz. lagarto
muskíll *zhr* (muskil) iz. brote. ikus *kimu*
músu, múxu (musu) iz. beso
músu mán, múxu mán (musu eman) ad. besar

mutíll, motíll (mutil) iz. 1 novio *gzt* 2 joven (masculino)

mutíllzar (mutilzabar) iz. solterón
mútu (mutu) adj. mudo
mutúr (mutur) iz. 1 morro 2 trozo

— **mutùr-belz**
 — **mutúr-gorri**
 — **mutúr-zuri**
 — **txistór-mutùr**
 — **mutúrluze**

mutúrreko (muturreko) iz. morrazo
*mutúrte, mutùr, mutúrtzen (muturtu) ad. enfadar(se)
muxár (muxar) iz. lirón

N

nabári izán (nabari izan) ad. ser obvio
nabáittu, nabái, nabáitzen (nabaritu) ad. notar(se)

*nài (nahi) iz. deseo
nài izán (nahi izan) ad. desear
náigabe (nahigabe) iz. disgusto
náigabe (nahi gabe) adb. sin querer

náiko (nahiko) adb. bastante, suficiente
náita (nahita) adb. a propósito
nai ta nái ez (nahi eta nahi ez) adb. a la fuerza

*nàiz (nahiz) junt. aunque
napár, nafár (nafar) iz. / adj. navarro, -a
narráts (narras) adj. no muy limpio

nási (nahasi) adj. 1 revuelto 2 complicado, -a 3 loco, -a *gzt*
*nási, nàs, nàsten (nahasi) ad. 1 mezclar(se) 2 confundir(se) 3 transtornar(se)
nàsketà (nahasketa) iz. 1 confusión 2 mezcla

nastákatu, nastáka, nastákatzen (nahastekatu) ad. mezclar
natúra (natura) iz. naturaleza

náusi (nagusi) iz. amo, -a

názka (nazka) iz. asco

nazkànte (nazkante) adj. asqueroso, -a

nazkárri (nazkagarri) adj. asqueroso, -a

nazkárrikeri (nazkagarrikeria) iz. asquerosidad

***nazkátu, nazkà, nazkàtzen** (nazkatu) ad.
1 asquear(se) 2 hartar(se)

neár, niár zhr (negar) iz. lloro

neár(ra) ín, niár(ra) ín zhr (negar egin) ad.
llorar

neárgarri (negargarri) iz. lamentable

neárti (negarti) adj. llorón, -ona

***nekátu, nekà, nekàtzen** (nekatu) ad.
1 cansar(se) 2 hartar(se)

nekázari (nekazari) iz. labrador, -a. ikus
basérritar

nekázaritza (nekazaritza) iz. agricultura

néke (neke) iz. cansancio

nekóso (nekoso) adj. trabajoso, -a

neré (nire) izord. mío, -a

— **nerè idúriko** (nire irudiko) en mi opinión

— **neré ùstез** (nire ustez) en mi opinión

neská (neska) iz. chica

neskàme (neskame) iz. sirvienta

neskàto (neskato) iz. palabra peyorativa
para nombrar a una chica. Su uso está
restringido a expresiones (*neskatoa,*
neskatoa!)

neskátx (neskatx) iz. muchacha

neskàzar (neskazahar) iz. solterona

neú, néu (negu) iz. invierno

***neútu, neù, neùtzen** (negutu) ad. llegar el
invierno

néune (neu) izord. yo mismo, -a

***neurtú, neùr, neurtzèn** (neurtu) ad. me-
dir

***ní** (ni) izord. yo

níní (nini) iz. 1 pupila 2 bebé

***noíz** (noiz) adb. cuándo

noízbitte, noízpitte, noízbette, noízpette
(noizbait) adb. alguna vez, en algún mo-
mento

noízbeinka (noizbehinka) adb. de vez en
cuando

noíznai (noiznahi) adb. cuando quiera

noíztsu (noiztsu) adb. más o menos
cuándo

nóla (nola) adb. cómo

nólabitte, nólabette (nolabait) adb. de algún
modo

nólanai (nolanahi) adb. de cualquier modo

***nón** (non) adb. dónde

nó(n)bette, nó(n)bitte (nonbait) adb. 1 en
alguna parte 2 expresión de asombro
(*nónbitte!*)

nóra (nora) adb. adónde

nó(ra)bette, nó(ra)bitte (norabait) adb. a
alguna parte

norbéra (norbera) izord. cada cual

nóski (noski) adb. 1 por supuesto 2 segura-
mente

nóskitxo adb. seguramente

Ñ

ñañar (*ñañar*) iz. pequeño, -a

ñaño (ñaño) iz. enano, -a

ñíñí (nini) iz. bebé

ñó! interj. que indica asombro

ñòne, ñònéz. ikus *inòne(z)*

ñòño iz. ñoño

O

***oán, uán, oán, uán** (orain) adb. ahora
oàndik(an), uàndik(an), oàindik(an), uàin-
dik(an) (oraindik) adb. todavía

óbe (hobe) adj. mejor

òbena (hoberena) adj. óptimo, -a

— **òbenxkóna** (hoberenetakoa) adj. uno,
 -a los, las mejores

odól (odol) iz. sangre

odólbildu (odolbildu) iz. coágulo [de
 sangre]

odólki (odolki) iz. morcilla

oé. ikus *ué*

oei (hoge) zenb. veinte

***òik** (hauek) erak. estos, -as

***òik** (hauek) izord. éstos, -as

òintokó (oinetako) iz. calzado

***òittu, òi, òitzen** (ohitu) ad. acostum-
 brar(se)

oittúra (ohitura) iz. costumbre

oká(b)ill (ukabil) iz. puño

okáll (okil) iz. pájaro carpintero

ókio (hobeki) adb. mejor

ól (ohol) iz. tabla

óla (horrela) adb. así

— **ólaxe(n), ólxe** (horrelaxe) adb. así
 mismo

óla (ola) iz. ferrería

òla, olátu (olatu) iz. ola

olíadura *zhr* (oliadura) iz. extremaunción

olío (olio) iz. aceite

olíotsu (oliotsu) adj. aceitoso

ollánda (oilanda) iz. polla [gallina]

olláor (oilagor) iz. becada

ollàr, oiàr (oilar) iz. gallo

ollàsco (oilasko) iz. pollo

ollàti (oilategi) iz. gallinero

olló (oilo) iz. gallina

olló-pikòr (oilo-ipurdi) iz. carne de gallina

***ón** (on) adj. bueno, -a

ónbeste, óinbeste (hainbeste) adb. tanto(s),
 -a(s)

ondár, onddár (hondar) iz. 1 resto 2 sedi-
 miento 3 arena

ondàtu, ondà, ondàtzen (hondatu) ad. es-
 tropear(se)

ondó (ondo) iz. 1 al lado (de) 2 fondo

ondòre (ondore) iz. resaca

ondòren (ondoren) adb. después de

***ondú, òn, ontzèn / ondú, ondù, ondùtzen**
 (ondu) ad.

onézkero (honezkero) adb. para ahora

ongárri (ongarri) iz. abono

ongárritu, ongárri, ongárritzen (ongarritu)
 ad. abonar

óngi (ongi) adb. bien

òntto (onddo) iz. hongo

— **onttò-beltz** (onddobeltz) iz. boleto
 negro

ontz (hontz) iz. búho

ontzí (ontzi) iz. 1 recipiente 2 vajilla

onáze (oinaze) iz. dolor

ónéz (oinez) adb. a pie

opòr gzt (opor) iz. vacación

***ór** (hor) adb. ahí

— **orrára** (horra) adb. ahí

***orá** (hura) erak. aquel, aquella

***orá** (hura) izord. aquél, aquélla, aquello

orákatu, oráka, orákatzen (txiki-txiki egin)
 ad. hacer añicos

oràpe (gorape) iz. sotechado

orbél (orbel) iz. hojarasca

ordán (ordain) iz. pago

ordàindu, ordàin, ordàintzen *zhr* (or-
 daindu) ad. pagar

ordàinketa *zhr* (ordainketa) iz. pago

òrdea (ordea) junt. pero

òrdez (ordez) adb. en vez de

órdu (ordu) iz. hora

ordù (ordu) adb. para cuando

órdun (orduan) adb. entonces

órduko (orduko) adb. 1 de entonces
 2 para entonces 3 en cuanto 4 para
 cuando

oré (ore) iz. masa

Orèntzeró, Olèntzeró (Olentzero) iz. Olen-
 tzero

orí (hori) adj. amarillo, -a
 — **oríxka** (horixka) adj. amarillento
orí (hori) erak. ese, -a
orí (hori) izord. ése, -a, -o
 — **órtako** (horretarako, horregatik) adb.
 1 para eso 2 por eso
orín (orin) iz. lunar
oríñal (pixontzi) iz. orinal
*orítu, orí, oritzen (horitu) ad. poner(se)
 amarillo
orítz *zhr* (oritz) iz. calostro
órma (horma) iz. hielo
 — **ormáize** (horma-haize) iz. viento he-
 lado
 — **ormázirí** (horma-zirí) iz. estalactita de
 hielo
*ormátu, ormà, ormàtzen (hormatu) ad.
 helar(se)
*oróittu, oròi, oròitzen (oroitu) ad. recor-
 dar, acordarse
oròizi, oròizi, oròizitzen (oroitarazi) ad. ha-
 cer recordar

orràtz (orrazt) iz. 1 aguja 2 alfiler. ikus <i>yostòrtza</i> orràze (orrazze) iz. peine orràzkera (orrazkera) iz. peinado
---

orràztu, orràz, orràtzen (orraztu) ad. pei-
 nar
orri *gzt* (orri) iz. 1 hoja 2 página
orró (orro) iz. ruido
 — **orro baten** (orro batean) adb. «con
 mucho ruido»
*órtz (hortz) iz. diente
 — **ortzá-makèts** adj. que le falta algún
 diente

— **ortzàundi** adj. que tiene dientes gran-
 des
ortzàdar *gzt* (ortzadar) iz. arco iris. ikus
estrèlla
osába (osaba) iz. tío
 — **osába ttíki** (osaba txiki) iz. tío se-
 gundo
osásun (osasun) iz. salud
osín (osin) iz. ortiga
osó (oso) adj. entero, -a
osó (oso) adb. muy
ospél, gospél (ospel) iz. umbría, adj.
 sombrío, -a
ostátu (ostatu) iz. alojamiento
ostéun (ostegun) iz. jueves
ostíel (ostiral) iz. viernes
ostíko (ostiko) iz. patada
ostó (hosto) iz. hoja
óstu, óstu, óstutzen (ostu) ad. robar
oté (ote) iz. argoma
oté (ote) si
otóitz (otoitz) iz. rezo
otórdu (otordu) iz. comida
otsó (otso) iz. lobo
ótz (hotz) iz. / adj. frío, -a
otzikara (hotzikara) iz. escalofrío
òzka. ikus *kòzka*
ozkàtu, ozkà, ozkàtzen (hozkatu) ad. mor-
 der
òzki (hozki) iz. dentera
ozpín *zhr* (ozpin) iz. vinagre
*ozpíndu, ozpín, ozpíntzen (ozpíndu) ad.
 1 enfriarse 2 avinagrar(se) *zhr*
oztù, oztù, oztèn / oztützen (hoztu) ad. en-
 friar(se)

P

pàdi (pagadi) iz. hayedo
*pagátu, pagà, pagàtzen (pagatu) ad. pagar
páke (bake) iz. paz
pála (pala) iz. pala

— **palá saìo, pála saìo** (pala saio) iz. se-
 sión de pala
pantási *zhr* (harrokeria) iz. fanfarronería
pantásioso *zhr* (harro) adj. fanfarrón

pañulo (musuzapi) iz. pañuelo
 páo (pago) iz. haya
 papúr (papur) iz. migaja
 — **uí-papùr** (ogi papur) iz. migaja de pan
 pár (barre) iz. risa
 pardél (fardel) iz. paquete, hatu de ropa

<p>pàre (pare) iz. par   páre (pare) iz. lado, altura   parèja (bikote) iz. pareja</p>
--

parét(a) (pareta) iz. pared
 párra (barre) iz. risa
 parrámurritx (irribarre) iz. sonrisa
 parránda (parranda) iz. parranda
 parrásta, palásta (parrasta) iz. chorro de líquido
 — **úr-parrásta** (ur-parrasta) iz. chorro de agua
 páрте (parte) iz. parte, pedazo
 — (-en) **pártez**, (-en) **pártetik** (-en par-tez) de parte de
 partídu (partida) iz. partido
 *partítu, partì, partítzen (partitu) ad. partir
 pártz (bartz) iz. huevo de piojo
 pasàtu, pasà, pasàtzen (pasatu) ad. pasar
 pasmóbelar *zhr* (pasmó-belar) iz. murajes
 patáio *zhr*. ikus *batáio*
 patáta (patata) iz. patata
 páto (ahate) iz. pato
 patrikera (patrikera) iz. faltriquera
 pattál (pattal) 1 adb. enfermo, -a, débil
 2 adj. malo (el tiempo)
 *pattáldu, pattál, pattáltzen (pattaltzen, eskasten) ad. ponerse medianamente (del enfermo)
 pattár, patár (pattar) iz. aguardiente
 pātu, pà, pàtzen (paratu) ad. poner
 pátxa (pagatxa) iz. hayuco
 pátxa, páxa *zhr* (mahaspasa) iz. pasa
 páuso (pausu) iz. paso
 paxáka. ikus *baxàkarána*
 pazintzi (pazientzia) iz. paciencia
 Pázko (Pazko) iz. Pascua
 pekátu (bekatu) iz. pecado
 *pelátu, pelà, pelàtzen (pelatu) ad. calar(se), emparar(se)

pèna (pena) iz. pena
 *penátu, penà, penàtzen (penatu) ad. apenar(se)
 péntsu, pénsu (pentsu) iz. pienso
 pepita (pipita) iz. pepita
 pérra (ferra) iz. herradura
 perrátei (ferratoki) iz. lugar donde se ponen herraduras
 *perrátu, perrà, perràtzen (ferratu) ad. poner herraduras
 perrátzalle (ferratzaile) iz. herrador, -a
 perréxiku (perretxiko) iz. seta
 perréxill (perrexil) iz. perejil
 petátxu (petatxu) iz. petacho
 pèto (peto) adj. auténtico, -a
 petrál (petral) adj. insolente
 *petráldu, petràl, petràltzen (petraldu) ad. volverse insolente

<p>pétxu (bular) iz. pecho   petxúa (bularki) iz. pechuga [de pollo...]</p>
--

pezóti (titipunta) iz. pezón
 pezpèra. ikus *bezpèra*
 pikaró (pikaro) adj. pícaro, -a
 pikárdia *zhr* (pikardia) iz. picardía
 piké (bike) iz. pez [substancia]
 pikète (*pikete*) iz. palo para hacer cercados
 píku, píko (piku) iz. higo
 pikór (ale) iz. grano. ikus *olló-pikòr*
 pilla (pila) iz. montón, abundancia
 *pillátu, pillà, pillàtzen (pilatu) ad. amon-tonar
 pillòta (pilota) iz. pelota
 — **pillóta-plàza** (pilota-plaza) iz. frontón
 pillótari (pilotari) iz. pelotari
 pintúra (pintura) iz. pintura
 píntza (píntza) iz. pinza
 píñu (pinu) iz. pino

<p>pipér (piper) iz. pimienta   pipèr ín <i>gzt</i> (piper egin) ad. hacer novillos</p>
--

pipértu, pipèr, pipèrtzen (pipertu) ad. irri-tar(se)
 pipí (pipi) iz. polilla
 — **pipík yó** (pipiak jo) ad. apolillarse
 *pisátu, pisà, pisàtzen (pisatu) ad. pesar
 písu (pisu) iz. peso

pitóto, pittílin (pitilin) iz. pito
píto (zakil) iz. pito
pittíka (pitin) iz. pizka
pitxér (pitxer) iz. jarra
pitxí (bitxi) iz. joya adj. elegante
pitxitxi (pitxitxi) iz. minino
piúra (piura) iz. aspecto ridículo
píxa (píxa) iz. pis, orina
 — **píxusai, pixúsai** (*pixusain*) iz. olor a pis
 — **pízáorro, pixázorro** (*pixazorro*) iz. chorro de pis
pixàle (pixagale) iz. ganar de orinar
pixàletú, pixàle, pixàletzen (pixagaletu) ad. tener ganas de orinar
pixkanaka(-pixkanaka) (pixkanaka) adb. poco a poco
pixken-pixken (pixkana) adb. poco a poco
píxko (pixka) iz. poco
 ***pixòntzi, pixóntzi** (pixontzi) adj. meón, -ona
pixtí (pizti) iz. bestia
 ***pixtú, pixtù, pixtùtzen / pixtú, pixtù, pixtèn** (piztu) ad. encender
pizár, pixár (pizar) iz. pizca
pizár (bizar) iz. barba
pizkòr. ikus *bizkòr*
plánta (planta) iz. itxura, planta
plátanó (platano) iz. banana
plàstikó (plastiko) iz. plástico
plàtera (plater) iz. plato
pláza (plaza) iz. plaza
plazágizon (plazagizon) iz. hombre brillante / desenvuelto ante el público
pòbre (pobre) iz. / adj. pobre
políki, pollíki (poliki) adb. 1 despacio 2 bien
polít (polit) adj. bonito, -a
porlán (porlan) iz. cemento
porrókatu (porrokatu) adj. empedernido, -a
porru (porru) iz. 1 puerro 2 porro *gzt*
posible (posible) adj. posible

postúra (modu, tankera) iz. forma de estar, ser.
póte (pote) iz. 1 bote 2 salto
póteka (*poteka*) adb. saltando
potóto, potzótzto, pottóttina (alu) iz. coño
pòtrok, pottòio (potroak) iz. testículos, huevos
pottóko (pottoko) iz. moñoño
pòxpóló (pospolo) iz. cerilla
pózik (pozik) adb. contento, -a
pránko. ikus *fránko*
prés (prest) adb. preparado, -a
préstu (prestu) adj. dispuesto, -a
prézio (prezio) iz. precio
prixítu (frijitu) adj. frito, -a
 ***prixítu, prixi, prixítzen** (frijitu) ad. freír
prodúkto, prodúktu *gzt* (produktu) iz. producto

própio (propio) adj. carnal

pròpio (propio) adb. adrede

prozèso, prozèsu *gzt* (prozesu) iz. proceso

pukàdu (mokadu) iz. pincho

pùnta (punta) iz. punta

pùntu (puntu) iz. punto

pupú (pupu) iz. pupa

púrdi. ikus *epúrdi*

pùri-pùrin (furian) adb. a la moda

purrústi (purrustada) iz. refunfuño

púru (puru) iz. puro

púru (puru) adj. puro, -a

púska (puska) iz. cacho

— **puskálor, puskálor** (puska lehor) iz. comida en frío

***puskátu, puskà, puskátzen** (puskatu) ad. romper(se), partir(se)

pùtre (putre) iz. buitre

***pútz** (putz) iz. pedo sin ruido

— **putzúsai** (*putzusai*) iz. olor a pedo

pútzu (putzu) iz. pozo

puxká leòr (puska lehor) iz. comida en frío

puzkér (puzker) iz. pedo

puzkèrka (*puzkerka*) adb. echando pedos

— **puzkèrrusài** iz. olor a pedo

R

ràdio (irráti) iz. radio
ràro (arraro) adj. raro, -a
ràsta (rasta) iz. rasta
ráza (arraza) iz. raza, casta, linaje
relòju (erloju) iz. reloj
rinózeronte (errinozeronte) iz. rinoceronte

ritmo (erritmo) iz. ritmo

roéri (drogeria) iz. droguería

Roèri iz. pertsona izengoitia

ròn (ron) iz. ron

ròk (rock) iz. rock

rùnba (rumba) iz. rumba

S

saiàtu (saiatu) adj. que se esfuerza

***saiàtu**, **saià**, **saiàtzen** (saiatu) ad. intentar

sáinka zhr, **záunka** (zaunka) iz. ladrido

sáinka zhr, **záunka** (zaunka) adb. ladrando
 — **sáinka in zhr**, **záunka in** (zaunka egin)
 ad. ladrar

sàio (saio) iz. intento

sakábanatu, **sakábana**, **sakábanatzen** (saka-
 banatu) ad. dispersar(se)

sàke (sake) iz. 1 apetito 2 saque

sakón (sakon) adj. profundo, -a

sàla (sala) iz. sala

saldá (salda) iz. caldo

saldázu (saldatsu) adj. caldoso, -a

Saldís (Saldías) iz. Saldías

***saldú**, **sàl**, **saltzèn / saldú**, **saldù**, **saltzèn**
 (saldu) ad. vender

***sáll zhr** (sail) iz. grupo

salmènta gzt, **salmènta zhr** (salmenta) iz.
 venta

saltàtu, **saltà**, **saltàtzen** (saltatu) ad. saltar

sàlto (salto) iz. salto

saltzalle (saltzaille) iz. vendedor, -a

sálsa, **sáltsa** (saltsa) iz. 1 salsa 2 lio, enredo

salsétu, **salsé**, **salsétzen / saltsétu** (saltsatu)
 ad. enredar, salsear

salséro, **saltséro** (saltsero) adj. salsero, -a

sàntu (santu) iz. adj. santo, -a

sapèlsa (zapelatz) iz. ratonero

***sár** (sagar) iz. manzana

sarátsa (sahats) n. sauce

sardé (sarde) iz. horca

sardiñ, **sardiñ** (sardina) iz. sardina

— **sardintzar**, **sardinzar** (sardinzar) iz.
 sardina curada tratada de forma espe-
 cial

sárdo (sagardo) iz. sidra

sardótei (sagardotegi) iz. sidrería

saré (sare) iz. red

sargóri, **sargói zhr** (sargori) iz. bochorno

sarí gzt, **sári zhr** (sari) iz. premio

sarréra (sarrera) iz. entrada

sárrri (sarri) adb. pronto, luego

— **sárrri arté** (sarri arte) adb. hasta pronto

sárrondo (sagarrondo) iz. manzano

***sartú**, **sàr**, **sartzèn** (sartu) ad. 1 entrar, me-
 ter(se) 2 llegar 3 incluir

— **sartú-atère** (sartu-atera) iz. visita breve

sasí (sasi) iz. zarza

— **sasík artú** (sasiak hartu) ad. cubrirse
 de zarzas

saskí (saski) iz. cesta

sasói (sasoi) iz. 1 época 2 juventud y fuerzas

— **sasóiko eón** (sasoiiko egon) ad. estar
 fuerte

satór (sator) iz. topo

séa (sega) iz. guadaña

seáska (sehaska) iz. cuna

***séi** (sei) zenb. seis

***séittu**, **sèi**, **sèitzen** (segitu) ad. seguir

séittun (segítuan) adb. en seguida
*sekátu, sekà, sekàtzen (sekatu) ad. se-
 car(se). ikus *leórtu*
sékula (sekula) adb. nunca (en frases nega-
 tivas)
séme (seme) iz. hijo
sendábelar (sendabelar) iz. planta medicinal
*sendátu, sendà, sendàtzen (sendatu) ad.
 curar(se)
sendó (sendo) adj. fuerte
seníde *zhr* (senide) iz. hermanos
señále (señale) iz. 1 señal 2 marca 3 indicio
séo (bilgor) iz. sebo
sèrio (serio) adj. serio, -a
sermói (sermoi) iz. sermón
sésio (sesio) iz. disputa, discusión
séuro, séuru (seguru) adj. seguro, -a
séuro, séuru (seguru) adb. seguramente

séuski, séuraski (segur aski) adb. segura- mente
seùskiná (<i>seguraskiena</i>) adb. seguramente

sikàte (sikate) iz. sequía
sílaba (silaba) iz. sílaba
silla (aulki) iz. silla
sillói (besaulki) iz. sillón
sòbra (sobera) adj. demasiado, -a
sòbra (sobera) adb. demasiado
*sói, sóll *zhr* (soil) iz. / adj. calvo, -a
soildù, sòil, soiltzèn / sòiltzen (soildu) ad.
 1 volverse calvo, -a 2 talar
sóka (soka) iz. cuerda
soldádu (soldadu) iz. soldado
 — **soldádu yón** (soldadu joan) ad. irse
 soldado

soldá(d)uska (soldaduska) iz. servicio mi-
 litar
sóneko (soineko) iz. vestido
sónu (soinu) iz. sonido
 — **sónua yo** (soinua jo) ad. tocar música
*sór (gor) adj. sordo, -a
sorréri (gorreri) iz. sordera
sorgín (sorgin) iz. bruja
sorgínkeri (sorginkeria) iz. brujería
sórta (sorta) iz. ramo
*sórtu, sòr, sòrtzen / sortzèn (gortu) ad. en-
 sordecer
soró (soro) iz. campo
*sós (sos) iz. 1 dinero 2 moneda antigua *zhr*
sòto (soto) iz. cuadra
sozialismo (sozialismo) iz. socialismo
*sú (su) iz. fuego
suàngillú (sugandila) iz. lagartija
sué (suge) iz. serpiente
suègorrí (sugegorri) iz. víbora
suérte (suerte) iz. suerte
*sufríttu, sufri, sufriitzen (sufritu) ad. su-
 frir
súi (suhí) iz. yerno
sukálde (sukalde) iz. cocina
*sumátu, sumà, sumàtzen (sumatu) ad. sen-
 tir, oír o percibir con los sentidos
*súr (sudur) iz. nariz
susára (susara) iz. estado de celo de la vaca
susára (susara) adb. en celo (la vaca)
*susáldu, susàl, susàltzen (susaldu) ad. po-
 nerse en celo la vaca
sùsmo (susmo) iz. sospecha
*sútu, sù, sùtzen (sutu) ad. enfadar(se)

T

(e)ta (eta) junt. y
tabérna (taberna) iz. bar
tabérnari (tabernari) iz. tabernero, -a
táka-tàka (taka-taka) iz. tacataca
talèntu (talentu) iz. talento

tàlo (talo) iz. torta de maíz delgada y de
 forma circular
tanbór (danbor) iz. tambor
tankéra (tankera) iz. 1 parecido 2 aspecto
tantár (gogo) iz. cabezonería

tantarra sartú ad. empeñarse
tànto (tanto) iz. tanto
*tapátu, tapà, tapàtzen (tapatu) ad. tapar
tartár (tartarika) iz. charlatanería
tartárren áittu (tartarrean aritu) ad. charlar
tàrte (tarte) iz. intervalo, medio
tàrteka (tarteka) adb. de vez en cuando
telèfono (telefono) iz. teléfono
télla, téia (teila) iz. teja
tellátu, teiátu (teilatu) iz. tejado
temóso (temoso) adj. obstinado, -a
tenóre (tenore) iz. tiempo
tenórez (tenorez) adb. a tiempo
tènte, ténte (tente) adj. / adb. tieso, -a
titáre (titare) iz. dedal
títí (titi) iz. teta
títu, tí, títzen (tiratu) ad. tirar
tipùla (tipula) iz. cebolla
titáre (titare) iz. dedal
títí (titi) iz. teta
títu, tí, títzen (tiratu) ad. tirar, estirar
tòka (toka) iz. toca [juego]
*tokátu, tokà, tokàtzen (tokatu) ad. 1 tocar
 (premio) 2 encontrar
tokí (toki) iz. lugar
tomàte (tomate) iz. tomato
tontór (tontor) iz. cima, pico
torí (tori) interj. toma
tórre (dorre) iz. torre
trába (oztopo) iz. estorbo
*trabátu, trabà, trabàtzen (oztopatu) ad. es-
 torbar
tràgo (trago) iz. trago
tragóxka (tragoxka) iz. trago
trakéts (trakets) adj. torpe
tramànkulu (tramankulu) iz. armatoste
trápu (trapu) iz. trapo
tràste (traste) iz. / adj. trasto
trátu (tratu) iz. trato
tráza (traza) iz. parecido
trébe (trebe) adj. diestro, -a
*trén (tren) iz. tren
trenbide (trenbide) iz. vía del tren
trésna gzt (tresna) iz. herramienta, uten-
 silio
tríku (triku) iz. erizo

trípa (tripa) iz. tripa
tripàki (tripaki) iz. callos
tripá-orrok (tripa-orroak) iz. «ruidos de
 tripa»

tripàz gottí (tripaz goiti) adb. panza arriba
tripótx (tripotx) iz. tripas del cordero
tríste (triste) adj. triste
trónku zhr (tronko) iz. tronco. ikus *enbor*
tróntza (trontza) iz. tronizador [sierra]
trukàtu, trukà, trukàtzen (trukatu) ad. can-
 jear
trùke (truke) iz. trueque
trumói (trumoí) iz. trueno
trumòika (*trumoika*) adb. tronando
ttántta (tanta) iz. chorro de licor que se
 echa al café
*ttattár (txar) adj. pequeño, -a, sin fuerzas.
 ikus *txàr, txakár*

ttíki (txiki) adj. pequeño, -a
 — **ttíkitan** (txikitan) adb. en la infan-
 cia
 — **ttíkixkó** (txikitxo) adj. demasiado
 pequeño, -a
*ttikítu, ttikì, ttikítzen / ttikítu (txi-
 kitu) ad. empequeñecer(se)

ttípi-ttàpa (ttipi-ttapa) adb. a pasitos
ttírriki-ttárraka, ttírriki-ttárraka (ttirriki-
 ttarraka) adb. despacio
ttúku-ttùku iz. andar disimuladamente
tùtu (hodi) iz. tubo
txabói (xaboi) iz. jabón
txabòla (txabola) iz. chabola
txakár (txakar) adj. pequeño, -a, sin fuerzas
txalátan (zelatan) adb. espiondo
txàlo (txalo) iz. aplauso
txàloka (txaloka) adb. aplaudiendo
txànda (txanda) iz. turno
txàndaka (txandaka) adb. a turnos
*txandátu, txandà, txandàtzen (txandatu)
 ad. turnar(se)
txanpiñoi (txanpiñoi) iz. champiñón
*txár (txar) adj. 1 malo, -a 2 pequeño, -a,
 sin fuerzas
txárrro (txarro) iz. jarra
txantxàngorri (txantxangorri) iz. petirrojo
txé (xehe) adj. triturado, -a

txepétx (txepetx) iz. chochín
*txertátu, txertà, txertàtzen (txertatu) ad.
 1 injertar 2 vacunar
txérto (txerto) iz. 1 injerto 2 vacuna
*txétu, txè, txètzen (xehatu) ad. triturar
txikíttu, txiki, txikítzen (txikitu) ad. des-
 trozar
txikízio (txikizio) iz. destrozo
tximísta (tximista) iz. relámpago
tximítx zhr (zimitz) iz. chinche
txímu (tximino) iz. mono
txínga (txinga) iz. pesa de competición con
 asas que se lleva en cada mano y que se
 utiliza en las pruebas de fuerza
txíngo (txingo) adb. a la pata coja
txíngoká (txingoka) adb. a la pata coja
txingúrri (txindurri) iz. hormiga
txintxérrri, zintzérri (zintzarri) iz. cencerro
txíntxo (zintzo) adj. formal
txiór, xiór (txigor) adj. tostado, -a
*txiórtu, txiòr, txiòrtzen / *xiórtu (txigortu)
 iz. tostar
txipíroi (txipiroi) iz. chipirón
txirrinta (gutizia) iz. antojo
txistór (txistor) iz. chistorra
txistu (txistu) iz. flauta vasca, chistu
txístuka (txistuka) adb. silbando
txistúlari (txistulari) iz. flautista, chistulari

txitxí (haragia) iz. carne
txítxo (txita) iz. polluelo
txokátu, txokà, txokàtzen (talka egin) ad.
 chocar
txokó, zokó (txoko) iz. rincón
txokòlte, txokólte (txokolate) iz. choco-
 late
txòpiñ (txopin) iz. hipo
txorákeri (txorakeria) iz. tontería
*txorátu, txorà, txoràtzen (txoratu) ad. en-
 loquecer
txorí (txori) iz. pájaro
Txòri iz. pertsona izengoitia
txoró (txoro) iz. tonto, -a
*txorótu, txorò, txoròtzen (tontotu) ad.
 volver(se) tonto, -a
txòrro (txorro) iz. chorro
txotxólo (txotxolo) adj. zopenco
*txotxóldu, txotxòl, txotxòltzen (txotxoldu)
 ad. atontar(se)
txòzna gzt (txosna) iz. caseta de fiestas
 donde se sirven bebidas y comidas
txundár, txondár (txondar) iz. carbonera
 — **txundár-plaza, txondár-plaza** (txon-
 dor-zulo) iz. lugar donde se hace la
 carbonera
txurí. ikus *zuri*
*tzár, zár (tzar) adj. malo, -a

U

uál zhr (uhal) iz. correa
*uáldu, uàl, uàltzen (ugaldu) ad.
*uán, uáñ. ikus *oán*
uára (ohara) iz. en celo [la perra]
uári (ugari) adj. abundante
uárittu, uári, uáritzen (ugaritu) ad. aumen-
 tar
udá (uda) iz. verano
 — **udágiro**
udàberrí (udaberri) iz. primavera

udáre (udare) iz. pera
udàzken (udazken) iz. otoño
udó zhr (hudo) iz. hurón
ué, oé (ohe) iz. cama
uèldek (uholdeak) iz. inundación
uéldu (ubeldu) iz. moradura
uí (ogi) iz. pan
 — **uí-kozkòr** (ogi-koskor) iz. cuscurro
uká(b)ill. ikus *oká(b)ill*
*ukátu, ukà, ukàtzen (ukatu) ad. negar

ukéndu (ukendu) iz. ingüento

***ukítu**, **ukì**, **ukàtzen** (ukitu) ad. tocar

ukóndo, **ukàlondó** (ukondo) iz. codo

***umátu**, **umà**, **umàtzen** (umatu) ad. parir
úmetu, **úme**, **úmetzen** (umetu) ad. volver(se) niño, -a

úme (ume) iz. niño, -a

ùmegí (umeegi) adb. demasiado niño, -a

umíll (umil) iz. humilde

umóre (umore) iz. humor

úntz (huntz) iz. hiedra

***úr**, **úra** (ur) iz. agua

***úr**, **úrra** (hur) iz. avellana

urdài (urdail) iz. 1 jamón 2 estómago *gzt*

urdàiazpíko (urdaiazpiko) iz. jamón

urdàma (urdama) iz. cerda (con crías)

urdé (urde) adj. cerdo, -a

urdékeri, **urdékerí** (urdekeria) iz. putada

urdín (urdin) adj. azul

***urdíndu**, **urdìn**, **urdintzen** (urdindu) 1 urdin kolorea hartu 2 lizundu

urkí (urki) iz. abedul

urpó (orpo) iz. talón

urrátu (urratu) adj. herida

***urrátu**, **urrà**, **urràtzen** (urratu) ad. 1 rasgar 2 rasguñar 3 romper

urré (urre) iz. oro

ùrren, **ùrrengo** (hurren, hurrengo) adj. siguiente

urrí (urri) iz. octubre

urrí (urri) adb. poco, -a

urrìkittú, **urrìki**, **urrìkitzén** (urrikitu) ad. arrepentirse

urrítz (urritz) iz. avellano

urrúxa (urrixa) iz. / adj. hembra [sobre todo referido a animales domésticos]

urrúti (urruti) adb. lejos

urté (urte) iz. año

Urtèberri (Urteberri) iz. día de Año Nuevo

urtébetetze (urtebetetze) iz. cumpleaños

***urtú**, **urtù**, **urtùtzen** (urtu) ad. 1 derretir(se) 2 diluir(se)

usái (usain) iz. olor

usàika (usainka) adb. oliendo

***usáittu**, **usài**, **usàitzen** (usaitu) ad. oler

usó (uso) iz. paloma

ùste (uste) iz. fanfarronería

***ùste izan** (uste izan) ad. crear

ùstea izan (ustea izan) ad. ser un creído, una creída

ustél (ustel) adj. podrido, -a

***ustéldu**, **ustèl**, **ustèltzen** (usteldu) ad. pudrirse

úts (huts) iz. falta

úts (huts) adj. vacío, -a

***utzi**, **utzi**, **utzitzen** / **utzèn** (utzi) ad. dejar

utzíkeri (utzikeria) iz. dejadez

utzáill (uztail) iz. julio

utzárrri (utzarri) iz. yugo

utzápe tràpu *zhr* (izterpe trapaak) iz. compra antigua

X

xabál. ikus *zabál*

xakúr. ikus *zakúr*

xamàr (samar) adb. bastante

xamúr (samur) adj. tierno, -a

***xár**. ikus *zár*

xártu. ikus *zártu*

xaú (sagu) iz. ratón

xaùxar, **xàuxar** (saguzar) iz. murciélago

***xaxátu**, **xaxà**, **xaxàtzen** (xaxatu) ad. provocar (para la lucha)

xelèbre (xelebre) iz. peculiar

xelèbrekeri (xelebrekeria) iz. ocurrencia

xénda (xenda) iz. senda

xepél. ikus *zepél*

xérra (xerra) iz. 1 filete 2 loncha

***xerrátu**, **xerrà**, **xerràtzen** (xerratu) ad. hacer rebanadas

xerrénda *zhr* (zerrenda) iz. cosa, sitio o persona delgada, estrecha

xerrí. ikus *zerrí*

xéxto (sesto) iz. cesto
xiàr-xiàr (zchar) adb. caminar por una ladera
xílik(an). ikus *ixílik(an)*
ximél. ikus *zimél*
ximéldu. ikus *ziméldu*
ximíko. ikus *zimíko*
ximúr. ikus *zimúr*
xinixmen (sinesmen) iz. creencia
xinixtu, xinìx, xinìxten (sinistu) ad. creer
xiór. ikus *txigór*
xiórtu. ikus *txigórtu*

xirímiri (zirimiri) iz. sirimiri
xíxa (ziza) iz. seta
xolómu (solomo) iz. lomo
xorrótx. ikus *zorrótx*
xóx. ikus *sós*
xoxó. ikus *zozó*
*xúr. ikus *zúr*
xurkéri. ikus *zurkéri*
xurrút. ikus *zurрут*
xuxén. ikus *zuzén*
xuxénbiden. ikus *zuzénbiden*

Y

yábe (jabe) iz. dueño
yái (jai) iz. fiesta
yáinko, jainko (jainko) iz. dios
yáio, yài, yàitzen (jaio) ad. nacer
yáki (jaki) iz. alimento
yákin, yáki(n), yákitten (jakin) ad. saber
yakínduri (jakinduria) iz. sabiduría
yakíntsu (jakintsu) adj. sabio, -a
yále (jale) iz. / adj. comilón, -ona
*yán, yà, yàten (jan) ad. comer
yanári (janari) iz. comida
yántzi (jantzi) iz. ropa
yántzi, yántzi, yántzitzen (jantzi) ad. ves-
 tir(se)

yàrrizi, yàrrizi, yàrrizitzen / yárrizi (ja-
 rrazizi) ad. hacer poner

*yárrri, yàr, yàrtzen (jarri) ad. poner, co-
 locar

yása (jasa) iz. chaparrón
 — **eurí-yasa** (euri-jasa) iz. chaparrón
 [OHARRA: Hitz elkartuetan agertzen da, batez ere, *yasa*. Eta hauetan, go-
 rantzko azentuak galtzen du]
yáso, yáso, yásotze (jaso) ad. recibir
yàun ta yábe, jaun ta jábe (jaun eta jabe) iz.
 dueño y señor
yaurégi gzt, jauregi gzt (jauregi) iz. palacio
yéki, yéki, yékitzen (jaiki) ad. levantarse
yelóskor gzt (jeloskor) adj. celoso, -a
yendàje (jendaila) iz. gentuza

yendärme. ikus *jendärme*
yénde (jende) iz. gente
*yétsi, yès, yèsten (jaitsi) ad. bajar
yetsiera (jaitsiera) iz. bajada
*yétsi, yétzi, yèzten (jetzi) ad. ordeñar
*yó, yò, yòtzen (jo) ad. 1 pegar 2 tocar (un
 instrumento)

yoàre (joare) iz. cencerro
yoáregille (joare egile) iz. el, la que hace
 cencerros

yoéra (joera) iz. tendencia
*yokátu, yokà, yokàtzen (jokatu) ad. 1 jugar
 (dinero, a deportes...) 2 actuar
yóko, yóku (joku) iz. juego
*yòn, yòn, yòten (joan) ad. irse

*yòn-tórri, yòn-tòrri (joan-etorri) iz.
 vuelta
yòn-trabòlta gzt (joan-etorri) iz. ida y
 vuelta

yornál (soldata) iz. salario

yórra (jorra) iz. escarda
*yorrátu, yorrà, yorràtzen (jorratu) ad.
 escardar

yórren áittu (jorrean aritu) ad. escardar
*yósi, yòs, yòsten (josi) ad. coser
yostáiu, yostállu (jostailu) iz. juguete
yostàka (jostetan) adb. jugando
yostàka ibílli (jostetan ibili) ad. jugar
yostòrtza (jostorratza) iz. aguja (de coser).
 ikus *orràtz*

Z

zabál (zabal) adj. ancho, -a

Zabàla iz. abizena

***zabáldu**, **zabàl**, **zabàltzen** (zabaldu) ad.

1 ensanchar(se) 2 abrir(se)

zabàleró (zabalera) iz. anchura

zàbar *zhr*, **zabár** *zhr* (utzia, alperra) iz.

1 abandonado, -a 2 perezosa, -o

zabárkeri (zabarkeria) iz. negligencia

***zabártu**, **zabàr**, **zabàrtzen** (zabartu) ad.

abandonarse

zái (zahagi) iz. odre

***zaildú**, **zàil**, **zailtzen** (zaildu) ad. 1 dificultar 2 curtir(se)

***záindu**, **zàin**, **zàintzen** (zaindu) ad. cuidar

zakár (zakar) iz. basura

zakár (zakar) adj. bruto, -a

zakáll (zakal) iz. pene

záku (zaku) iz. saco

zakùto (zakuto) iz. alforja

zakúr, **xakúr** (txakur) iz. perro

zakúrkeri (txakurkeria) iz. jugarreta

zalápata (zalaparta) iz. jaleo

zaldí (zaldi) iz. caballo

zaldiki (zaldiki) iz. carne de caballo

zaldiko (zaldiko) iz. potro

zále (zale) iz. / adj. aficionado, -a

***záll**, **zái** (zail) adj. difícil

záma (zama) iz. 1 peso 2 borrachera

zanáori (azenario) iz. zanahoria

zàngulú *zhr*. ikus *koliñpio*

***zanpátu**, **zanpà**, **zanpàtzen** (zanpatu) ad.

aplastar

***záñ** (zain) iz. vena

zapàburú (zapaburu) iz. renacuajo

zapárra (zaparrada) iz. chaparrón

zapáta (zapata) iz. zapato

zapèl (txapel) iz. sombrero

zapéteko (zaplateko) iz. golpe

zápo (zapo) iz. sapo

***zár**, **zárra** (zahar, tzar) iz. 1 viejo, -a

2 grande

zárpa (atzapar) iz. zarpa

zarpázu (zarpazu) adj. harapiento, -a

zarrátatu, **zarráta**, **zarrátatzen** (zarratatu) ad. desgarrar

zarréri (zaharreri) iz. vejez

zartán (zartan) iz. especie de sartén grande para asar castañas

zartàri (zartagin) iz. sartén

zartàtu, **zartà**, **zartàtzen** (zartatu) ad. agrietarse

***zártu**, **zàr**, **zàrtzen** (zahartu) ad. envejecer

zartzáro (zahartzaro) iz. vejez

zatar (zatar) adj. feo, -a

zàto (zahato) iz. bota (de vino)

záun. ikus *ezáun*

záunka. ikus *sáinka*

záunka in. ikus *sáinka in*

zazpí (zazpi) zenb. siete

zéa (zera) iz. partícula que se usa cuando no se recuerda una palabra

zelái, **xelái** (zelai) iz. pradera

zéntzu (zentzu) iz. sentido

zepél, **xepél** (ergel) adj. atontado, -a, soso, -a

zepél (*zepel*) iz. borrachera

***zepéldu**, **zepèl**, **zepèltzen** (zepeldu) ad.

1 atontar(se) 2 emborrachar(se)

zerbèza (zerbeza) iz. cerveza

zeré (zeure) izord. tu

zèro (zero) iz. cero

zèru (zeru) iz. cielo

zèrra (zerra) iz. sierra

***zerrátu**, **zerrà**, **zerràtzen** (zerratu) ad.

aserrar

zerrátu (zerratu) adj. cerrado, -a

zerràuts, **serràuts** (zerrauts) iz. serrín

zerrí (zerri) iz. cerdo, -a

zerríkíton, -a (*zerríkíton*) adj. cerdito, -a

zerríkume (*zerríkume*) iz. cría de cerdo

***zerrítu**, **zerrí**, **zerrítzen** (*zerrítu*) ad. 1 en-suciarse 2 volverse travieso

zértik(an) (zergatik) por qué

zèru (zeru) iz. cielo

zézén (zezen) iz. toro

ziàldo (ziraldo) iz. tambaleo

ziàldoká (ziraldoka) adb. tambaleándose

- ziàr** (zehir) adb. a través de. ikus *xiàr-xiàr*
- ziàrka** (zeharka) adb. 1 transversalmente
2 indirectamente
- ziàro** (zeharo) adb. totalmente
- zikín** (zikin) adj. sucio, -a
- ***zikíndu**, **zikín**, **zikítzen** (zikindu) ad. en-suciar(se)
- zikínkeri** (zikinderia) iz. suciedad
- zikíro** (zikiro) iz. carnero castrado
- zikítu** (zikiratu) ad. castrar
- zilbúr**, **xilbúr** (zilbor) iz. ombligo
- zillár** (zilar) iz. plata
- zimél**, **ximél** (zimel) adj. marchito, -a
- ***ziméldu**, **zimèl**, **zimèltzen** / ***ximéldu** (zimeldu) ad. marchitar(se)
- zimèntuk** (zimenduak) iz. cimientos
- zimíko**, **ximíko** (zimiko) iz. pellizco
- zimúr**, **ximúr** (zimur) iz. arruga
- zimúr**, **ximúr** (zimur) adj. arrugado, -a
- ***zimúrdu**, **zimùr**, **zimùrtzen** / ***ximúrdu** (zimurdu) ad. arrugar(se)
- zintzerri** (zintzarri) iz. cencerro
- zintzilik** (zintzilik) adb. colgado, -a
- zintzo** (zintzo) adj. honesto, -a
- zipatu**, **zipa**, **zipatzen** (*zipatu*) ad. tropezar
- zipítz** (zipitz) iz. ni pizca
- ziplo** (ziplo) adb. de repente
- ziràba** (ziraba) iz. luciòn
- zibráll** (txirlora) iz. viruta
- zirí** (ziri) iz. palo pequeño
- zirikatú**, **zirika**, **zirikatzen** / **xirikatú** (zirikatú) ad. 1 azucar 2 hurgar
- ***ziríndu**, **zirín**, **zirintzen** (zirindu) ad. 1 tener diarrea 2 manchar(se) con excrementos de ave
- zirín** (zirin) iz. 1 diarrea 2 excremento de ave
- ziripurdi** (zilipurdi) iz. voltereta
- zírta** (zirta) iz. salpicadura
- zirtàtu** (zirtatu) adj. salpicado, -a
- zirtàtu**, **zirtà**, **zirtàtzen** (zirtatu) ad. salpicar
- zizàre** (zizare) iz. lombriz
- ziztór**. ikus *txistór*
- zìztu** (ziztu) iz. gran velocidad
- zìztu**. ikus *txistu*
- zokó**. ikus *txokó*
- **zokólaño** (laino) iz. niebla
- zòla** (zola) iz. suela
- zólda** (zolda) iz. mugre
- zópa** (zopa) iz. sopa
- zór** (zor) iz. deuda
- zorárrri** (zoragarri) iz., adj. maravilloso, -a
- zorrí** (zorri) iz. piojo
- zorrízu** (zorrizu) adj. piojoso, -a
- zorró** (zorro) iz. bolso, -a
- zòrro** (*zorro*) iz. chorro
- zorrónka** (zurrunga) iz. ronquido
- zorrótz** (zorrotz) adj. 1 afilado, -a 2 exigente
- ***zorróztu**, **zorròz**, **zorròtzen** (zorroztu) ad. afilar
- zortón**, **zurtón** (zurtoin) iz. tallo
- zozó**, **zoxó** (zozo) iz. mirlo
- zozókeri** (zozokeria) iz. idiotez
- zubí** (zubi) iz. puente
- Zubìta** (Zubieta) iz. Zubieta
- ***zulátu**, **zulà**, **zulàtzen** (zulatu) ad. agujerear
- zuló** (zulo) iz. agujero
- zúmu** (zuku) iz. zumo
- ***zúr**, **xúr** (xuhur) adj. tacaño, -a
- ***zúr** *zhr* (zur) iz. madera
- zurgín** (zurgin) iz. carpintero, -a
- zurí**, **xurí**, **txurí** (zuri) adj. blanco, -a
- zuríngo** (zuringo) iz. clara de huevo
- ***zurítu**, **zurì**, **zuritzen** (zuritu) ad. 1 blanquear 2 pelar
- zurrùnbilló** (zurrunbilo) iz. remolino
- zurrùpi** (zurrut) iz. sorbo
- zurrút**, **xurrút** (zurrut) iz. bebida
- zurrútero**, -a (zurrutero) adj. gran bebedor, -a
- zútik** (zutik) adb. de pie
- zuzén**, **xuxén** (zuzen) adj. 1 recto, -a 2 correcto, -a
- ***zuzéndu**, **zuzèn**, **zuzèntzen** / **xuxéndu**, **xuxèn**, **xuxèntzen** (zuzendu) ad. corregir(se)
- zuzénbiden**, **xuxénbiden** (zuzenbidean) adb. de por sí

LABURTUZ, GAZTE ETA ZAHARREN ARTEKO ALDEAK
LEXIKOKO AZENTUERARI DAGOKIONEZ

Zaharrenak diren aldakiek ezaugarri hauek dituzte (gutxienez, bat):

1. Gaur egun hain erabiliak ez diren praktikekin lotura dute: *agá* (haga), *baé*, *bàì* (bahe), *esnázu*, *ió* (eho), *laráztz*, *orítz*, *pasmóbelar*, *udó*...
2. Euskal Herriko mendebaldeko euskararekin lehian daude: *arótz* (herrero) vs. *errementari*, *atzendu* vs. *abaztu*, *bénpe(n)*, *bénpeñen* vs. *behintzat*, *ebàtten* vs. *ebákitzen*, *ekusi* vs. *ikusi*, *eskuara* vs. *euskara*, *iuzki* vs. *euzki*, *mintzátu* vs. *hitzéin*...
3. Azentu aldakortasunaren adibideak dira: *bazkàri*, *bázkari* / *bazkàri*, *bàzkaldu* / *bazkàldu*, *bátezbesteko* / *batázbesteko*, *Berá* / *Bèra*, *hizkera* / *hizkèra*, *létxua* / *letxúa*, *zintzatu* / *zintzàtu*, *káfesne* / *kafésne*, *árpì* / *arpéi*, *laúndu* / *láundu*, *púre* / *purè*, *kanbiok* / *kàmbiok*...
4. Aldakortasun fonetikoak erakusten dute: *pataio* vs. *bataio*, *paltso* vs. *faltso*, *yan-tza* vs. *dantzà*, *epurmasall* vs. *epurmasai*, *maia* vs. *malla* (maila), *katazka* vs. *gatazka*...
5. Euskara batuaren aurretik erabiltzen ziren hitzak dira, bizimodu berriaren esanahi eramale gehienetan: *réunio* vs. *billéra*, *ofizina* vs. *bulégo*, *eskribittu* vs. *idátzi*, *guardásola* vs. *atérkia*, *kaléfazioa* vs. *berógailua*, *kuàrtoa* vs. *gèla*...
6. Hitz zahar batzuk aldakortasunean daude erdal hitzekin: *zàngulú* vs. *kolúmpio*, *koipé*, *gántz* vs. *grása*...

2.4. Goizuetako hitz bereziak

Atal honetan, bereiz bildu nahi izan ditugu Goizuetako hitz berezitat jotzen direnak. Gehienak adinduek bakarrik erabiltzen dituzte. Inguruetan ere esaten dira (edo ziren), baina nahiko eremu mugatuan erabiltzen direla uste dugu.

abáro *zhr* (itzal) iz. sombra
adòki *zhr* (adabaki) iz. petacho
apàparrútxa (zapaburu) iz. renacuajo
arràka (arrastaka) adb. a rastras
baldimétan (baldinbaitere²) interj. ojalá!
berdántza *zhr* (herenu gaua) iz. anteanoche
èriosúr, **ériosúr** (heriosuhar) adb. impetuosamente
gaurgéro *zhr* (dagoeneko) adb. para ahora
irázki *zhr*, **iragazkí** *zhr*, **irákizki** *zhr* (iragazki) iz. colador
kándu *zhr* (gandu) iz. 1 bruma 2 vaho de los cristales 3 catarata (en los ojos)
kaníta *zhr*, **kaníta** *zhr*, **kaníketa** *zhr* (ganibet) iz. cuchillo
katázka *zhr* (lan) iz. trabajo [vs. gatázka *gzt* (gatazka) iz. lucha]
kíkara *zhr* (kikara) iz. taza

² Elhuyar hiztegian gipuzkerakotzat emana.

kixkálu (ezkailu) iz. piscardo, chipa
koróko (borobil) iz. círculo pequeño
limèta³ *zhr* (botilla) iz. botella
manyáre⁴ *zhr* (manjatera) iz. pesebre
mórro, mórrotzen, mórrotu ad. zuhaitzei adarrak moztu, hauek indartu eta hazitzean, mozteko, ikatz egiteko⁵
pàzi *zhr* (pazi) iz. olla
popóte (borobil) iz. bulto redondo
txiñálka *zhr*, **txiñélka** *zhr* (txinalka) adb. en chanquetas
txòil (txoil) adb. del todo
txikérdi *zhr*. *txikia* litro laurdena zen, beraz, *txikerdia* litro zortzirena.
pèrrillá *zhr* (gurpil) iz. rueda
ponpóllo iz. bulto
tantár iz. kaskagogorkeria
xaór (xahor) adj. pequeño, -a y flaco, -a
yáka *zhr* (jaka) iz. cazadora
yón-trabòlta⁶ *gzt* (joan-etorri) iz. ida y vuelta
zakèla *zhr* (sakela) iz. bolsillo
zarrátera (zarratera) iz. desgarro (en ropa o telas)
zìpatu, zìpa, zìpatzen (*zipatu*) ad. tropezar
zipóta *zhr* (kortxo) iz. corcho

Hilabeteen izenak

ilbéltna
 otsábilla
 mártxoa
 apílla
 maiátza / loráilla
 garágarrilla⁷
 uztáilla
 aúztua
 burúbilla⁸

³ Lehengo botila batzuen izena zen: http://oferta.deremate.com.ar/id=18378079_antiguas-botellas-limeta

⁴ 3.000 hiztegian *manjatera* ageri da: 1. pesebre 2. cuadra de ovejas y terneros 3. trampas por donde se arroja al pesebre de la cuadra la comida del ganado.

Eta Elhuyar hiztegian *manjatera* (Ipar): pesebre, dornajo.

Nik Goizuetan, Loiarra baserrian jaso nuen, «aziendek jateko lekua» esanahiarekin.

⁵ Jesus Etxegiak esandako hitzak. Ez dut bestelako azalpenik bilatu. Pello Salaburuk «Baztango mintzoa» liburuan *morrotu* ematen du baina adiera honekin: *azek eta arbiek beroagatik gaitza hartu* (2005: 426).

⁶ Ez dago oso zabaldua, kuadrila batek erabili izan du.

⁷ Hiztegi Batuan gipuzkerako ezaugarritzat emana da (Gip.). Elhuyar hiztegian, Gipuzkoa eta Goi Nafarroakotzat (G., GN.).

⁸ Hiztegi batuan Iparraldeko ezaugarritzat emana da (Ipar). Elhuyar hiztegian Goi Nafarroa eta Iparraldekotzat (GN., Ipar.).

urría
 azároa
 abéndoa

Hauek guztiak horrela adineko jendeak esaten ditu. Gazte batek euskara batuan bezala esango lituzke: *urtárrilla, otsáilla, mártxoa, apírilla, maiátza, ekáina, uztáilla, abúztua, iráilla, urría, azároa, abéndua*.

3. Grabazioak eta transkripzioak

3.1. Erabilitako teknika eta erabaki metodologikoei buruzko azalpenak

3.1.1. Laginketa

Leku zehatz bateko hizkera aztertzean, normalean ez da lagin probabilitikorik erabiltzen. «Lagina populazioaren edo unibertsoaren zati adierazgarria da, eta bere ezaugarriak aztertuz, populazioari dagozkion emaitzak eta ondorioak lortzea ahalbidetzen du. Laginketa, beraz, laginak lortzeko prozedura da» (Juaristi 2003: 65).

Gizarte zientzietan erabili ohi den metodo honen helburua hau da: «Populazioa osatzen duten elementu guztiak laginean aukeratuak izateko probabilitate bera izatea» (Juaristi 2003: 67). Leku jakin bateko hizkera aztertu nahi denean, helburua hortik gertu dago, hizkera horren adierazgarri den lagina, adibidea, lortu nahi delako. Kontua da, dialektologian batez ere, ezaugarri jakin batzuk dituzten hiztunak hobetsi izan direla hizkera garbia eta lexiko aberatsa bilatu nahian, errealitatean hitz egiten diren aldaera guztiak jaso nahi izan ordez.

Gure ikerketan, bi helburu nagusi egon dira:

1. Goizuetako azentuaren ezaugarri nagusiak biltzea.
2. Azentu horrek izan ditzakeen gizarte aldaeren berri jasotzea. Horretarako, aldagai hauek hartu ditugu kontuan: emakume/gizon, gazte/heldu, herriko/baserriko. Beraz, Goizuetan hitz egiten denaren argazki bat egitea izan dugu helburu.

20 hiztun elkarrizketatu ditugu, honela banatuta (biztanleen arteko proportzioa kontuan hartu da lagina aukeratzekoan):

- 10 emakume eta 10 gizon (biztanleen arteko proportzioa kontuan hartuz, bien arteko aldea dagoen ikusteko).
- Bakoitzetik lau 18-30 urte bitartekoak eta sei 60tik goitikoak (ahalik eta gazteenak eta ahalik eta helduenak, adinaren arabera aldea dagoen ikusteko)⁹.
- Baserritar eta herritarrak (bien arteko aldea dagoen ikusteko).

⁹ Horrela egiteko arrazoiak, ikertzailearentzat gazteen hizkera eta azentuera ezagunago izatea eta orain gazte direnak gero ere grabatzeko aukera egongo dela dira.

Hizkera oso aldakorra den neurgaia da. Hizkera bat aztertzean, «ikertzailearen paradoxa»rekin topatzen gara beti; ikertu nahi duguna ikertu nahi izate hutsagatik, beragan eragina sortu eta aldatu egiten dugu. Beste hitz batzuetan, erreakzio arazoak egon daitezke:

La reactividad alude a la sospecha de que la persona que realiza el estudio o los métodos del propio estudio puedan influir en el modo de comportarse o de pensar de los sujetos observados, o modificarlos, en ausencia del investigador. Dicho de otra manera, existe el riesgo de que el propio acto de observación haga cambiar el comportamiento de los observados y de que, en consecuencia, los resultados de la observación sean engañosos (Manheim, J.B. eta Rich, R.C. 1988. *Análisis político empírico. Métodos de investigación en Ciencia Política*, Alianza Editorial, Madril, 23. or. in Juaristi 2003: 46. or.).

Hizkera biltzean, aldaketa hori sortzen duten aldagai nagusiak honakoak dira, gure ustez: mikro bat jartzea, elkarrizketatzaile arrotz batek galderak egitea, galdera itxiak eta kontestuz kanpokoak egitea. Horregatik, hizkera bat egoera naturalean egiten denean bezala biltzea zaila da eta laginketa probabilistikoak zaildu egin dezake grabaketa egokiak ziurtatzea.

Egoera hau izanik, laginketa aleatorioa egitea baztertu eta 20 hiztunak aukeratzekoan, ezaugarri hauek zituztenak aukeratzea erabaki dugu:

- Mikro baten aurrean hitz egiteko arazorik ez izatea edo ohituak egotea (beste grabazio batzuk egin dizkietelako).
- Ixilak ez izatea.
- Elkarrizketatzailea ezagutzea edo gure erreferentzia izatea (familia ezagutzea...).

Zalantzarik gabe, elkarrizketatzailea bera herrikoa izatea lagungarria da hizkeraren naturaltasuna bermatzeko eta, aldaketaren bat dagoen kasuetan, identifikatzeko.

3.1.2. Galdetegia

Modu intuitiboan egin da. Helburua ez zen eduki jakin bat jasotzea, edukiontzia baizik. Zer esaten zen baino, *nola*. Horregatik, galderak errazak eta hitzuna eroso sentitzeko modukoak egitea izan da galdetegia osatzean izan dugun helburua. Hala ere, galderetan hiztunek aldaketari buruz dituzten usteez galdetzea pentsatu dugu, ikertzaileari berari hainbat fenomenoren inguruko pistak emanen zizkielakoan. Konparazio baterako, hizkerari buruzko aldeez eta bizimodu aldaketaren eraginaz galdetu diegu eta baita erantzun interesgarri franko lortu ere.

3.1.3. Transkripzioak

15 minutuko grabazioak izan dira. Hauek idazteko, transkripzio fonemikoa erabili da (/edan/) eta ez fonetikoa ([eðan]).

Alfabeto Fonetiko Internazionala erreferentziatzen hartuz, honako balio hauek erabili dira (IPA-k erabiltzen dituen ikurretatik diferenteak direnak bakarrik zerrendatuko ditugu):

- z = /s/
- s = /ś/
- tz = /ts/
- ts = /tś/
- r = /r/
- rr = /r/
- x = /j/
- tx = /tj/
- tt = /c/
- j = /x/
- y = /j/
- ñ = /ɲ/
- j = /x/
- ll = /ʎ/

Transkripzio fonologikoetan erabili ohi ez diren ezaugarri batzuk erabili ditugu eta jarraian azalduko ditugu:

— „

Elkarren jarraian bi kakotx, esaldian goranzko doinu bat egin dela adierazteko erabili dugu. Goranzko doinu hau esaldia bukatzen denetan ere gertatzen da. Horregatik, batzuetan horrelako ikur multzoarekin topatuko gara, esaldia bukatzeko puntua jartzen dugulako, goranzko doinuarekin bukatu den esaldiaren ondoren: „,

Normalean komarik egongo ez litzatekeen kasuetan ere, bi koma aurkituko ditugu, goranzko doinu hori markatu nahian. Adibidez: *Ta, gañera, beste polemika bat, yende askok saten duna da,*, *Peña hori,*, *dela Umore-Onako yenden-tzako bakarrikan.*

— h

Transkripzio fonologikoa denez eta Goizuetan hots hau ahoskatzen ez denez, normalena transkripzioan ez agertzea litzateke, hiztegian egin dugun bezala. Hiztegiakoak, ordea, hitz solteak ziren eta, gainera, ondoan euskara batuko forma eman dugu, edozein zalantza argitzeko. Transkripzioaren kasuan, erabili egin dugu; hitz eta kontestu batzuetan egon daitezkeen anbiguedade eta iluntasunak argitzeko «h»a sartzea erabaki dugu.

Esan den bezala, grabazioetan erabili diren hitzak hiztegia osatzeko baliatu ditugu. Hiztegia osatzeko eta zalantza batzuk argitzeko baliatu ditugu elkarrizketa horiek.

Hona segidan mutiko gazte baten eta emakume adindu baten elkarrizketaren zati bana.

---

20 urteko mutila

Aurréneko galdera,, fièstari buruz. Zuk fièstak nóiztikan ezáutzen ttizo?

Pues, éztikit. Zazpí bat urtékin o ya hasí nitzan plázara arrímatzen,, ta ezti[k]i,t, oáín arte,, juérگا ta juérگا,,!

Ta,, zuk nabáitzen al tzo aldéikan léngo fièstatatikan honára?

Nik uste,, oain géro ta yénde gútxio. Nóla kontròlak eta krìxtok,, eta nabáitzen da píxkoat yénde gútxio tòrtzen dela,, miño gañekon, lén bezàlatsú, bai.

Péñan bazkàrin atère izàndu ál tza?

Ez, sékula ez, éztit grázik itten.

Ez? Zèba?

Ézti[k]it, idúitzen tzít zakárkeri bát, èia sà. Mozòrrotan atèko nítzake, biño Péñan éztit grázik itten. Éztikit zértikan miño. Alpérrikan míña hartzeko re pelìgroa bezèla, o... Éztikit.

Ordun, normala neska gútxio atètzera? O zértik uste zo eztiála atètzen?

Horráatik iól, e? Zakárkeri horréngatik. Ba! Oaiñ heldù dia, jenérazioa, gazte hoik. Bua! Oain dènak atèko día, séuru, aurtén. Hála idúitzen tzit.

Zémat urtétsukok?

Hamasei,, hamázazpi ittekó. Hórtik, hólatsukok izáin dia, bá. Hamásei-hamá-zazpi. Hemézortzikok e izángo dia,, pentsátzen dut.

[...]

Zuk bá al dikizo Záhi-dantzak, dántza horrek, ze kontàtzen dun, ze simbólizatzen dun?

Izàten tzéla uste dut,, ikázkiñ bat-o mendín bizi zena,, ta urtén bèhin herríra bajàtzen tzen,, ta mozkòrtzen tzenen,, neska guzik zikintzen,, o lastèrka harrápatu ta zikintzen saiátzen tzéla, ez? Ta géro, makillakin yòka itten tzutén herrítika[n] beáli o. Éztikit,,! Hála úste béhintzat. Éno séuru biño.

---

80 urteko emakumea

Beste aldàketa men dó hizkèran. Euskèra, lénokoa ta uáingoa difènte ál da?

Ez, ez, Goizùtan,, ez. Goizùtan itten da,, léngo hizkùntza, zárra. Oañ, ník ezti-kít lótsangatik o zer dén,, neskàk yòten díá,, neskáme bétti. Yòten tzían, e? Oan ya horì re áttutzen ài dá,,. Eta, pasàtzen tzúten hillábete bat,, o bí han,, tórri honára,, eta heméngo hizkùntza éz ittetikán,, itten tzutén bèste hizkùntza hori: *No sos? Nongo sa?*

Nola?

E? Bèste hizkùntza. Guk itten dú zèta. Ta haiek berríz, ba, *ese*,. Ya, heméngo èz-ten bezàla,, hizkùntza ìn. Hori, sartzèn zitén itsúsi zèla heméngoa,,. Guk heméngok, bizì gának,, ta itten dú dena iguál, denak.

[...]

Náhi gabe re kanbitu itten tzo, e? Náhi gabe píxkot, segun zéñekin.

Bai? Éztikít. Hítz bat o bèste battùzte, sàten ttuztènak, pai. O, estudiantu dtèlakótz eskuàraz,, o battùzté. Miño, ez, ez. Hemèngok ya,, nik gure ùmekin-ta, illòbakin-ta heméngo hizkùntza itten dut,, ta gāñekon e bai,,. Guk gén tartèn e bai,,.

Ta gaztètatican étzo nabáitzen...

Ez, ez, ez, ez, ez. Oaiñ, batúa hori ikási dutènak o áittu dianak [...] hítz batzuk,, guk biño hókio sáin ttuzte, miño guk,, léngo hitzak,, hizkùntza,, gèhio dáuku. Miño,, dónu bérakin, béra, igual-igual. Badía, por ejemplo,, *kórtxua*. Ta lehengok etztèn *kórtxua* sàten; *zipóta*.

[...]

Nóla da?

Zakèla. Zakèla sartú,,. *Zakèla*. Hólokori bai. Horik attòn zarrak eta amon zárrok. Horik, dena, hizkùntza déna... Guk itten ttu,, bàtzuk,, erdàraz bóta, sán. Hála áittu ttu,, yenden tàrtèn, miño eskuàra garbío da léngo zár horína,,.

[...]

Eta zuk, adibidez, heméndikan kànpokori entéintzen al dizte, euskàraz ai diánen?

Bizkàitar horiri,, gútxi, biño gāñekon,, bai. Tolósan bezàlatsú ítten da Donóstin e, [mi]ño jatórro, hókio mén do,, Tolósa, Tolósa sàten'te, hizkùntza. Dena *jun, jan*.

Ta Napárron ta Ipárralden ta hòitan,,?

Ni gútxi ibíl naiz hòitan, miño yénde tòrtzen dénen nabáitzen da hizkuntzan. Lesákako yénde tòrtzen dela,, den'nabái zo,,! Hizkuntzan, hora nabái da déna! Alléka hórtakoa, Yántzi ta hòitakoa,, difénte da. Haik beste dónu bat duté.

Oiártzungoa,,?

Oiártzungoa Goizùtan ióltsua. Bai. Gu, heméngo postúrakoa da,, Oiártzungoa, hizkuntza.

4. Goizuetako azentu arauak

4.1. Orain arte esan dena

Euskal azentuera hainbat ikerlariren aztergaia izan da; Azkue, Mitxelena, Jacobson, Txillardegi, Hualde eta Gaminde izan dira, batez ere, euskal azentuaz aritu direnak. Dena den, hainbat gai aztertzeko daude eta aztertutako askotan ez dago adostasunik. Euskarak badu azenturik? Ze azentu? Eskualde bateko hiztunak beste batean *kantari hitz egiten dutela* esaten du. Baina orokorrean, «bai euskalari eta baita jende arruntaren artean ere, euskaraz azenturik ez dagoen ustea aski zabalduta dago oraindik ere» (Hualde 1997: 3). Hori dela eta azal dezakegu euskal azentuerei buruz orain arte egin den lan kopuru mugatua. Are mugatuagoa da Goizuetako azentueraz egin-

dakoa. Atal honetan, Goizuetako azentueraz dauden lanak aztertuko dira, bakoitzaren puntu garrantzitsuenak nabarmenduz.

Zuzenean Goizuetako azentueraz hitz egin duten lanak gutxi dira: Gaminderena (1998), Zubirirena (2000), Hualde, Torreira eta Lujanbiorena (2008) eta Hualde eta Lujanbiorenak (2008, 2009 eta 2010). Badira Goizueta ingurua barne hartzen duten azterketa orokorrak ere, baina hauetan esandakoak Zubiriren lanean laburbiltzen dira. Gamindek esandakoa ere bertan biltzen da. Hualde, Lujanbio eta Torreiraren artikuluan Goizuetako azentu araez esaten dena Hualde eta Lujanbioren 2008ko lanean biltzen dira. 2010ekoan ez da deus berririk gehitzen. Horregatik, Goizuetako azentuerari buruz espreski esan eta aztertu direnak hiru artikulua hauetan biltzen direla esan dezakegu:

Zubiri, J.J. 2000. «Arano eta Goizuetako hizkera». In Zuazo, K. (arg.) *Dialektologia gaiak*. Gasteiz: Arabako Foru Aldundia (92-96. or.).

Hualde, J.I. eta Lujanbio, O. 2008. «Goizuetako azentuera». In: X. Artiagoitia eta J. A. Lakarra (arg.) *Gramatika Jaietan: Patxi Goenagaren Omenez*. EHUko Argitalpen Zerbitzua (341-358. or.).

Hualde, J.I. eta Lujanbio, O. 2009. «Goizuetako azentuaz zerbait gehiago: oharrena». In Gomez, R.; Etxepare, R.; Lakarra, J.A. *Beñat Oihartzabali gorazarre - Festschrift for Bernard Oyharçabal*. ASJU 43 (1-2): 485-502.

4.1.1. Zubiriren (2000) deskribapena

Zubiriren artikuluan, Goizuetako azentuaren inguruan esandakoak biltzen dira, besteak beste. Hemen bildutakoaren arabera, Goizuetako azentu araei buruz hitz egin duen bakarra Gaminde izan da eta hauek dira aipatutako ezaugarriak: azentu bereizgarria duela, azentua txertatzeko eremua hitz erroa dela eta azentua kokatzeko norabidea ezkerretik eskuinerakoa eta 2. silaban azentuatu ohi dela ([+2]).

Behin ezaugarri hauek aipatuta, Zubirik Goizuetako azentueraren araua [+2] dela baieztatzen du (*até*), mailegu berrienetan ere hala dela esanez (*sozialismo*). Arau orokretik ateratzen den beste azentu patroirik badago, ordea: lehen silaban azentuatzaren diren hitzena. Hauek, Zubiriren esanetan, hitz markatuak dira. Hitz markatuen artean sartzen ditu azentua aurreko silabara igaro zaien hitzak (sinkoparen ondorioz, kontsonante baten galeraren ondorioz edo bi bokal berdín sinpletzearen ondorioz): (*ah*)*árdi*, *z(ah)ár*, *s(ag)ár*, *s(ud)úr*... Gehienek bi silaba dituzten arren, hiru eta lau-koak ere badirela dio. Silaba kopuruka sailkatuta, Goizuetan topatu dituen hitz markatuen zerrenda egiten du ondoren.

Azentua deskribatzerakoan, bi eragin diferente hauek dituela esaten du:

1. Azentuaren kokaguneak hitzak bereizten ditu:

Azentuaren kokaguneak hitz pareak semantikoki bereizteko balio du. Adibidez, *ári* ('ahari') eta *arí* ('hari').

Aditzetan, indar berezia ematen du: normalean *emán*; baina *éman*, *éman!*

Izen-adjektibo eta hitz elkartuak bereizten ditu: *púska leór*, *puskáleor*.

2. Azentuaren kokaguneak ez ditu hitzak bereizten:

Hitz batzuek silaba batean nahiz bestean daramate azentua, hitz batetik bestera alderik ez badago ere. Azentu aldakortasunaren adierazgarri dira: *báz-kaldu/bazkáldu, létxu/letxú, árpil/arpéi, kánbiok/kanbíok, káfesne/kafésne*.

Lan honen ekarpenen artean, honakoak azpimarratzen ditugu:

- Goizuetako azentu sistemaren proposamena egin izana: azentu orokorra [+2] da eta [+1] azentua duten hitzek hitz markatuen multzoa osatzen dute.
- Hitz markatuen multzoa zerrendatzen hasi izana.
- Azentuaren balio bereizleaz ohartzea.
- Gure terminologian beheranzko doinua duten silabak ere silaba azentuduntzat hartu izana: *txokólte, abítu, básu, Éurrik, góna, kábi, káiku, málko, málla, sóto, tárte, txístu, zátu, zíztu*¹⁰...
- Singularren eta pluralaren arteko diferentzia bokal luzeen jokaera berezi batenkin lotzen du: Zubiriren arabera, izen guztiek azken silaban azentu bigarrenkaria hartzen dute. Azentu bigarrenkari hau desberdina da izen motaren arabera: batetik, bukaera kontsonantedunak eta bukaera bokaldunak (azentua azken silaban ez duten bukaera bokaldunak) multzokatzen ditu (*gizón, itsáso*) eta, bestetik, bokalez bukatu eta azentu nagusia bokal horretan daramatenak (*asté*). Izen mota horietan, bokal luzeak agertzen direla esaten du; 1. multzoko izenetan, pluraleko forma luzatzen da (*gizó:nak*) eta 2. multzokoetan, singularreko forma (*asté:k*) (Zubiri 2000: 97).

Artikulu honetan, ordea, goranzko eta beheranzko doinuak ez ditu bereizten. Hau da, Zubirik *kábi* eta *díru* azentu berberarekin adierazi ditu. Gure ustez, doinu diferentea dute eta doinu diferentzia hori azentu bidez adieraz daiteke. Hemen aurkezten dugun lanean, beheranzko eta goranzko doinuak bereizteko ikur diferenteak erabili ditugu, Hualde eta Lujanbioren artikuluan (aurrerantzean H&L 2008) egiten den proposamena aintzat hartuz. 4.1.2. puntuan hitz egingo dugu proposamen honetaz.

Bukatzeko, aipamen forma (*citation form*) erabiltzean, hitzak bigarren azentu bat hartzen du azken silaban, Zubirik adierazi bezala (*sozialismoá*). Azentu hori esaldimailakoa dela pentsatzeko arrazoiak badaude. Konparazio baterako, ondoren *izan* aditza esanez gero, bigarren azentu hori aditzak bereganatzen du (ikus Hualde, Lujanbio eta Torreira 2008: 19 eta H&L 2008: 344).

4.1.2. Hualde eta Lujanbioren (2008) deskribapena

Lan honetan, proposamen berri batzuk egiten dira Goizuetako azentuera deskribatzeko. Lehen atalean azaltzen denaren arabera, «Goizuetako azentuak bi alderdi bereizgarri ditu: kokagunea (lehen [+1] ala bigarren [+2] silaban), eta azentu mota (goranzkoa [g] ala beheranzkoa [b])».

¹⁰ Zubiriren idazkera mantendu dut. Nik, beheranzko azentua adierazteko, azentu grabea (˘) erabiltzeko nuke.

Hau dugu lehen berrikuntza: azentu mota ezberdinak daude: goranzkoa eta behe-ranzkoa. «Lan honetan goranzko azentua azentu akutuarekin markatzen dugu ['] eta behe-ranzkoa azentu grabearen [˘] bidez».

Honen arabera, artikulua azaltzen dituen bereizketa hauek daude (H&L 2008: 341):

Esan bezala, bi elementuak, kokagunea eta azentu mota, bereizgarriak dira. Beraz, adibidez, *ári* ‘ahari’ eta *ari* ‘hari’ edo *áte* ‘ahate’ eta *até* ‘ate’ bereizten dituen azentua-ren kokagunea da. Bestaldetik, *arrántza* ‘astoaren arrantza’ eta *arràntza* ‘arrantzaleen arrantza’, edo *ámari* ‘amari’ eta *àmari* ‘amei’ hitz pareek azentua silaba berberan daukate, baina azentu mota desberdinak. Azkenik, *basó* ‘oihan’ eta *bàsò* ‘edalontzi’ edo *iltzèa* ‘mailuaz erabiltzen dena’ eta *iltzea* ‘hiltzea’ bai azentu motaz eta baita azentua-ren kokaguneaz ere bereizten dira. Bi parametro bitar hauek lau konbinaketa ematen dizkigute:

(1) Goizuetako azentuaren tasun bereizgarriak

- a. Goranzko azentua bigarren silaban [+2, g]:
basó (‘oihan’) *alába*, *ittúrri*
- b. Goranzko azentua lehendabiziko silaban [+1, g]:
úme, *áma*, *sékula*
- c. Beheranzko azentua bigarren silaban [+2, b]:
eskòla, *basèrri*, *alàbak* (pl.)
- d. Beheranzko azentua lehendabiziko silaban [+1, b]:
bàsò (‘edalontzi’), *àrima*, *kàfe*, *fàbrica*, *àmak* (pl.), *lèngusu*

Bi ezaugarri hauek ematen dizkiguten lau konbinaketak agian garbiago ikusten dira ondoko taulan:

	Goranzko azentua [g]	Beheranzko azentua [b]
[+2]	besó, alába	eskòla, basèrri
[+1]	úme, áma	kàfe, àrima

Konbinaketa hauek lau multzotan banatzen dituzte azentu-sistema honetako hitzak. Beraz, azentuaren deskribapen honek Goizuetako hitzak lau azentu eredutan banatzea ahalbidetzen du.

Klase I: sg [+2, g], pl [+2, b]: *gizón*, *mendi*

Klase Ia: [+2, g] singularrean eta pluralean: *emákume*

Klase II: sg [+1, g], pl [+1, b]: *úme*

Klase III: [+2, b] singularrean eta pluralean: *belàrri*

Klase IV: [+1, b] singularrean eta pluralean: *bàsò* ‘edalontzi’

Azentu eredu banaketa ere ikertu da artikulua honetan. Horretarako, oinarria-ren silaba kopurua eta hitzaren jatorria hartu dira kontutan. Horren arabera, honako ondorioak atera dira izenen eta adjektiboen kasuan:

- Patroi orokorra edo markatugabea *Klase IIIa* da Goizuetan, gaur den egunean; euskal jatorriko hitz gehienak talde honetan sartzen dira eta mailegu luzeak ere eredu honetara egokitzen dira.
- Azentuak euskal jatorriko hitzak eta maileguak bereizteko balio du, nahiz eta irizpide zurrunik ezin formulatu. Joerak dira ageri direnak eta, orokorrean, beheranzko azentua duten hitzak mailegu berriak dira.
- Beste hiru azentu klaseak bereziak eta murrizak dira.

Ondorengo taulan laburbiltzen da klase bakoitzaren banaketa (H&L 2008: 350):

Azentu klaseen banaketa lexikala	
Klase I, [+2, g]:	Orokorra edo markatugabea
Klase II, [+1, g]:	a) Silababakarrak singularrean (adib. <i>lúrra</i>) b) Mailegu zahar bisilabadunak (adib. <i>páke</i>) c) Euskal jatorriko bisilabadun batzuk (adib. <i>séme</i>)
Klase III, [+2, b]:	a) Batez ere mailegu hirusilabadunak (adib. <i>tipùla</i>) eta erdaraz azentua azken silaban duten bisilabadun batzuk (adib. <i>Fermìn</i>) b) Euskal jatorriko hirusilabadun batzuk (adib. <i>belàrri</i>) c) Hitz eratorri batzuk (adib. <i>izùtia</i>)
Klase IV, [+1, b]:	a) Mailegu bisilabadun berriak (adib. <i>silla</i>) b) Mailegu hirusilabadunak, berri zein zaharrak (adib. <i>ànima</i>)

Horretaz gain, azentuaren funtzio morfologikoa azaltzen da artikulu honetan, singularretik pluralera azentu mota aldaketa baitago *Klase I* eta *Klase II*n.

Azentu aldaketa pluralean:

[g] → [b] pluralean (baldintza: oinarriak hiru silaba edo guttiago badauzka)

Aldaketa hau beste egoera batzuetan ere aplikatzen da: adjektiboen superlatiboan, gehiegizko graduan eta eratorpen atzizki emankor batzuen kasuan (adib. *-ti* atzizkia: *beldúr* → *beldúrti*).

Hemendik, beste ondorio batzuk laburbildu ditugu:

- Silaba kopuruak azentu mota baldintzatzen du: *Klase I*ako hitzak dira gehienak.
- Hitz markatuak azentu-kokagunea 1. silaban duten hitzak eta beheranzko azentua dutenak dira (Zubiriren proposamenari beheranzko azentua duten hitzak gehitu dizkio). Azentu markatu hauen arrazoietan ere sakontzen da (H&L 2008: 351).

Hori guztia kontuan hartuta, artikuluko ondorioetako bat da Bizkaiko kostaldeko eta Goizuetako azentu sistemen artean korrespondentzia dagoela (H&L 2008: 352):

<i>Goizuetara</i>		<i>Bizkaiko kostaldea</i>
goranzko azentua	→	azentugabea
beheranzko azentua	→	azentuduna

Honi gehitzen badiogu singularraren eta pluralaren arteko azentu bereizkuntzan ere korrespondentzia hau topatzen dugula, argi dago bi sistemen artean lotura diakroniko bat dagoela, garai batean Gipuzkoatik iragaten zen zubia desagertu bada ere, gehienbat.

Hauek dira lan honetan azpimarratu nahi izan ditugun puntuak. Azentuera honen sisteman argitasun gehiago egin da, baina hemen ere ez da azentu sistema konplexu honen ikerketa agortzen, artikulua bukaeran esaten den bezala (H&L 2008: 356):

Artikulu honetan erakutsi ditugun banaketa lexikalak eta Bizkaiko hizkeretik korrespondentziek galdera asko pizten dituzte. Beste askoren artean, hurrengoak: zergatik dugu goranzko azentua mailegu bisilabadun zaharretan baina beheranzkoa berrietan (adib. *míru* eta *mòro*)? Zergatik beheranzkoa mailegu hirusilabadun zahar zein berrietan (adib. *tipùla*, *banàna*)? Nola azaltzen da hizkeren arteko korrespondentzia nagusia, Goiz. [b] = Bizk. [+azentuduna]?, etab.

4.1.3. Hualde eta Lujanbioren (2009) deskribapena

Artikulu honek Goizuetako hitzunik beren azentuari buruz zein oharren maila duten aztertzen du. Goizuetako 40 hitzuni (gazteak/adinekoak eta emakumeak/gizonak modu orekatuan errepresentatuz) entzuten zutena guk prestatutako marrazkien bidez adierazteko eskatu zitzaizen. Adibideetan, singularra/plurala doinuen arteko diferentzia (*gizónak/gizònak*) eta lexikoan agertzen direnak (*arrántza/arràntza*) biltzen ziren. Doinua egoki identifikatu zuten gehienek, gazteen kasuan bereziki.

Ondorio gisa, doinu-azentua mantentzen dela diogu lanean eta ez dirudiela galtzeko arriskuan dagoenik. Euskal Herria oro har kontuan harturik, euskararen desfologizatzeko prozesu bortitz bat gertatzen ari da, eta egoera horretan, azpimarragarria da Goizuetan aurkitzen duguna. Hori bai, badirudi gazteek doinu lauagoa erabiltzen dutela, adinekoek bezainbesteko gorabehera gabea.

Artikulua bukaeran etorkizunerako egiteko bezala aipatzen da Goizuetako doinu-azentuzko bereizkuntza erabileran aztertzea, hizkera librean. Eta harrezkero egingandako azterketa batean ikusi genuen zehaztapen bat egin beharra: «beheranzko» deitzen dugun azentu mota ahoskatzerakoan, esan behar da beti ez dela beherakada bat gertatzen. Doinuari dagokionez, doinu laua entzuten da batzuetan, baita adinekoen kasuan ere, eta hala erakusten dute espektrogamek. Terminologiarekin zehatzagoak izateko, beraz, Goizuetako azentueran «goranzko» doinua eta «beheranzkoa edo laua» ditugula esango genuke.

4.2. Ekarpn berriak

Atal honetan, Goizuetako azentueraren inguruan egindakoa ikusita, hutsune batzuk betetzen saiatuko gara. 1. zatian gure ekarpn berriak azalduko ditugu eta 2.ean oraindik ere egiteko daudenak aipatuko.

4.2.1. Silababakarren azentua

Hiztegian * ikurraz adierazi ditugu hitz silababakarrak, azentu aldakorra dutela adierazteko. Dena den, azentua jarri diegu, beste hitzei azentua jartzeko erabili dugun irizpide berbera erabilita: ondoren *-a* edo *izan* aditza jarrita hartzen duen azentua jartzea, neutroena delakoan. Horren ondorioz, beste kasuetan bezala, silababakar gehienei goranzko azentua jarri diegu (* ikurrari buruzko azalpen osoagoa *Goizuetako azentu-hiztegia* atalean dago, 2.2.2. puntuan).

Goranzko azentua daramaten hitz gehienak izenak eta adjektiboak dira. Oinarri silababakarreko izen eta adjektiboen berezitasunak Hualde eta Lujanbioren artikuluaen zati honetan biltzen dira (2008: 348):

Silababakarrekoak bereziak dira azentuaren aldetik. Hitzak singularreko atzizkia daramanean, goranzko azentua darama oinarrian (*lúrra, lúrrari*), eta pluralean, behe-ranzko azentua (*lúrrak, lúrrari*).

Absolutibo singularrean, izen silabakakarra *bat* artikulua/zenbatzailearekin, edo *au, ori, ora* erakusleekin doanean, determinatzaileak ez dauka azenturik. Hau da, *bat, au, ori, ora* flexio atzizki bezala portatzen dira (9a). Esan behar da, *bat* artikulua flexio atzizki bezala portatzea ez dela batera harrigarria, gauza bera aurkitzen baitugu zubereraz ere, adibidez: *gízun* baina *gizúna* eta *gizún-bat*. Erakusleak direla-eta, Zubirik (2000: 86) Aranoko hizkerarako erakusten duen bezala, erakusleak atzizkiak dira *nor* kasuan daudenean segmentu aldaketen ikuspegitik, eta hau azentueran ere ikusten da.

Aldiz, ondoko beste adjektibo edo modifikatzaile bat dugunean eta ondoko hitz honek gorako azentu daramanean, oinarri silababakarrak azentugabeak dira. Hau da, izen silababakarrak eta hurrengo hitzak azentu-eremu bakarra osatzen dute hemen ere, baina izenak azentua galtzen du (9b).

Azkenik, hurrengo adjektibo edo modifikatzaileak behe-ranzko azentua duenean, izen silabarrak goranzko azentua darama (9c).

(9) Silababakarrak

- a. lúr-bat, lúrr-au, lúrr-ori, lúrr-ora
- b. lurr-óntan, lur-txárta, lur-báten, lurr-óntako, lur-báteko, lur-gorría, lur-garbía
- c. lúrr òitan 'lur hauetan', lúrr ònatan 'lur onetan'

Artikulu honen arabera, izen eta adjektiboek goranzko azentua daramate (9a) kasuan. Badira salbuespenak, ordea, (1)en ikusiko dugun bezala. Ondoren, behe-ranzko azentua duten adberbioen zerrenda eta goranzko azentua duten gainerakoen zerrenda egin dugu.

(1) Beheranzko azentua, adberbioak ez direnak:

- *òik (hauek)
- *òik (hauek)
- *mài (mahai)

***nài** (nahi)
nài izán (nahi izan)
 ***yòn, yòn, yòten** (joan)

(2) Beheranzko azentua, adberbioak:

***àitz** (hagitz)
 ***bài** (bai)
 ***bèin, bèín** (behin)
 — **beín o béín** (behin edo behin)
 — **beín o bèste** (behin edo beste)
 ***dèus** (deus)
 ***èz** (ez)

(3) Goranzko azentua, adberbioak:

***bárt** (bart)
 — **bart arrátšen** (bart arratsean)
 ***góiz** (goiz)
 ***máiz** (maiz)
 ***nóiz** (noiz)
 ***nón** (non)
 ***oán, uán, oáñ, uáñ** (orain)
 ***ór** (hor)
 — **orrára** (horra)

(4) Goranzko azentua, zenbatzaileak:

***bát** (bat)
 ***bí** (bi)
 — **bítik báten, bíti páten** (bien arteko aukeran)
 ***láu** (lau)
 ***bóst** (bost)
 ***séi** (sei)

(5) Goranzko azentua, aditzak:

***ín, ì(n), ìtten / íña** (egin)
 ***yó, yò, yòtzen** (jo)

Silababakarren artean beheranzko azentua daramatenak bi multzotan banatu ditugu: (1)en adberbioak ez direnak eta (2)n adberbioak. (1) multzoan, beheranzko azentua duen *òik* erakusle eta izenordainak zergatik duen azentu hori erraz azal daiteke: plurala da. *Mài* eta *nài* hitzen azentuaren azalpena, jatorrian bisilabadun izatea eta silababakar izatera pasatzean beheranzko azentua hartu izana izan daiteke. *Zài* (*zahagi*) sarrera azalpen honen kontraadibide da, hemen goranzkoa mantendu baitu. *Yòn* aditzari buruz ez dakigu ze azalpen eman (*yòn da*); ezaugarri hauek dituen kasu bakarra dugu (aditz silababakarra, beheranzko azentua duena). Beharbada, antzeko adibide gehiago lortuta, azalpenen bat eman ahalko zaio.

(2)n, beheranzko azentua paratu diegun adberbioak bildu ditugu eta (3)n, goranzko azentua duten adberbioak. Multzo bakoitzak azentu diferentea izatearen

azalpena honakoa da, gure ustez: (2) multzoko adberbioek ondoren *izan* aditza edo ez dute onartzen edo arraro egiten da (*-a* ezin zaie jarri, ezta (3)koei ere). *Áitz* adberbioak ez du ondoren *izan* aditza onartzen eta besteetan arraro egiten da. Beraz, adberbio hauek hiztegian zerrendatzean, bakarrik esanda duten azentuarekin idatzi ditugu, beheranzkoarekin. (3) multzokoek, berriz, *izan* aditza atzetik onartzen dute eta, horrekin ahoskatzearen ondorioz, goranzko azentua hartzen dute. (2)koak bezala, bakarrik esanez gero, ordea, beheranzko azentuarekin ahoskatzen ditugu. Aldakortasun hau adierazteko markatu ditugu * ikurrarekin. Erantzuteke gelditzen zaiguna hau da: bakarrik esatean zergatik dute beheranzko azentua? Sintagma osoa hartzen dutelako?

(4) multzoan zenbatzaileak bildu ditugu. Hauek (3) multzoko adberbioak bezalakoak dira; ondoren *izan* aditza onartzen dute.

Aditzen azentuari buruz hurrengo atalean hitz egingen dugu zehatzago. Gainera, (5)en ikusten denez, adibide gutxi ditugu silababakarretan.

Hiztegia osatzen hasi ginenean baino argiago ikusten dugu orain silababakarren azentuera. Guztiek ez dute beti portaera bera eta azentu aldakorra dutela ohartu ginen. Hasieran zalantzak genituenek, * ikurra jartzea erabaki genuen, gero, multzo zabalagoa izatean, orain egin duguna egin ahal izateko; ondorioak atera. Honakoak dira ondorio nagusiak:

— Gehienetan, azentu finkoa dutenik ezin dugu esan.

— H&L 2008ren proposamena goranzko azentua daramaten hitzentzat baliagarria da:

(9) Silababakarrak

- a. lúr-bat, lúrr-au, lúrr-ori, lúrr-ora
- b. lurr-óntan, lur-txárra, lur-báten, lurr-óntako, lur-báteko, lur-gorría, ur-garbía
- c. lúrr òtan ‘lur hauetan’, lúrr ònatan ‘lur onetan’

— Baina beheranzko azentuarekin jarri ditugun izen hauek beheranzko azentua hartzen dute (9a)n: *mài* (mahai), *nài* (nahi); *mài-bat*, *mài-au*; *nài-bat*, *nài-au*. *Ori* eta *ora*-rekin gauzak aldatzen dira: *mài-óri* / *mái-óri*, *mài-orá* / *mái-orá*, *nài-óri*, *nái-orá*. Oso zaila egiten zaigu azken hauen azentuera finkatzea. Hau gehiago argitzen saiatu gara izen eta adjektiboen hitz multzoa aztertzean, 5.2. puntuan.

— Hiztegian azentua jartzeko erabili dugun irizpidearen arabera (ondoren *-a* edo *izan* aditza jarrita hartzen duten azentua), silababakar gehienek goranzko azentua dute eta beheranzko azentua duten hitzen artean, adberbioak dira nagusi.

4.2.2. Aditz jokatu gabeen azentua

Hiztegian, aditz sarrerek honela eman ditugu: aditz-partizipioa, aditz-oina eta aditz-izena.

Aditz-forma hauek ez dute aditz guztietan azentu eredu berbera. Batzuek aditz-partizipioa goranzko azentuarekin eta aditz-oina eta aditz-izena beheranzkoarekin

ematen dute (1), beste batzuek hiruretan gorazkoa (2) eta beste batzuek hiruretan beheranzkoa (3). (1) multzoa * ikurrarekin adierazi dugu, hiru formek ez dutelako azentu berbera mantentzen.¹¹

Hiru aditz-forma hauek hartzen duten azentuaren arabera, honako sailkapena dugu (hiztegiko *a* hizkiko aditzekin osatu dugu taula hau):

(1) Azentu aldakorra duten aditzak

- *áindu, àin, àintzen / áinddu (agindu)
- *áittu, ài, àitzen (aditu)
- *amíldu, amíl, amíltzen (amildu)
- *antzútu, antzù, antzùtzen (antzutu)
- *arkáldu, arkal, arkáltzen (arkaratu)
- *arrótu, arrò, arròtzen (harrotu)
- *artú, àr, artzèn (hartu)
- *asértu, asèr, asèrtzen (haserretu)
- *así, às / así, astèn (hasi)
- *asmátu, asmà, asmàtzen (asmatu)
- *atzéndu, atzèn, atzèntzen *zhr* (atzendu)
- *autsí, àus, austèn / autsítzen (hautsi)
- *azí, àz, azítzen (hazi)
- *azmártu, azmàr, azmàrtzen / auzmártu (hausnartu)

(2) Goranzko azentua duten aditzak

- abíxtu, abíx, abíxten (abisatu)
- aiétu, aié, aiétzen / allétu (ailegatu)
- aiéntu, aién, aiéntzen (aienatu)
- akátu, aká, akátzen (akabatu)
- aldátu, aldá, aldátzen (aldatu)
- apróxtu, apróx, apróxten (aprobetxatu)
- apúntu, apún, apúntzen (apuntatu)
- arrápatu, arrápa, arrápatzen (harrapatu)
- artésittu, artési, artésitzen (artesitu)
- áttu, áttu, áttutzen (ahitu)

(3) Beheranzko azentua duten aditzak

- airàtu, airà, airàtzen (airatu)
- aizàtu, aizà, aizàtzen (haizatu)
- altxàtu, altxà, altxàtzen (altxatu)
- aòntu, aòn, aòntzen (agoantatu)
- atère, atè, atètzen (atera)
- àtzetu, àtze, àtzetzen (atzeratu)
- àurretú, àurre, àurretzén (aurreratu)

¹¹ Aditz-partizipioa azentu ezberdinekin esaten denetan ere, azentu aldakortasuna dagoela adierazi dugu * ikurraren bidez: *gálezi, gálezi, gálezten / gálazi.

Beti betetzen den orokortasuna denik ezin esan, baina azentu eredu bakoitzerako joera bat nabaritu dugu:

- (1) multzoa bi ezaugarri hauek betetzen dituzten aditzek osatzen dute:
  - a. Oinarrian duten hitzek goranzko azentua izatea
  - b. Azentu hori oinarriaren azken silaban egotea, hau da, aditzaren atzikia itsasten den silaban
- (2) multzoa bi ezaugarri hauek betetzen dituzten aditzek osatzen dute:
  - a. Oinarrian duten hitzek goranzko azentua izatea
  - b. Azentu hori oinarriaren azken silaban ez egotea

Badirudi azentuak *oroimena* duela. Izan ere, arau hau jatorrian hitz luzeagoak ziren kasuetan betetzen da: *aiétu* (eta ez *aiétu*), jatorrian *aiégatu* zelako, segur aski. (2)ko hitz asko horrelako adibideez osatua dago: *aiénatu* > *aiéntu*, *apróbetxatu* > *apróxtu*, *apún-tatu* > *apúntu*... Salbuespen bat badago, ordea: *aldátu*, *aldá*, *aldátzen*.

- (3) multzoa beheranzko azentua duten aditzek osatzen dute.

Hiru multzo hauek identifikatu eta gaia sakonago aztertzean, ohar hauek egin ditzakegu:

- (1) eta (3) multzoko aditz-izenak beheranzko azentuarekin paratu ditugu (*aintzen*, *airátzen*) baina, galdegai-gunean egon edo ez, azentuera aldatzen zaiela ohartu gara:
  - a. Galdegaia denean, beheranzko azentuarekin agertzen da: *aintzen dút / beti aintzen ái za*; *airátzen da / abíona airátzen ái da*.
  - b. Esaldi markatugabea denean, goranzko azentua izaten du: *nik aintzen dut*; *txoría áixa airátzen da*.
- (3) multzoko partizipioarekin ere gauza bera gertatzen da (*airátu*):
  - a. Galdegaia denean, beheranzko azentuarekin agertzen da: *txoría airátu (in) da*.
  - b. Esaldi markatugabea bada, goranzko azentuarekin: *txoría airátu da*.
- Aditz-oinarekin gertatzen dena argitu gabe gelditzen zaigu: iruditzen zaigu normalean, hiztegian markatu bezala daramatela azentua baina testuingurua- ren arabera aldatzen direla badakigu.
- (2) multzoko aditzek ez dute beheranzko azentua hartzen.

Arau konplikatu hauek denak sinpletzen dituen arau orokorrago bat dagoela iruditzen zaigu, baina ez dugu aurkitu.

4.2.3. Adberbioen azentua

Orohar, adberbioak izenak eta adjektiboak bezala azentuatzen dira. Hau da, adberbioetan ere, ohiko eredia azentua bigarren silaban eta goranzkoa edukitzea da: *arrástan*, *aspáldi*, *bakárra*, *berándu*, *bestéla*, *betí*, *bidénabar*, *etzímu*, *gargéro*...

Lehen silaban azentuatutakoak ere badira: *bárna / bárrena, bätten, bértan, búlken / búlkan, gábe, géio, géro, gértu, gútxi*. Batzuk lehen silaba galdu dutenak dira eta, jatorriz, seguraski azentua bigarren silaban zutenak: *áuro / áudo / abúdo, béira, bétti, gótti, érki*.

Beheranzko azentua dutenak ere badira. Hauen kasuan ere, azentua jartzeko beste hitzekin erabilitako irizpide berbera erabili da: *izan* jartzea (-a ezin zaie jarri adberbioei). Silababakarretan gertatzen den bezala, hitz batzuek beheranzko azentua dute bakarrik esatean eta goranzkoa -a edo *izan* aditza jartzean. Aldakortasun hau adierazteko * *ikurra* jarri zaie sarreretan. Adibidez:

— *atzó

Atzó zen bazkaria. Noiz? Atzó.

Beste batzuek beheranzko azentua dute beti. Horietako batzuk ondoren *izan* aditza jarri ezin zaien adberbioak dira (*arrünt, iñòiz, iñòn...*). Horrelakoetan, asko beheranzko azentua dute.¹²

- (1) Azentu aldakorra duten adberbioak (hiztegiaren * ikurrarekin markatutakoak): *biár, béin, beréx, burúz, emén...*
- (2) Beheranzko azentua duten adberbioak: *arrünt, bezèla, bittärten, debálde, dexènte, erdizka, erènu, gàñekon, ixtànte(n), iñòiz, iñòn, iñòr*¹³...

Orain arte aipatutako adberbioen artean, eratorpen bidez osatutakoak badira. Adberbioetan ere, eratorpen atzizkiek izen eta adjektiboetan sortzen duten efektu bera sortzen dute: azentua oinarriak daraman silaban mantentzeko joera dago eta batzuek oinarriaren azentu mota (goranzkoa edo beheranzkoa) mantentzen dute. Beste batzuek beheranzko azentua eransten dute. Jarraian, eratorpen atzizki batzuek adberbioen azentueran duten eragina azalduko dugu:

-*era*: beheranzko azentua jartzen du.

- *aráu > aràbera*

-*ka*: HIPOTESIA: oinarriaren azken silaba bada azentua daramana, beheranzko azentua jartzen dio -*ka* atzizkiak. Bestela, oinarriak bere azentua mantentzen du.

- *gáin, erdí, irául(i), ixíl > gàinka, erdizka, iràulka, ixílka*
- *arrástan, boláda, dardári, gótti, záunka > arrástaka, boládaka, dardárika, góttikoka, záunkaka*

-*ki*: oinarriak duen azentua mantentzen du.¹⁴

- *abíl, gáitz, goxó, ón > abilki, gáizki, goxóki, óngi*
- Beheranzko azentua duen oinarriari itsasten zaion adibiderik ez dugu topatu.

¹² Hemengo adibideetan ez ditugu silababakarrak sartuko, horietaz gorago hitz egin baitugu 4.2.1. puntuan.

¹³ *Arrünt, iñòiz, iñòn, iñòr* ere * *ikurra* daramate hiztegiaren, aldakortasuna dutelako kasu hauetan: *arrünt* aldaerarekin batera *arrünten* erabiltzen da eta *iñòiz, iñòn, iñòr* galderetan erabiltzen dira maiz eta goranzko azentua har dezakete.

¹⁴ Izenak sortzen dituen -*ki* atzizkiak, aldiz, beheranzko azentua jartzen die hitzei: *odól + -ki > odólki, zerrí + -ki > zerríki...*

-(ra)ko: oinarriak duen azentua mantentzen du.

- *betí, biár, etzí, ostéun > betíko, biárko, etzíko, ostéuneko*
- *debálde, erènu, ixtànte > debáldeko, erènuko, ixtànteko*

-gi: beheranzko azentua jartzen du.

- *aundí, bétti, gazté, gótti, ezker > aundigi, bèttigi, gaztègi, góttigi, ezkerregi*

-(i)tti: goranzko azentua mantentzen du (ezin ziur jakin, dena den, atzizkia ihar-tua baitago).

- *bé, góí > bétti, gótti*

-ro: HIPOTESIA: oinarriaren azken silaba bada azentua daramana, beheranzko azentua jartzen dio *-ro* atzizkiak. Bestela, oinarriak bere azentua mantentzen du.

- *aldí, asté, eún, illáete, udá, urté > aldíro, astéro, eúnero, udàro, urtèro*
- *Amábirjiñak, illábete > Amábirjiñero, illábetero*

Oinarriak azentua azken silaban eduki ez arren, beheranzko azentua badu, *-ro* itsa-sita ere hala mantentzen du:

- *Èurrik, udàzken > Èurriro, udàzkenéro*

Udàberri hitzarekin gertatzen dena berezia da, ikusten denez, bi azentu darama-tzalako (hitz elkartuek bezala): *udàberri > udàberriro*. Baina *udàzken*arekin gertatzen denaren pareko da, *udàzken*-ek azentu bakarra izan arren, birekin gelditzen baita azke-nean: *udàzkenéro*.

-tik: oinarriak duen azentua mantentzen du.

- *atzó, betí, biár > atzótik, betítik, biártik*
- *afálondo, erènu > afálondotik, erènutik*

-xio (-xeago): oinarriak duen azentua mantentzen du, baina beheranzko azentua duen oinarriarekin *-xio* berak hartzen du goranzko azentua: *-xío*.¹⁵

- *berándu, bétti, gótti, ondó > beránduxio, bèttixio, góttixio, ondóxio*
- *màisu, ijito > màisuxio, ijitoxio*

-xko: beheranzko azentua jartzen du.

- *berándu, bétti, gótti > beránduxkó, bèttixko, góttixko*

Hitz elkarketa bidez osatutako adberbioek, beste hitz elkartuetan gertatzen denaren kontra, beheranzko azentua dute maiz (ikus hitz elkarketei buruz esandakoa, 6. atalean):

- *afálon dó, afálaurré, bittàrten, festàurre, gosàlaurré, gainbèra*
- *bixí-bixí (bixí), bizi-bizi (bizi), etsi-etsín*
- *berè gisá, burüz bettí, deusé(z)*
- 1. osagaiak ez darama beti azentua: *beñ o beñ, beñ o beste, emen bértan*

¹⁵ Honek gure hipotesietako bat oroitarazten du: beheranzko azentua daraman silabatik bi eskuine-ragoko silabak goranzko azentua «eskatzen» du.

4.2.4. *Juntagailuen azentua*

Juntagailu gutxi bildu ditugu orokortasunak atera ahal izateko. Nabaritu duguna batzuek azenturik gabeak izatea da. Hauek dira hiztegian zerrendatu ditugunak, azentuaren arabera sailkatuak:

- Azentudunak goranzko azentuarekin: *aléia, bénpe(n), bénpeñen*
- Azentudunak beheranzko azentuarekin: *àle, bàizikan, gànëra, nàiz*
- Azentu gabeak: *biño / miño, (e)ta, (ed)o*

4.2.5. *Pertsona eta herri izenen azentua*

Azterketa sakona egin ez badugu ere, hemen ere, beste hitzetan aurkitu ditugun eredu desberdinak daude. Hara hemen adibide batzuk, herri izenak oinarri hartuta eta Hualderen sailkapen eredia erabilia:

- *Klase I* [+2, g] (azentua bigarren silaban eta goranzkoa dutenak): *Arántza, Berá (zbr), Donósti, Errénteri, Ittúin* (Ituren), *Saldís*
- *Klase II* [+1, g]: *Gáintza, Léitza, Yántzi* (Igantzi)
- *Klase III* [+2, b]: *Aràno, Beràstegi, Beùte* (Beruete), *Ermàni, Goizùta, Zubìta*
- *Klase IV* [+1, b]: *Bèra* (gzt)

Pertsona izenen kasuan ere, lau klaseetako izenak aurki ditzakegu. Hala ere, beheranzko azentua dutenak nagusi dira:

- *Klase I* [+2, g]: *Axier, Fermín, Fidél, Miél, Olàtz, Oxéntonio, Tomás, Joxé*
- *Klase II* [+1, g]: *Juán, Jón*
- *Klase III* [+2, b]: *Aitziber, Amàia, Andòni, Enèko, Enèritz, Fernàndo, Iñigo, Itsàsò, Maiàlen, Màri, Naiàra, Oihàna, Saiòà, Yosèba*
- *Klase IV* [+1, b]: *Gòrka, Yòne, Yòsu, Làxaro, Mikel, Nòra, Pàblo, Ròsa, Ûrtzi*

Hualde eta Lujanbioren artikuluan (2008: 345) *Klase I*-eko *Fermín, Fidél* eta *Olàtz* beheranzko azentuarekin daude. Hemen goranzkoa jarri diet, hiztegian erabili dugun irizpidea aplikatuta, ondoren *da* jarrita, alegia, goranzko azentua hartzen dutelako.

Atal honekin bukatzeko, azentuagatik bereizten diren izen arrunt eta propioen inguruan mintzatu nahi dugu. Hona hemen aurkitutako pareak edo hirukoak, hiztegia bildu bezala:

béra (hura, bera) izord. 1 el, élla, éllo 2 izord. el, lo mismo, la misma
berá (bera) adj. blando
Berá zbr, Bèra gzt (Bera) iz. Vera de Bidasoa

erróta (errota) iz. molino
Erròta iz. pertsona izengoitia

màiu gzt, màllu zbr (mailu) iz. martillo
Máio iz. etxe izena
Màio iz. pertsona izengoitia

roéri (drogeria) iz. droguería
Roèri iz. pertsona izengoitia

txorí (txori) iz. pájaro
Txòri iz. pertsona izengoitia

zabál (zabal) adj. ancho, -a
Zabàla iz. abizena

Hitz batzuek berez dute beheranzko azentua (*tàlo*) eta, izen propioa denean ere, hala mantentzen dute (*Tàlo*). Salbuespen bezala, adibide hau aipatu behar: *tximísta* = *Tximísta*.

Salbuespenak albuespen, arau orokor bat badagoela dirudi: izen arruntak goranzko azentua du, pertsona izenak beheranzkoa. «Plural accent rule» delakoaren antzekoa formulatu dezakegu hemen ere:¹⁶

Goranzko azentua → *beheranzko azentua pertsona izenetan*

J.J. Xubirirekin izandako solasaldi batean, arau hau baieztatzeko beste adibide bat eman zidan: baserri izenak eta baserri horretako pertsona izenak azentuaz bereizten dira. Hemen ere, pertsona izena da beheranzko azentua daramana: *Alkáso* / *Alkàso*, *Untxári* / *Untxàri*, *Sarrán* / *Sarràn*, *Domíña* / *Domìña*...

4.2.6. *Azentuak mugagabe eta pluralean*

Orain arteko lanetan ez da adierazi Goizuetan mugagabea nola esaten den. Aztertu dugunaren arabera, mugagabea singularrarekin doa; hau da, biek goranzko azentua dute. Pluralarengandik azentuarekin bereizten dira, esan dugunez, pluralak beheranzkoa baitu (lau silabatik beherako oinarridun hitzetan). Hona hemen adibide batzuk:

— Mugagabea:

- *Edózin itxétan*
- *Hiru gizónakín kúsi dut* (ezagutzen ez ditudan hiru gizonekin. Gazteleraz, *la he visto con tres hombres*)
- *Hiru gizónan ahòtsak áittu ttut* (ahots ezezagunak dira. Gazteleraz, *he oido la voz de tres hombres*)

— Plurala:

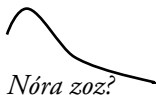
- *Hiru gizóñ kúsi ttut*
- *Hiru gizóñakín kúsi dut* (hiru gizon horiekin. Gazteleraz, *la he visto con los tres hombres*)
- *Hiru gizóñan ahòtsak áittu ttut* (gizon horien ahotsak dira. Gazteleraz, *he oido la voz de los tres hombres*)

¹⁶ Jatorrizko araua (HL&T 2008: 5): Accent 1 → Accent 2 in plural (condition: if stem has three or fewer syllables)

4.2.7. Beheranzko azentua duten hitzen azentuera galderetan

Galderetan doinuak ñabardura asko gehitzen ditu. Hemen galdera neutroetan erabiltzen den azentuak beheranzko azentua duten hitzengan sortzen duten eragina azaltzera mugatuko gara.

Galdegaia galderaren 1. elementu gisa agertzen denetan, galderak berez du doinu bat eta goitik beherakoa da.

Beheranzko azentua duten hitzekin mota honetako galderak egiten ditugunean, silaba azentudunek goranzko azentua hartzen dute, galderetako 1. elementu gisa agertzen badira.

- Klase III [+2, b]: *eskòla, basèrri, alàbak* (pl.)
- Klase IV [+1, b]: *bàsò* ('edalontzi'), *àrima, kàfe, fàbrica, àmak* (pl.), *lèngusu*
- Klase IIIko hitzekin galderak: *Eskòlara al dio? Basèrrira al dio? Basèrrikoa al da?*
- Klase IVko hitzekin galderak: *Bàsò nahi al tzo? Àrimik ba al do horrek? Kàfeik na al tzo? Lèngusua al da?*

Klase IIIko adibideak beheranzko azentuarekin esatea ere posible da: *Eskòlara al dio?* Azentua 2. silaban izatean, galderaren azentu arau hori hain hertsiki bete behar ez izatearen ondorio izan daiteke gertaera hori.

Adibideetan ez ditugu sartu pluralitzeko formak. Izan ere, ez zaigu erraz egiten pluralarekin zer gertatzen den jakitea. Hala ere, gure ustez gertatzen dena azalduko dugu: galderetan singularra eta plurala bereizteko moduan ahoska daitezke edo berdin ahoska daitezke. «Bereizteko moduan» esatean, esan nahi duguna da pluralaren beheranzko doinua igotzen dela, baina ez singularra igotzen den adina. Oso diferentzia ttikia bada ere, singularrak goragoko doinua hartzen du. Hala ere, goranzko azentuarekin adieraziko genuke plurala ere, ez beheranzkoarekin: *Àmak al dia horiek? Àmak kusi al do? Alàbak torri al zkio? Alàbak san al dio?*

4.2.8. H&L 2008ko adibideak osatuz

Artikulu honetan, oinarri hirusilabadunetako euskal jatorriko hitzen artean, Klase IVko adibide gutxi eman genituen (H&L 2008: 346):

(5) Euskal jatorrizko hirusilabadunak

Klase I: *alába, anái(a), amóna, arréba, izéba, itsáso, itsúsi, ipúrdi, izérdi, arnása, astiár* ('astigar'), *ittúrri, arrántza* (astoarena), *belásò* (< *belar* + *soro*), *asérre, abé(ra)ts* (< Lat. *habere* + *-ats*), *neskáme, ostégun, ostíel* ('ostiral'), *txingúrri, giltxúrdin*

Klase II: *hálako, nóloko*

Klase III: *arráno, arrántza* (arrantzaleena), *arràutza* ('arraultze'), *intxàur, basèrri, bazkàri, belàrri, burrúntzi, motiko, ollàsco, illàrgi*

Klase IV: *lèngusu*

*Klase IV*ko zerrenda osatzeko, adibide batzuk ekarri ditugu, aditzak gehienak: *bàzkari zhr* (*bazkàri gzt*), *bàzkaldu zhr* (*bazkàldu gzt*), *àurretu*, *àtsetu*, *zìpatu* / *zìputu*.

*Klase II*rauko hauek topatu ditugu: *gòttiko*, *béttiko*, *úmetu*.

3. silaban azentuatzen den klaserik ez genuen eman, adibiderik topatu ez genuelako. Orain ere berdin segitzen dugu, eredu hori posible dela iradokitzen diguten hitz hauek bildu arren: *astelén*, *ùrrengó*, *battùzté*, *lur onékin* (azken adibide honen antzekoak asko daude, beste silababakarrekin osatutakoak batetik, eta bestetik, soziationen ordez beste deklinabide atzizkiak erabiliz).

Oinarri lausilabadunetan, euskal jatorriko nahiz maileguetako *Klase II* eta *IV* adibiderik gabe gelditu zitzaizkigun (H&L 2008: 347):

(7) Euskal jatorriko lausilabadunak

Klase Ia: barátzuri ('baratxuri'), basérritar¹⁷, bertsólari, emákume, nekázari, txistú-lari,

Klase II: --

Klase III: Elizondo

Klase IV: --

(8) Mailegu lausilabadunak (eta luzeagoak)

Klase Ia:

Zaharrak: alkándora, errégina, animala

Berriak: entsálada, Coca-Cola, sozialismo, kapitalista, kalímotxo, demónio, inó-xente, abrélatas

Klase II: --

Klase III: apòstolu

Klase IV: --

Klase II osatzeko, honako hitz zerrenda ekarri dugu, gehienak hitz elkartu edo eratorri izan arren, hitz eredu hau badagoela adierazteko: *yéndetasuna zhr*, *tzútendemon zhr* (<*duzuten denboran*), *zérrengatik*, *yásotzeko*, *kónturatu*.

Klase IV osatzeko ez dugu lau silabatako hitzik aurkitu, baina lau silaba eta aurrena beheranzko azentuekin esatea posible dela ikusteko, hara adibide batzuk: *mò-tongatik*, *kòtxetako*, *lèngusukin*... Alegia, 1. silaba beheranzkoa duen hitzari deklinabide atzizkiak gehituta horrelako azentu eredua entzun dezakegu, baina ez dira lau silabatako hitzak bere horretan.

4.3. Egiteke dagoena

Goizuetako azentu arauetara buruzko atal honetan arau batzuen berri eman dugu. Sistemaren konplexutasuna arauetara ekarri sinpletu nahi izan dugu, baina aldiro galdetu diogu gure buruari arauetara sistemaren izaera ongi ordezkatzen ote zuten. Segur aski, gauza askok ihes egin digute. Konturatu garenen artean, egiteke daudenak hemen azaltzen ditugu.

¹⁷ Baita *basérritar* ere.

Aldakortasunean dauden hitzen zerrenda osatu eta aldakortasunaren zergatia ikertzea (zein da berriagoa? Zeinetan gertatzen da aldaketa?). Aldakortasuna, bi modutan ulertuta:

- Ondoren *-a* edo *izan* aditza jarrita goranzko azentua hartzen duten hitzak.
- Testuinguru berean, hiztunaren arabera modu batera edo bestera esan daitezkeen hitzak (*Berá / Bèra, bàzkari / bazkàri, bàzkaldu / bazkàldu, létxua / letxúa, zìntzatu / zintzàtu, pùre / purè...*).

Azentu patroiak. Azentu eredu batzuk zerrendatu ditugu (H&L 2008), baina hauek dira denak? Besterik egon daiteke, 3. silaban azentuatutakoak adibidez, *astelèna* hitzak erakusten digun bezala (*astelena* ere esaten da). 3. silaban azentua duen beste hitzik ez dugu topatu, ordea (ikus 4.2.8.). Oraingoz, ezin jakin horrelako azentu patroirik baden.

Egindako grabazioetan lantzeko material ugari dago. Elkarrizketa guztietan azentuak markatu beharko lirake eta sakonago azertu.

Ekarpen berrien atalean, hainbat hizkuntza elementuren azentu arauz informazioa bildu eta azertu dugu: silababakar, aditz jokatu, adberbio, juntagailu, pertsona eta herri izenen azentuera... Informazioa zabaltzearekin batera, arau batzuk argitu ditugu eta baita, galdera berriak ireki ere.

Bukatzeko, argitu gabe gelditzen da zergatik «Plural accent rule» ez den aplikatzen erroa hiru silaba baino gehiagokoa duten hitzetan (HL&T 2008: 5. orriko 6. oharrean gauza bera esaten da):

The domain of stress assignment is the stem. This can be concluded from the fact that all words with monosyllabic stems have initial prominence. *An interesting question, which we leave for future research, is why the Plural Accent Rule does not apply to words whose stem has more than three syllables.* We note that in some Gipuzkoan Basque dialects a singular/plural accentual contrast obtains in an even more restricted manner: only in words with mono- or bisyllabic stems. (Etzana nirea da)

5. Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoak

5.1. Orain arte esan dena

Zuzenean Goizuetako azentueraz hitz egin duten lanak gutxi direla esan dugu. Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoei buruzkoak ez dira gehiegi eta hona bildu ditugu, puntu garrantzitsuenak laburtuz:

Zubiri, J.J. 2000. «Arano eta Goizuetako hizkera» in Zuazo, K. (arg.) *Dialektologia gaiak*. Gasteiz: Arabako Foru Aldundia.

Hualde, J.J. 2007. «Historical convergence and divergence in Basque accentuation». In: Tomas Riad eta Carlos Gussenhoven (arg.). *Tones and tunes: Typological studies in word and sentence prosody*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Hualde, J.I., Lujanbio O. eta Torreira, F. 2008. «Lexical tone and stress in Goizueta Basque». *Journal of the International Phonetic Association* 38 (1): 1-24.

5.1.1. Zubiriren (2000) deskribapena

Zubiriren artikuluan, Goizuetako azentuaren inguruan esandakoak biltzen direla esan dugu. 4.1.1. atalean, Goizuetako azentu arauetara buruz beste adituek esandakoak eta Zubirik bildutakoak azaldu ditugu, eta hemen Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoekin gauza bera egingen dugu. Beste adituek esandakoarekin hasiz, honakoa da hortik atera dugun ezaugarria:

Bokal azentudunak intentsitate gehiago eta iraupen luzeagoa du. Fenomeno honen ondorio bezala azaltzen ditu Mitxelena inguru honetan ohikoak diren hots galerak eta sinkopak (batetik, Irun, Hondarrabia eta Bortzerrietaz ari da Mitxelena, eta Basaburua Trikiar eta Ultamaz, bestetik, 1977: 389-391).¹⁸ Antzeko baieztapenak egiten ditu *A note on Old labourdin accentuation* artikuluan ere, 4. azentu tipoz ari denean (1972: 115).

Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoei buruz Zubirik berak esandakoak hauek dira:

Musikalitatea. «Gaminderen hipotesiaren alde egoteko beste zio garrantzitsua herri bateko eta besteko hizkeren duten tonu, doinu, melodia edo musikalitatea dateke: goizuetarrok hitz egitekoan *kantatu* egiten omen dugu (bai gipuzkoarrentzat eta baita aranoarrentzat ere), baina goizuetarrentzat *kantatzen* dutenak Malerreka eta Bortzerrietakoak dira» (Zubiri 2000: 93-94, Goizueta eta Aranoko hizkeren azentuera diferentia dela adierazteko azalpena).

Azentu bigarrenkaria. Bi azentu mota dituela Goizuetako hizkerak dio Zubirik; «izen guztiek azkeneko silaban azentu bigarrenkaria hartzen dutela, batez ere mugatzailearen bat edo deklinabide atzizkiren bat eranstean zaienean (cf. *gizónakin, bildósari, belárritik...*)» (Zubiri 2000: 97).

Bokal luzeak. Zubiriren arabera, azentu bigarrenkari hau, desberdina da izen motaren arabera: batetik, bukaera kontsonantedunak eta bukaera bokaldunak (baina azentua azken silaban ez dutenak bakarrik) multzokatzen ditu (*gizón, itsáso*) eta, bestetik, bokalez bukatu eta azentu nagusia bokal horretan daramatenak (*asté*). Izen mota hauetan, bokal luzeak agertzen direla esaten du. 1. multzoko izenetan, pluralen forma luzatzen da (*gizó:nak*) eta 2. multzokoetan, singularreko forma (*asté:k*) (Zubiri 2000: 97).

Mugagabea eta mugatua bereizteko ere (2. multzoko izenetan), bokal luzeak baliagarri direla dio Zubirik.

¹⁸ Ildo beretik doa H&L (2008: 342)ko aipua ere: Mitxelena (1972) ohartu zen bezala, Nafarroako eskualde honetan, Bizkai-Gipuzkoetako hizkeretan ez bezala, silaba azentudun eta azentugabeen arteko diferentzia fonetikoak handiak dira. Silaba azentuduna besteak baino askoz luzeagoa eta intentsoagoa da. Silaba azentugabea askotan oso laburrak da. Diakronian, horren eragina silaba azentugabeen galeran ikusten da: *txokólte* (< *txokolate*), *pàtu* (< *paratu*), *zértik* (< *zergatik*), etab.

5.1.2. *Hualderen (2007) deskribapena*

Hualderen artikulu honen arabera, Goizuetako azentuerak bi ezaugarri ditu:

Singularraren eta pluralaren arteko doinu diferentzia. Hitza singularrean edo pluralean esan, doinu diferentea du: singularrean, azentuatutako silabaren ondoren tonu beherakada heldu da. Pluralean berriz, beherakada ez da hain nabaria, hitzaren azken silaban tonu gorakada dagoelako. Hau azaltzeko honakoa dio (Hualde 2007: 14):

A possible analysis of these facts would be to postulate that the accent of the stem is circumflex (H*L) in the singular and acute (H*) in the plural, which has another accent on the suffix.

Hitza esaldi bukaeran egotean, singularrak eta pluralak duten doinu diferentzia. Hitza esaldiaren bukaeran baldin badago, azken silabak bigarren tontor bat du, lehena baino tikiagoa. Pluralean, berriz, tontor nagusia azken silabakoa dela dio. Hitzaren eta atzizkiaren azentua silaba berean baldin badago, aldiz (*mendi-ak* > *mendik*), silaba honek singularrean, gailurraren ondoren, beherakada erakusten du eta pluralak ez. Ondorio nagusia hau da: singularrean tontor bat eta azentu bat dago (H*L) eta pluralean bi tontor eta bi azentu (H*H*) (Hualde 2007: 15).

Artikulu honen ondoren egindako azterketek fenomeno hau hobeki ulertu eta modu sakonagoan ikusten lagundu digute, jarraian azaltzen den artikuluan bertan agertzen den bezala.

5.1.3. *Hualde, Lujanbio eta Torreira (2008)*

Artikulu hau da Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoak gehien landu dituenak. Hizkera honen azentuaren intentsitatea, doinua eta iraupena aztertzen dira bertan.

Egile hauen arabera, Goizuetako azentuak bi bereizgarri ditu, gainerako azentueretatik ezberdin egiten duena. Batetik, bi azentu mota ditu: Azentu 1 (akutua edo goranzkoa) eta Azentu 2 (grabea edo beheranzkoa). Azentu 1 markatugabea da eta ´ ikurrarekin adierazten da eta Azentu 2 markatua da eta ` azentuarekin adierazten da. Eta bestetik, intentsitateak eta iraupenak sortzen duten bereizkuntza ere badago: 1. edo 2. silaba izan daitezke indar gehien duten silabak eta beraz, bi hauek batean azentua daitezke hizkera honetako hitzak.

Azentu mota bat edo bestea agertzea, hitzaren arabera eta morfologiaren arabera izaten da. Beraz, azentuak bereizkuntza lexikoa eta morfologikoa egiten du. Hau da, bereizkuntza lexikoari dagokionez, hitz batzuek berez dute goranzko (*alába*) edo beheranzko (*belàrria*) azentua. Bereizkuntza morfologikoari dagokionez, adibide hau emango dugu: hiru silaba edo gutxiagoko erroa duten hitz batzuetan, singularrak eta mugagabeak goranzko azentua izan arren, pluralak beheranzkoa hartzen du (*alábak*).

Hitzak 1. edo 2. silaban azentuatu ahal izateaz gain, bi silaba hauek bi azentu motak ager daitezke: *átta*, *màillu*, *alába*, *belàrri*.

Intentsitatea eta azentu mota ikertzeko egindako grabaketa batzuk aztertu eta hauek ateratako ondorioak azaltzen dira artikulu honetan. Grabaketak Goizuetako hiru hiztun gazteri egindakoak dira eta hirurek ahoskatutako esaldien arteko intentsitate, iraupen eta doinu diferentzia eta antzekotasunak neurtu ziren. Ondorio nagusietako bat, beheranzko azentua duten hitzek bukaeran duten gorakada (hitza

esaldi bukaeran dagoenean, aipamen forma¹⁹ barne) esaldi mailako prosodiak eragin-dakoa dela da, eta ez hitzak berez duena. Suedieran bezala, gorakada hau galdegaiarekin lotua dago (HL&T 2008:15). Beste ondorio bat, azentu mota baten eta bestearen arteko aldea, azentua daraman silabaren doinu diferentteek sortua dela da (HL&T 2008: 20).

Beraz, Hualderen 2007ko artikulutik honetara Goizuetako azentuera ulertzeko modua aldatu egin dela esan dezakegu. Aldaketa nagusia honetan datza: orain goranzko eta beheranzko azentuak daudela esanez esplikatzen dira singular eta pluralaren arteko aldeak.

5.2. Egiteke dagoena

Lan honetan ez dugu Goizuetako azentuaren ezaugarri fisikoez azterketarik egin. Beraz, egiteke daudenak zerrendatzera mugatu gara atal honetan.

Singularren eta pluralaren arteko bereizketa Klase III eta IV-ko hitzetan: bi artikulutan aipatu izan da gaia:

- Hualde eta Lujanbio (2008: 343). Mugagabeen eta singularrean hitzak behe-ranzko azentua badu (*Klase III* eta *IV*), singularra eta plurala azentuaz desberdintzen dira? Hipotesi bat da hitzun batzuek pluralean doinu baxuagoa ematen diotela silaba azentudunari. Hitzun batzuek diogu, beste batzuek ez dutelako diferentzia hori egiten (lan hau idazten ari dena, adibidez). Azken hauen arabera, honako adibide hauek ditugu:

belàrria (sg) / belàrrik (pl)
 belàrriri (sg) / belàrriri (pl)
 bàsokin (sg) / bàsokin (pl)

- Hualde, Lujanbio eta Torreira (2008: 5): Hemen ere ohar bera egiten da:

Some speakers may be able to express the singular/plural contrast in words of classes C and D²⁰ by a greater lowering of the pitch in the plural, even though in both numbers there is a falling tonal contour over the stressed syllable. Establishing this requires further investigation.

Hau gazteek galdu duten bereizkuntza bat den argitzeke gelditzen da.

Esaldi mailako azentu prosodikoa: Goizuetako hizkeraren esaldi mailako prosodia edo intonazioa aztertu gabe dago. Hurrengo atalean hitz multzo batzuek hartzen duten azentuerari buruzko zertzelada batzuk eman dira, baina askotan zail egiten da bereiztea azentu bat esaldi mailako prosodiaren eraginezkoa den edo hitzarena den, berez. Konparaziora, ondorengo adibidean, letra lodiz markatutako hitzen azentua intonazioarena dela uste dugu. Esaldi bukaerako gorakada intonazioarena dela adierazteko, bi kakotx erabili ditugu, bata bestearen jarraian (,). 80 urteko Goizuetako emakume baten adibidea da hau.

¹⁹ Originalean *citation form*-etik itzulia.

²⁰ H&Lko terminologian *Klase III* eta *IV*.

Oan ya hori áttutzen ài **dá**,,. Bèste hizkùntza. Guk ìtten dú *zèta*. Ta haiek berriz, ba, *esé*,,.

6. Azentua hitz taldeetan

Orain arte, hitzak isolaturik esatean duten azentuerari buruz hitz egin dugu, nagusiki. Atal honetan, hitz taldeetan izenek dituzten aldaketei buruz hitz egingo dugu. Izen eta adjektiboan eta izen eta erakusleen arteko multzoen gainean arituko gara aurrena, aditz nagusi eta laguntzailearen artekoaz ondoren eta hitz elkartuez azkenik.

6.1. Izen + adjektibo

Hitz talde honetan, izenaren ezaugarrien arabera jokaera ezberdinak daude. Bate-tik, izenaren silaba kopuruak eragina du eta, bestetik, izenaren azentu klaseak. Adjektiboaren azentuak hitz motzetan du eragina. Azentuera ezberdineko adjektiboak paratu ditugu kasu guztietan, konbinazio desberdinak erakusteko. Aurrez barkamenak talde semantiko «xelebreengatik». Oinarri bisilabadunekin hasiko gara (adibideak H&L 2008tik hartu dira):

6.1.1. Oinarri bisilabadunak

Klase I [+2, g]: <i>gizón</i>	Izenak goranzko azentua galtzen du ondorengo adjektiboak goranzko azentua badu eta goranzkoa mantentzen du ondorengo adjektiboak beheranzkoa badu: <i>gizon ttikia, gizon aundía, gizón pikaróa, gizón euskalduná</i> .
Klase II [+1, g]: <i>áma</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 1. silaban eta goranzkoa: <i>áma ttikia, áma aundía, áma pikaróa, áma euskalduná</i> .
Klase III [+2, b]: --	
Klase IV [+1, b]: <i>málko</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 1. silaban eta beheranzkoa: <i>málko ttikia, málko aundía, málko pikaróa, málko euskalduná</i> .

6.1.2. Oinarri hirusilabadunak

Klase I [+2, g]: <i>alába</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 2. silaban eta goranzkoa: <i>alába ttikia, alába aundía, alába pikaróa, alába euskalduná</i> .
Klase II [+1, g]: <i>álako</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 1. silaban eta goranzkoa: <i>álako ttikia, álako aundía, álako pikaróa, álako euskalduná</i> .
Klase III [+2, b]: <i>arràno</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 2. silaban eta beheranzkoa: <i>arràno ttikia, arràno aundía, arràno pikaróa, arràno euskalduná</i> .
Klase IV [+1, b]: <i>lèngusu</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 1. silaban eta beheranzkoa: <i>lèngusu ttikia, lèngusu aundía, lèngusu pikaróa, lèngusu euskalduná</i> .

6.1.3. Oinarri lausilabadunak

Klase Ia [+2, g]: <i>barátzuri</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 2. silaban eta goranzkoa: <i>barátzuri ttíkia</i> , <i>barátzuri aundía</i> , <i>barátzuri pikaróa</i> , <i>barátzuri euskalduná</i> .
Klase II [+1, g]: --	
Klase III [+2, b]: <i>Elizondo</i>	Azentua bere horretan mantentzen du; 2. silaban eta beheranzkoa: <i>Elizondo ttíkia</i> , <i>Elizondo aundía</i> , <i>Elizondo pikaróa</i> , <i>Elizondo euskalduná</i> .
Klase IV [+1, b]: --	

Hemen zerrendatutakoa ikusita, ondorio hauek atera ditugu:

- Adjektiboaren azentuzko ezaugarriek ez dute eraginik bi silabatik gorako izenetan, orohar. Salbuespen batekin: oinarri hirusilabadunetako *Klase III*n izenak goranzko azentua ere har dezake adjektiboak beheranzko azentua badu: *arráno pikaróa*, *arráno euskalduná*.
- Oinarri bisilabadunetan, *Klase Ieko* izenetan bakarrik eragiten dute adjektiboaren azentu ezaugarriek, modu honetan: izenari goranzko azentua kentzen zaio adjektiboak goranzko azentua badu eta goranzkoa mantentzen du, adjektiboak beheranzkoa badu: *gizon ttíkia*, *gizon aundía*, *gizón pikaróa*, *gizón euskalduná* (H&L 2008: 348, silababakarretan 9b-ko adibideei buruz esaten denaren antzekoa gertatzen da). *Gizon pikaróa*, *gizon euskalduná* bezalako adibideak ere badaude.
- Oinarri bisilabadunetako *Klase IV*n ere aldakortasuna nabaritu dugu: *malko pikaróa*, *malko euskalduná* adibideez gain, *málko pikaróa* eta *málko euskalduná* bezalako azentua dutenak entzun daitezke (berriz barkamena adibideengatik...) edo baita, beheranzko azentua mantendu duten adibideak ere: *málko pikaróa* eta *málko euskalduná*.

6.1.4. Silababakarrak

Bi silaba edo gutxiago dituzten izenetan gauza konplikatu egiten da. Dagoeneko esana dugu silababakarren azentua aldakorra dela ondoren jartzen zaionaren arabera. Hemen hori berretsi egiten dugu. Azentu aldakorra izan arren, hiztegian hitzak zerrendatzeko erabilitako irizpidearen arabera (ondoren *-a* edo *izan* aditza jartzea), silababakar batzuek goranzko azentua dute eta beheranzkoa beste batzuek.

- Beheranzko azentua dutenak: *mài* ('mahai'), *nài* ('nahi').
- Goranzko azentua dutenak: *bóz* ('ahots'), *lúr* ('lur'), *mé* ('mehe'), *pútz* ('putz').

Hauen kasuan ere, ondoren goranzko azentua edo beheranzko adjektiboa duena jartzea ez da berdin. Horrelako adibideak dira posible, konbinazio bakoitzean:

` azentua duen silababakarra + adj.	' azentua duen silababakarra + adj.
<i>mài aundía</i> , <i>mài ttíkia</i> <i>mai aundía</i> , <i>mai ttíkia</i>	<i>pútz aundía</i> , <i>pútz ttíkia</i> <i>putz aundía</i> , <i>putz ttíkia</i>
<i>mái pikaróa</i> , <i>mái euskalduná</i> <i>mai pikaróa</i> , <i>mai euskalduná</i>	<i>pútz pikaróa</i> , <i>pútz euskalduná</i> <i>putz pikaróa</i> , <i>putz euskalduná</i>

Bat edo beste zeren arabera erabiltzen den ezin esan. Baina argi dagoena hau da:

- Silababakarrak goranzko azentua edo beheranzkoa izan, ondoren adjektiboa jarrita jokaera berbera du.
- Konbinazio batzuk posible dira eta beste batzuk ez. Adibidez, hau ezinezkoa da: silababakarra + ´ azentua duen adj. > ´ azentua duen silababakarra (*mái aundía, pütz ttikia*).
- Silababakarra + ` azentua duen adj. > ` azentua duen silababakarra konbinazioa ez dela posible ere esan daiteke, baina horretarako, beheranzko azentua eta azenturik ez edukitzea zer diren ongi bereizi behar dira, bien arteko muga belarri hutsez ezartzea zaila baita (Praat programaren bidez baten eta bestearen arteko alderaketak eginez, adibidez).

Hemen zerrendatutakoa kontuan hartuta, ondorio gisa hau esan dezakegu:

- Goranzko azentua duten adjektiboekin (*aundí, ttiki*) silababakar guztiek beheranzko azentua hartzen dute edo azenturik gabe gelditzen dira.
- Beheranzko azentua duten adjektiboekin (*pikaró, euskaldun*), silababakar guztiek goranzko azentua hartzen dute edo azenturik gabe gelditzen dira.
- Jatorrian goranzko edo beheranzko azentua izan, jokaera berbera dute.

Atal honetan xehe deskribatutakoa orokortzen saiatuta, badirudi ezin dutela bi goranzko azentuk elkarren jarraian egon, tartean bi silabako tartea ez badago, beheren. Beraz, adjektiboak goranzko azentua badu, aurreko bi silabetan beheranzko azentua egongo da. Adjektiboaren, 2. elementuaren azentuak agintzen du. Horrela azaltzen ahal ditugu oinarri silababakar eta bisilabadunetan gertatzen diren aldaketak:

pütz + ttiki > putz ttiki edo *pütz ttiki*
gizón + ttiki > gizon ttiki edo *gizòn ttiki*

Ez ahaztu izen + adjektibo elkarketaz ari garela orokortasun hau egitean. Arau hau testuinguru guztietan ez da betetzen, 80 urteko emakume batek esaldi honetan erakusten duenez: *Tolósan bezàlatsú itten da Donóstin e.*

6.2. Izen + erakusle

Hitz talde honetan ere, izenaren ezaugarrien arabera jokaera ezberdinak daude. Izen + adjektibo taldean gertatzen den bezala, batetik, izenaren silaba kopuruak eragina du eta, bestetik, izenaren azentu klaseak. Erakusleen ezaugarriek hitz motzetan dute eragina. Oraingoan, ditugun erakuslelara mugatuko dira konbinazio posibleak eta silababakarren analisia batera egin dugu. Hurrengo taulan oinarriaren silaba kopuruaren arabera banatu ditugu hitzak.

Silaba 1	2 silaba	3 silaba	4 silaba
mài	gizón	alába	barátzuri
bóz	áma	álako	—
	—	arráno	Elizondo
	màlko	lèngusu	—

Erakusleak hauek dira:

Singularra	Plurala
au	òik
orí	orìk
orá	àik

Bat eta *bàtzuk* zenbatzaileak ere aztertu ditugu.

Erakusleak izenarengan duen eragina ikusteko, izen + erakusle elkarketara mugatzeak fenomeno osoa ez duela biltzen konturatu gara (*orí* eta *orá* erakusleen kasuan dago aldea). Horregatik izen + erakusle + *izan* aditza ere elkarketa ere aztertu dugu. Honako bilakaerak agertu zaizkigu (hemen ere oso adibide artifizialak sortu dira, laborategikoak):

	IZ + ERAK	IZ + ERAK + IZAN
bat	= Izen guztiek beren azentua mantentzen dute <i>mài bat (da), bóz bat (da)</i>	
au	= Izen guztiek beren azentua mantentzen dute <i>mài au (da), bóz au (da)</i>	
orí	= Izen guztiek beren azentua mantentzen dute <i>mài orí, bóz orí</i>	<i>mài orí da = bóz + orí > bòz orí da ≠ gizón + orí + izan > gízòn orí da</i> Gainerakoek =
orá	= Izen guztiek beren azentua mantentzen dute	<i>mài orá da = bóz + orá > bòz orá da ≠ gizón + orá + izan > gízòn orá da</i> Gainerakoek =
bàtzuk	≠ beheranzko azentua duten silababakarrek > goranzkoa + beheranzko azentua duten bisilabadunek > goranzkoa batzuetan <i>mài + bàtzuk > <u>mái</u> bàtzuk (día)</i> <i>màlko + bàtzuk > <u>málko</u> bàtzuk (día) (màlko bàtzuk ere posible da)</i>	
òik	≠ beheranzko azentua duten silababakarrek > goranzkoa + beheranzko azentua duten bisilabadunek > goranzkoa batzuetan <i>mài + òik > <u>mái</u> òik (día)</i> <i>màlko + òik > <u>málko</u> òik (día) (màlko òik ere posible da)</i>	
orìk	≠ beheranzko azentua duten silababakarrek > goranzkoa batzuetan + beheranzko azentua duten bisilabadunek > goranzkoa batzuetan <i>mài + orìk > <u>mái</u> orìk (día)</i> <i>màlko + orìk > <u>málko</u> orìk (día) (màlko orìk ere posible da)</i>	

	IZ + ERAK	IZ + ERAK + IZAN
àik	≠ beheranzko azentua duten silabakarrek > goranzkoa + beheranzko azentua duten bisilabadunek > goranzkoa batzuetan mài + àik > <u>mái</u> àik (diá) màlko + àik > <u>málko</u> àik (diá) (màlko àik ere posible da)	

Taulari buruzko oharrak:

- Aldaketak letra lodia eta ≠ ikurra erabiliz adierazi ditugu.
- Sortzen diren adibideak ez luzatzeagatik, azentu gabeko adibideak ez ditugu eman. Baina kontuan hartu beheranzko azentua duten adibideen ondoan azentu gabekoak ere posible direla.

Honako ondorioak atera ditugu:

- iz. + adj.entzat atera dugun arau orokorra hemen ere aplikagarria da. Hau da, bi goranzko azentuk ezin dute elkarrengandik bi silabako tartea baino gertuago egon (ikus *orí* eta *orá* erakusleak taulan).
- Gauza bera gertatzen da bi beheranzko azentu elkarren ondoan daudenean: Bi beheranzko azentuk ezin dute elkarrengandik bi silabatako tartea baino gertuago egon (ikus *bàtzuk*, *òik*, *orik* eta *àik*).
- Hemen ere, adibide guzti hauetan, 2. elementuak agintzen du.

6.3. Aditz + laguntzaile

Dagoeneko hitz egin dugu aditzen azentuenerari buruz 4.2.2. puntuan. Aditz laguntzailearekin zerikusia duen ondorio hau ekarri dugu handik hona:

Hiru multzo hauek identifikatu eta gaia sakonago aztertzean, ohar hauek egin ditzakegu:

- (1) eta (3) multzoko aditz-izenak beheranzko azentuarekin paratu ditugu (*àintzen*, *airàtzen*) baina, galdegai-gunean egon edo ez, azentuera aldatzen duela oharatu gara:
  - a. Beheranzko azentuarekin, galdegai denean agertzen da: *àintzen dút / beti àintzen ài za; airàtzen da / abíona airàtzen ài da.*
  - b. Goranzko azentuarekin, esaldi markatugabe batean: *hemen nik àintzen dut; txoria àixa airàtzen da.*
- (3) multzoko partizioarekin ere gauza bera gertatzen da (*airàtu*):
  - a. Beheranzko azentuarekin, galdegai denean agertzen da: *txoria airàtu (in) da.*
  - b. Goranzko azentuarekin, esaldi markatugabe batean: *txoria airàtu da.*
- Aditz-oinarekin gertatzen dena argitu gabe gelditzen zaigu: hiztegian markatu bezala iruditzen zaizkigu arruntenak, baina testuinguruaren arabera aldatzen direla badakigu.
- (2) multzoko aditzek ez dute beheranzko azentua hartzen.

Hona aipatzen den multzoetako adibide bana:

- (1) Azentu aldakorra duten aditzak: **áindu, àin, àintzen / áinddu* (agindu)
- (2) Goranzko azentua duten aditzak: *abíxtu, abíx, abíxten* (abisatu)
- (3) Beheranzko azentua duten aditzak: *airátu, airà, airàtzen* (airatu)

Kontua da, aditz laguntzaileaz baino, aditz nagusia galdegai izan edo ez izatearen arabera aditz nagusiak duen azentueraz ari garela. Pare minimo hauek ditugu esandakoaren erakusle:

- (1) eta (3) multzoko aditzen jokaera: aditza ez bada galdegaia, goranzko azentua du, galdegaia bada, beheranzkoa

Yéndek aintzen al do? Ez, diruk àintzen do.
Diruk ezto déustako balio! Ez, diruk àintzen do.
Eulía airátu al da? Ez, txoría airátu da.
Txoría hemen al da? Ez, txoría airátu da.

- (2) multzoko aditzen jokaera: aditzak beti goranzko azentua du

Launak abíxtu al dizute? Ez, bizilaunak abíxtu diate.
Yon al tza plazara? Ez, bizilaunak abíxtu diate (ez yoteko).

Gure hipotesia, hain zuzen ere, hori da: galdegai izan edo ez aldatzen dela azentuera eta ez ondoren heldu den aditz laguntzailearen arabera. Gainera, aditz laguntzaile hori esaldi bukaerako intonazioaren indarpean egoten da eta, askotan, ez da erraz bereiztea aditz laguntzailearen beraren azentua den edo esaldi mailako prosodiarena. Batzuetan, azentu gabea dirudi eta doinu eta indar diferentek esaldi mailako prosodiak ematen dizkiola uste dugu. Gainerakoan, 4.2.2. puntuan adierazi bezala ahoskatzen dira aditzak, orokorrean.

Lan honen helburua Goizuetako azentuera aztertzeo hiztegia osatu eta hitz solteen azentua aztertzea izan da. Hortik izen + adjektibo eta izen + erakusle hitz multzoak aztertzerantz animatu gara. Aditz + laguntzaile hitz taldeetan faktore gehiago nahasten dira (aditz eta aditz laguntzailearen ezaugarriez gain, esaldi mailako prosodiarena) eta hor gertatzen dena jakiteko, azterketa sakonago bat behar da.

6.4. Hitz elkartuak

Hitz elkartuen azentuerari buruzko hipotesiak egiteko, Zubirik plazaratutako al-daketetatik abiatuko gara. Zubirik, hitzak bereiz esan edo hitz elkartu gisa esan, diferente azentuatzen direla dio (Zubiri 2000: 96):

lán berría ≠ lanbérría
 púska leór ≠ puskáleor
 góiz aldéra ≠ goizálderà
 órtz aundía ≠ ortzáundià

Zubirik erabiltzen duen azentua adierazteko modua gurera egokituz, honela gelditzen zaizkigu adibideok:

lan berría, làn berría ≠ lanbérría
 púska leór ≠ puskáleor
 góiz aldèra ≠ goizáldera
 ortz aundía, òrtz aundía ≠ ortzàundia

Honen aurrean, galdera hau sortzen zaigu: zein da aldaketa hauen arrazoa? Zein arauk azaltzen ditu? Erantzuna bilatzeko, adibide gehiago bilatu ditugu eta ondorio hauek atera:

Hitz elkartuetan joera bigarren silaban goranzko azentua egotea da. Hitz elkartuaren 1. osagaiak beste azentu bat izan arren, elkarketan patroï honetara egokitzen dela dirudi. Hona hemen adibide batzuk, 1. osagaiaren azentu ezaugarrien arabera:

— 1. osagaia [+2, g] denean:

- *afári + berèndu > afári-berèndu, basó + urdé > basúrde, begí + luzé > beiluze, mutúr + zuri > mutúrzuri, udá + giro > udágiro*
- Salbuespen: *basó + áuntz > basàuntz, urdé + áma > urdàma*

— Salbuespenaren azalpenerako hipotesia: *ó + ó > ò*. Beraz: *o-ó + ó-o > o-ò-o*

- Salbuespen: *udá + berri > udàberri, garái + aldé > garàikaldé*

— Salbuespenerako azalpenik ez

— 1. osagaia [+1, g] denean:

- *áo + zabál > aó-zabal, dántza + sàio > dantzá-saio, díru + gosé > dirú-gose, kísu + labé > kisúlabé, fiésta + ondòre > festóndore, méta + zirí > metáziri, órtz + makéts > ortzámakets*
- Salbuespen: *órtz + aundi > ortzàundi, fiésta + àurre > festàurre*

— Salbuespenaren azalpenerako hipotesia: *aundi* eta *àurre* bereziak dira. *àurre* azentu markatudun hitzen artean dago eta *aundi* hitzarekin osatutako beste konposatuak ere irregularrak dira azentuari dagokionez: *burú + aundi > burùndi, biótz + aundi > biótzaundi, gáltz + aundi > galtzàundi, ipúrdi + aundi > ipúrdiaundi*

— 1. osagaia [+2, b] denean:

- *arràutza + azál > arráutza-azal, pillòta + pláza > pillóta-pláza*
- Salbuespen: *sardína + zár > sardíntzar, afári + àurre > afálaurre, bazkàri + àurre > bazkàlaurre*

— *sardíntzar* salbuespenerako azalpenik ez. *àurre*-rekin osatutako hitz elkar-tuez goiko adibidean hitz egin dugu.

— 1. osagaia [+1, b] denean:

- *kàfe + esné > kàfesné (zhr), kafésne (gzt), kòtxe + kapóta > kotxé-kapòta*

6.4.1. Hitz elkartuen azentuerarako joera orokorrak

Hitz elkartuetan joera orokorra [+2] silaban goranzko azentua edukitzea dela esan dugu. Salbuespen batzuk agertu zaizkigu eta, denentzako azalpena aurkitu ez badugu ere, joera nagusia hori dela pentsatzen jarraitzen dugu. Joera hau arau bihurtzeko, honela formula daiteke:

- Hitz elkartuen azentueraren araua: hitz elkartuen azentu nagusia 2. silaban dago. Azentu hau goranzkoa izan ohi da, baina beheranzkoa ere izan daiteke.

Salbuespen gutxi topatu ditugu: *gótti-bètti*, *kàfesné* (zhr). *Dántza-sàioa* entzutea ere ez da arraroa. Adberbioen atalean (4.2.3.) zerrendatutako hitz-elkartuek ere kontraadibide bakarra dute: *dèusé(z)*.

Horretaz gain, beste joera hau dago: hitz elkartuaren 2. osagaiak ere 2. silaban azentua hartzeko joera du hitz elkartu luzeetan (*kotxé-kapòta*, *afári-berèndu*) eta 2. silaban beheranzko azentua dutenetan (*udàberri*, *garàikaldé*). 1. azentua goranzkoa edo beheranzkoa izan, alderantzizkoa da 2.a:

- 1. azentua goranzkoa denean, 2.a beheranzkoa da

<i>ko</i>	<i>txé</i>	-	<i>ka</i>	<i>pò</i>	<i>ta</i>

1. azentua

2. azentua

- 1. azentua beheranzkoa denean, 2.a goranzkoa da

<i>u</i>	<i>dà</i>	<i>be</i>	<i>rrí</i>	<i>a</i>

1. azentua

2. azentua

6.4.2. Joeren arrazoiak: azentu arauak

Hitz elkartuen azentu ezarketarako, gainerako hitzetarako deduzitu ditugun azentu arau hauek aplikagarriak direla ikusi dugu:

- Hitzaren 1. azentua ez da 2. silaba baino eskuinerago agertu ohi:²¹
biótz + aundi > *biótzaundi*, *udà + berri* > *udàberri*
- 3 silaba edo gehiagoko hitzak ez dira 1. silaban azentuatu ohi²² (H&L 2008: 342): *méta + ziri* > *metáziri*, *gàltz + aundi* > *gàltzaundi*

²¹ *Astelén* da salbuespen bakarra, oraingoz, eta *astélena* ere esaten da.

²² Hauek dira topatu ditugun salbuespenak: *yéndetasuna* zhr, *tzútendemon* zhr, *zérrengatik*, *yásotzeko*, *kónturatu*. Denak hitz eratorriak dira.

Argitzeke gelditzen da zergatik batzuetan 2. silabako azentu hori goranzkoa den eta besteetan beheranzkoa.

7. Adinaren araberako aldakortasuna

Atal honetan azentu aldakortasuna bi ikuspegi hauetatik aztertu nahi izan dugu: batetik, egoerak berak gazte nahiz adindunengan eragiten duen hizkuntza aldakortasuna eta, bestetik, Goizuetako hizkeraren aldakortasuna zenbatekoa den esaten saiatuko gara.

7.1. Gazte eta adinduen hizkera jaso

Mikrofonoaren aurrean egoteak sortzen duen ezinegona hitz egiteko orduan nabaritzen da gazte nahiz adindunengan. Eragina berbera da, baina ondorioak ezberdinak batzuegan eta besteengan, bakoitzarentzat modu jasoan hitz egitea ez delako gauza bera. Gazteek hitzak osoagoak, «batuagoak» esaten dituzte, orokorrean, batzuek erdialdeko euskarara jotzeko joera ere erakusten badute ere. Helduen kasuan ez dut nabaritu hitzak osoagotzeko joera hori. Izatekotan, erdialdeko euskarara jotzen dute, hain zuzen ere, beren «estandarra» hori baitzen.

Goizuetako hizkerak, gainerakoek bezala, beste hizkeren eragina du. Garai batean, gaur egun erdialdeko euskara deitzen duguna zen eragin horren motor. Horregatik, lehengo hiztunen joera euskara horretarantz lerratzea izanen zen hizkera jaso erabili nahi zutenetan. Gaur den egunean, oraindik ere badago joera hori, baina euskara batua lekua hartzen ari da. Egungo hiztun gazteek herritik kanpokoekin edo beren hizkera zaindu behar duten egoeretan hitz egitean, euskara baturanzko joera gehiago dute.

Hala ere, ezin esan denek berdin egiten dutela. Izan ere, bai adinduen artean, bai gazteen artean, denetik dagoela ikusi dugu: poliki eta hitzak osoago ahoskatuz eta azkar eta hitzak moztuz hitz egiten dutenak, bai batean, bai bestean. Nagusiki, beste faktore hauek eragiten dute: izaera lasai edo urduria izatea eta familia edo inguru hurbileko hizkera ohiturak.

Azentuera da modu jasoan hitz egin nahian beste hizkerako ezaugarriak hartzen ditugunean galtzen dugun aurrena. Zaila egiten da hitzak osoago, batuago esaten saiatu eta Goizuetako hizkeraren azentu sistema mantentzea. Zaila da, era berean, azentua nola aldatzen den aztertzea, ezaugarri irristakorra da oso.

7.2. Goizuetan azentuera zenbat aldatu da?

Hizkera asko eta azkar alda daitekeen ikergaia da. Hiztunen gaur den eguneko egoeran, fenomeno arrunta da aldaketarena. Goizuetatik (linguistikoki eta geografikoki) gertu dagoen Oartzunen azentu aldaketa egon da adinduetatik gazteengana, esaterako. Adinduen hizkerak Goizuetako doinuarekin antza handia du eta gazteenak ez, orokorrean. Goizuetan ordea, aldaketa askoz tikiagoa izan da. Horretarako arrazoi nagusiak hauek dira, nire ustez:

— Goizuetan euskarak garrantzia du, estatusa duen hizkuntza da. Orain gehiago lehen baino.

- Goizuetan bertako hizkerak garrantzia du. Inguruan hizkera diferenteak egon arren, norberarena mantentzen saiatzea hobeki ikusia dago bestera aldatzea baino (biak egiten diren arren).
- Kanpoko euskaldunek, orokorrean, asko preziatzen duten hizkera da.

Hemen aipatutakoak herriko 80 urtetik gorako bi emakumeren ahotan ere entzun ditugu:

Beste aldaketa men do hizkeran. Euskera, lehengoa ta uaingoa difente al da?

Ez, ez, Goizutan ez. Goizutan itten da lehengo hizkuntza, zaharra. Oañ, nik eztikit lotsangatik o zer den,, neskak yoten dia neskame betti. Yoten tzian, e? Oan ya hori attutzen ai da,,. Eta, pasatzen tzuten hillabete bat,, o bi han,, torri honara,, eta hemengo hizkuntza ez ittetikan,, itten tzuten beste hizkuntza hori: *No sos? Nongo sa?* nola itten da?

Nola?

E? Beste hizkuntza. Guk itten du *zeta*. Ta haiek berriz, ba, *ese*. Ya, hemengo ezten bezala,, hizkuntza in. Hori, sartzen ziten itsusi zela hemengoa,,. Guk hemengok, bizi ganak,, ta itten du dena igual, denak.

Ordun zer tzen, gipuzkera o hola?

Bai, Donostin ta Tolosan ta hoitan da beste hizkuntza,,. Aranon e hala itten da,, Leitzen e bai,,. Herri guzitan difente da-ta! [...] Hemen lehengo hizkuntza itten da. Zuk [e]z'al tzo hal'itten?

Ta haiek guri, kanpokok guri enteintzen al diute?

Batzuk bai, bestek ez. Batzuk bai. Enteinttu denak. Miño guk zakartxio hitzeiñen du. Hal'uiduitzen tzit niri ta saten'[du]te ezetz.

Gotzon Garatek ze saten tzun?

Oi. Hemengo hizkuntza zela,, goxoa.

Zakarra ez.

Ez, ez, ez, ez. Oso goxoa. Ta zaharranatakoa, e? Zaharranatakoa, hizkuntza. Hori askok sateun'te.

Oain, Goizutako hizkuntza asko estimatzen da, toki askotan. Goizutako hizkuntza politta dela esaten dute, askok.

Hizkuntzaren estatus arrazoiez gain, arrazoi demografikoak daude:

- Ez da egon Euskal Herriko herri handiagoetan egon den aldaketa demografikoa (Oiertzunen bai, adibidez).

— Goizuetan egon den demografia aldaketa biztanleen jaitsiera izan da. Honen lehenengoari (egoera hobeari) eutsi nahi izatea azal dezake. Lehengo horri eusteko modu bat da lehengo ohiturei eta betiko hitz egiteko moduari eustea.

Bill Haddicanen lanak ere antzeko faktoreei egiten die erreferentzia Oiartzungo hiztunek euskara batuaren aurrean, bere hizkerari eusteko dituzten arrazoiak azaltzean (2007: 686):

I would like to suggest that the rise in dialect loyalty in Oiartzun —the sense among many Oiartzuners that the local dialect needs to be «defended» from Batua— is partly reaction to changes in town life discussed above, and in particular to a perceived weakening of community identity and participation in collective life. That is, Oiartzuners' nostalgia for traditional practices and more dense local social networks is plausibly manifested in what they say about language in Oiartzun (and, as I will argue below, in linguistic practice).

Hizkera aldatu egin da, baina ez modu traumatiko batean: gazte eta adinduen artean ez dago ulertzeko zailtasunik eta dagoen aldaketa, ez da oso handitza hartu ohi. Iritzi ezberdinak daude, dena den. Batzuk diferentzia handia dela esaten dute, baina aldeaz alde azaltzeko esanez gero, garai baten erabiltzen ziren hitzak galdu egin direla esaten dute: orduko lanak, tresnak, animalien adin eta egoera diferenteak etab. izendatzeko erabiltzen zirenak.

Gure iritziz, gainerako hizkeretan gertatzen ari diren aldaketak kontuan hartuta, Goizuetan hizkuntza barietatea txikia izan da. Orokorrean, ez da eten nabaririk izan hiztunentzat eta ez da modu traumatikoan bizi. Dena den, belarria erne jarritz gero, alde hauek nabaritu ahal dira:

Lexikoari dagokionez:

Aldaketa lexikoan egon da, nagusiki: helduek baserri munduarekin edo lehengo ofizioekin lotutako lexiko zabalagoa erabiltzen zuten. Gazteek, berriz, erdarakada gehiago erabiltzen dituztela esaten da. Arlo batzuetan hala da, baina euskara batuko hitzak helduek baino gehiago erabiltzen dituzte: *telebista, irratia, egunkaria...*

Doinuari dagokionez:

1. Helduek azentuzko gorabehera handiagoak egiten zituzten. Joera nagusia hori da: gaur den eguneko gazteek ez dute hain «kantari» hitz egiten. Dena den, gazteen artean ere badaude gorabehera berdinekin hitz egiten dutenak.
2. Aditzen azentueran aldaketa bat nabaritu dugu: helduek aditz laguntzaileari azentua mantentzeko joera erakusten dute eta gazteek 2. silaban azentuatu ohi dute:

— Helduek: *dútenak, tzútena, deitzen tzáten, éztiálako*

— Gazteek: *dutènak, tzutèna, deitzen tzitén, eztiálako*

— Joera hori bada ere, gazte batzuek bi aldaerak erabiltzen dituzte: *dítela / ditéla*. Hona 26 urteko mutiko bati grabatutakoa:

Baserritaran ta herritaran euskera difentea al da, zure ustez?

Nik uste, pixko gehio... azento gehio zetzen dutela, esajeratzen **dútela**. Tonua fuer-teo maten **dítela**. Segun ez? Nik uste ez dela baserrikoa ta zea, herrikoa baitare. Gero fa-mili batzutatik bestera re difentzia badola sain nuke nik. Famili batzutan nabaitzen da azento gehio maten **dítela** ta beste batzuk garbio hitzein o... zeago, lasaio bezala o... Beste batzuk aurogo hitzeitten dute. Hori nik eztikit zeren arabera izain den, miño... Herri ttikia da miño, badia zea difentek. Hizkera difenteko o hitzeitteko forma difen-tek.

Gainerako gazteei ez zaie konturatu gabe pasatzen eta arraro (edo gaizki) ari direla esaten diete.

— Adinduek ere bi aldaerak eman izan dituzte: *ez génun, ez genún*. 80 urtetik gorako beste emakume honen ahotan:

Adibidez difentzia zertan?

Difentzia,, denen. Gauzakiñ, yatekon,, yantzitzekon. Yantzitzekon e, ez **génun** iza-ten arropik e ta! Bata bestenakin-ta ibiltzen giñan! Ez **kénun** izaten. Ta erosteko re ez **kenún!** Diruik etzen!

3. Aldakortasuna erakusten duten hitz gehiago daude: *Berá / Bèra, hizkera / hizkèra, bàzkari / bazkàri, bàzkaldu / bazkàldu, létxua / letxúa, zintzatu / zintzàtu, kàfésne / kafésne, àrpi / arpèi, làundu / láundu, pùre / purè, kanbiok / kàmbiok...*

Lehen aldaera batez ere helduek esaten dute eta bigarrena gazteek. Azken bi pareetan adinarekin ez dugu loturarik topatu.

Ondorio nagusia, dena den, goian esandakoa da: aldaketak aldaketa, azentu pa-troi berbera erabiltzen dute Goizuetako heldu eta zaharrek.

8. Aurkikuntza eta ondorio nagusiak

Lanean zehar azaldu diren aurkikuntza eta ondorio nagusiak bukaeran bildu nahi izan ditugu. Hona hemen:

Bi goranzko azentuk ezin dute elkarren jarraian egon. Horrelako kasuetan, lehen azentua galtzen da. Adib.: *gizón + ttikia > gizon ttikia, itxé + ttikia > itxe ttikia.*

Bi beheranzko azentuk ezin dute elkarren jarraian egon. Bi silabatako tartea behar dute elkarren artean. Kasu hauetan, lehen azentua goranzko bihurtzen da. Adib.: *mài + bàtzuk > mái batzuk, mài + horìk > mái horìk.*

Aditzen jeneralizazioa. Azentu aldaketa duten aditzek azentua azken silaban dute (salbuespen asko «memoria historikoaren bidez» azaltzen dira). Adib.: **àittu, ài, ài-tzen* (aditu). Memoria historikoarena honegatik diogu: *abíxtu, abíx, abíxten* (abisatu)

adibidean, *abix*, *abixten* espero genezakeen, baina ez da horrela gertatzen, oinarrian dagoen hitzak jatorrizko azentuera gorde duelako (*abixatu* > *abixtu*).

Galdegaiaren araua. Aditza ez bada galdegaia, goranzko azentua du; galdegaia bada, beheranzkoa ((1) eta (3) multzoko aditzen kasuan)

Yéndek aintzen al do? Ez, diruk áintzen do.

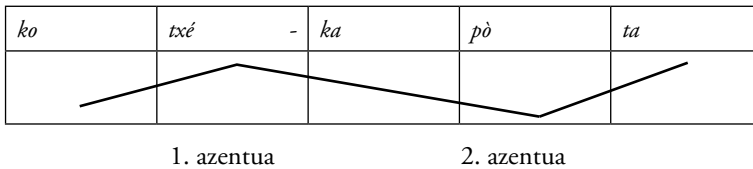
Diruk ezto déustako balio! Ez, diruk àintzen do.

Eulía airátu al da? Ez, txoría airátu da.

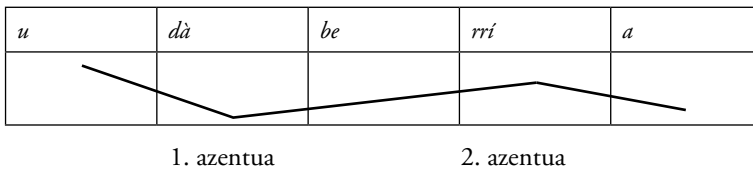
Txoría hemen al da? Ez, txoría airátu da.

Hitz elkartuen araua. Hitz elkartuen azentu nagusia 2. silaban dago. Azentu hau goranzkoa izan ohi da, baina beheranzkoa ere izan daiteke.

— 1. azentua goranzkoa denean, 2.a beheranzkoa da:

— 1. azentua beheranzkoa denean, 2.a goranzkoa da:

9. Bibliografia

- Azkue, R. M., 1932, «Del acento tónico vasco en algunos de sus dialectos», *Euskera* 4: 3-50.
- Elexpuru, J. M., 2004, *Bergara aldeko hiztegia*. Bergara: Bergarako Udala.
- Etxebarria, J. M., 1988, *Zeberio haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea.
- Gaminde, I., 1998, *Euskaldunen azentuak*. Bilbo: Labayru Ikastegia.
- Haddican, B., 2007, «Suburbanization and language change in Basque», *Language in Society* 36: 677-706.
- Hualde, J. I., 1997, *Euskararen azentuerak*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- , 2007, «Historical convergence and divergence in Basque accentuation». In T. Riad eta C. Gussenhoven (arg.), *Tones and tunes: Typological studies in word and sentence prosody*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- eta Lujanbio, O., 2008, «Goizuetako azentuera». In X. Artiagoitia eta J. A. Lakarra (arg.), *Gramatika Jaietan: Patxi Goenagaren Omenez*. Gasteiz: UPV/EHUKO Argitalpen Zerbitzua (341-358).

- eta —, 2009, «Goizuetako azentuaz zerbait gehiago: oharrena». In Gomez, R.; Etxepare, R.; Lakarra, J. A. *Beñat Oihartzabali gorazarre - Festschrift for Bernard Oyharçabal*. *ASJU* 43 (1-2): 485-502.
- , — eta Torreira, F., 2008, «Lexical tone and stress in Goizueta Basque», *Journal of the International Phonetic Association* 38 (1): 1-24.
- , — eta Zubiri, J. J., 2010, «Goizueta Basque», *Journal of the International Phonetic Association* 40: 113-128.
- Irurtzun, A., 2006, «Stress on Accent; Errenteria Basque Revisited». *Artxiker*.
- Jacobsen, W., 1972, «Nominative-ergative synchretism in Basque», *ASJU* 6: 67-109.
- Juaristi, P., 2003, *Gizarte ikerketarako teknikak: teoria eta adibideak*. Leioa: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Mitxelena, K., 1972, «A note on old labourdin accentuation», *ASJU* 6: 110-120.
- , 1976, «Acentuación alto-navarra», *FLV* 8: 147-162.
- , 1977, *Fonética Histórica Vasca*. 2. arg. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Olano, M., 2005, *Aio, Leitze! Leitzako euskararen hiztegia. Etnografia, corpusa, dialektologia*. Leitzako Udala: Nafarroako Iparraldeko Euskara Mankomunitatea.
- Salaburu, P., 2005, *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia*. Iruñea: Nafarroako Gobernua, Hezkuntza Departamentua.
- Sarasola, I., 2007, *Euskal hiztegia*. Donostia: Elkar.
- Zuazo, K., 2013, *Mailopeko euskara*. Bilbo: UPV/EHUren Argitalpen Zerbitzua.
- Zubiri, J. J., 2000, «Arano eta Goizuetako hizkera» in Zuazo, Koldo (arg.), *Dialektologia gaiak*. Gasteiz: Arabako Foru Aldundia.
- eta Perurena, P., 1998, *Goizueta eta Aranoko hizkerak*. Iruñea: Nafarroako Gobernua, eta Goizuetako eta Aranoko Udalak.

Oihana Lujanbio
 «Luis Villasante» Ikergunea - Euskaltzaindia,
 Tolare baserria, Almortza bidea, 6
 20018 DONOSTIA
 Tel.: 943 42 80 50
olujanbio@euskaltzaindia.eus